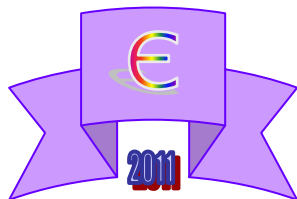

Наукова етносоціологічна школа

Scientific Ethnological School

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ
ШКОЛИ
ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЄВТУХА**

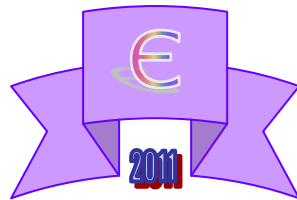
2011-2012

**PROCEEDINGS
OF PROFESSOR VOLODYMYR YEVTUKH
SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL
SCHOOL**

2011-2012

Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Наукова етносоціологічна школа

Scientific Ethnological School

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ
ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЄВТУХА**

2011-2012

**Київ
2012**

Наукові консультанти:

- В. Б. Євтух* професор, директор Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)
- Л. Корпоровіч* професор, директор Інституту Близького і Далекого Сходу Ягеллонського університету (Краків, Польща)
- Р. Андерсоне* професор, директор департаменту Педагогіки Латвійського університету (Рига, Латвія)

Упорядники:

- Л. В. Савенкова* доцент, директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)
- В. І. Крячко* доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)
- Ю. В. Сюсель* викладач кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)
- О. О. Золотухін* студент Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

М 34 **Матеріали Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха 2011-2012 = Proceedings of professor Volodymyr Yevtukh Scientific Ethnosociological School 2011-2012 /** Наук. консульт. : В. Б. Євтух, Л. Корпоровіч, Р. Андерсоне; упоряд. : Л. В. Савенкова, В. І. Крячко, Ю. В. Сюсель, О. О. Золотухін. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. – 178 с.

В інформаційному виданні висвітлено шлях становлення та розвитку Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха. Опубліковані у збірнику стенограми засідань розкривають діяльність Школи і містять виступи, доповіді та ухвалені на засіданнях рішення.

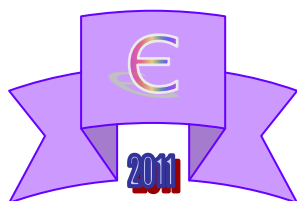
Матеріали, запропоновані до уваги читачів, згруповані у п'ять розділів. У першому представлена стенограма секції «Етносоціологія: ризики наукових інтерпретацій», яка відбулась на I Конгресі Соціологічної асоціації України у Харкові, що, власне відкриває діяльність Школи.

У наступних розділах вміщено матеріали чотирьох засідань Школи за 2011-2012 рр.: сертифікати, програми, перелік учасників, тези виступів, доповіді та стенограми, починаючи з другого засідання.

Поява і діяльність Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха серед численних наукових шкіл – помітна віха у розвитку української етносоціології.

**Institute of Sociology, Psychology and Social Communications
National Pedagogical Dragomanov University**

Наукова етносоціологічна школа

Scientific Ethnosociological School

**PROCEEDINGS
OF PROFESSOR VOLODYMYR YEVTUKH
SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL**

2011-2012

**Kyiv
2012**

Scientific consultants:

- V. Yevtukh* professor, Director of the Institute of Sociology, Psychology and Social Communications, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv)
- L. Korporowicz* professor, Director of the Institute of the Middle and Far East, Jagiellonian University (Krakow, Poland)
- R. Andersone* professor, Director of the Department of Pedagogy, University of Latvia (Riga, Latvia)

Compilers:

- L. Savenkova* associate professor, Director of Research Library, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv)
- V. Kryachko* associate professor of the Department of Sociology, Institute of Sociology, Psychology and Social Communications, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv)
- Y. Siusel* lecturer of the Department of Sociology, Institute of Sociology, Psychology and Social Communications, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv)
- O. Zolotukhin* student of the Institute of Sociology, Psychology and Social Communications, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv)

М 34 **Матеріали Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха 2011-2012 = Proceedings of professor Volodymyr Yevtukh Scientific Ethnosociological School 2011-2012 /** Наук. консульт. : В. Б. Євтух, Л. Корпоровіч, Р. Андерсоне; упоряд. : Л. В. Савенкова, В. І. Крячко, Ю. В. Сюсель, О. О. Золотухін. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. – 178 с.

In the information edition the path of formation and development of scientific Ethnosociological School of professor Volodymyr Yevtukh is explicated. Published in the issue verbatim records of meetings reveal the activities of the School and include statements, papers and decisions taken at the meeting.

The materials offered to the readers, are grouped into five chapters. In the first chapter the verbatim record «Ethnosociology: Risks of scientific interpretations», held at the I Congress of the Sociological Association of Ukraine in Kharkiv, which actually opens the activities of the School is presented.

The following chapters contain the materials of four meetings of the School for 2011-2012 years: certificates, programs, list of participants, theses of papers, papers and verbatim records beginning with the second session.

The appearance and activities of the Scientific Ethnosociological School of professor Volodymyr Yevtukh against the background of many Schools – is a noticeable landmark in the development of Ukrainian ethnosociology.

ЗМІСТ

<i>Володимир Євтух</i>	
Слово професора.....	9
<i>Кирило Галушко</i>	
Етносоціологічна школа Володимира Євтуха: об'єктивне структурування наукової галузі.....	11
ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ: РИЗИКИ НАУКОВИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ (секція в рамках I Конгресу Соціологічної асоціації України. Харків, 2009 р.).....	17
Стенограма секції.....	18
ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ (Київ, 2011 р.).....	50
Сертифікат Першого засідання Школи.....	50
Програма Першого засідання Школи.....	51
Запрошені до участі у Першому засіданні Школи.....	53
Лекція спеціального гостя професора Домініка Буше: «Етнічність у сучасних міжкультурних комунікаціях».....	56
ДРУГЕ ЗАСІДАННЯ НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ: «Диверсифікація етнічностей у Криму: компоненти, структурування, взаємодія» (Ялта, 2012 р.).....	66
Сертифікат Другого засідання Школи.....	66
Програма Другого засідання Школи.....	67
Учасники Другого засідання Школи.....	69
Тези виступів.....	72
<i>Рефик Куртсеитов</i>	
Етносоціальна ситуація в Криму в контексте диверсифікацій етнічностей.....	72
<i>Ганна Кісла</i>	
Соціальні маркери змін структурування етнічностей Криму: прогнозовані і не прогнозовані.....	74
Стенограма Другого засідання Школи.....	77

THIRD SESSION OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL: «Ethnicity in the Framework of Intercultural Communication» (Krakow, 2012).....	117
Certificate of the Third session of School.....	117
Program of the Third session of School.....	118
Participants of the Third session of School	120
Verbatim record of the Third session of School.....	122
 ЧЕТВЕРТЕ ЗАСІДАННЯ НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ: «Етнічність і педагогіка» (Рига, 2012 р.).....	163
Сертифікат Четвертого засідання Школи.....	163
Програма Четвертого засідання Школи.....	164
Учасники Четвертого засідання Школи.....	165
Стенограма Четвертого засідання Школи.....	170
 ПРОПОЗИЦІЇ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ НА 2013 РІК.....	177

CONTENTS

<i>Volodymyr Yevtukh</i>	
Professor's word.....	9
<i>Kyrylo Galushko</i>	
Volodymyr Yevtukh Ethnosociological School: Objective Structuring of Scientific Field.....	11
ETHNOSOCIOLOGY: RISKS OF SCIENTIFIC INTERPRETATIONS (Section in the frame of the I Congress of Sociological Association of Ukraine. Kharkiv, 2009).....	17
Verbatim record of the Section.....	18
THE FIRST SESSION OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL (Kyiv, 2011).....	50
Certificate of the First session of the School.....	50
Program of the First session of the School.....	51
The people invited to participate in the First session of the School.....	53
Lecture of the special guest professor Dominique Bouchet: «Ethnicity in contemporary intercultural communications».....	56
THE SECOND SESSION OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL: «Diversification of Ethnicities in Crimea: Components, Structure, Interaction» (Yalta, 2012).....	66
Certificate of the Second session of the School.....	66
Program of the First session of the School.....	66
Participants of the Second session of the School.....	67
Papers' theses.....	72
<i>Refic Kurtseitov</i>	
Ethnosocial situation in Crimea in the context of diversifications of ethnicities.....	72
<i>Hanna Kisla</i>	
Social markers of changes of structuring ethnicities in Crimea: prognostic and non prognostic.....	74
Verbatim record of the Second session of the School.....	77

THE THIRD SESSION OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL: «Ethnicity in the Framework of Intercultural Communication» (Krakow, 2012).....	117
Certificate of the Third session of the School.....	117
Program of the Third session of the School.....	118
Participants of the Third session of the School	120
Verbatim record of the Third session of the School.....	122
THE FOURTH SESSION OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL: «Ethnicity and Pedagogy» (Riga, 2012).....	163
Certificate of the Fourth session of the School.....	163
Program of the Fourth session of the School.....	164
Participants of the Fourth session of the School.....	165
Verbatim record of the Fourth session of the School.....	170
PROPOSITIONS CONCERNING THE SCHOOL ACTIVITIES FOR 2013.....	177

СЛОВО ПРОФЕСОРА

Матеріали, які вміщені у цьому збірнику, чи не перша спроба у сучасному академічному дискурсі представити стенограми засідань наукової школи. Предтечею інституалізації моєї наукової етносоціологічної школи стала робота секції з етносоціології на Першому конгресі Соціологічної асоціації України (Харків, 2009 р.). На ній обговорювалися актуальні проблеми розвитку етносоціології за участю відомих і молодих дослідників проблематики, пов'язаної з етнічністю, зокрема метра цієї галузі знань професора Леокадії Дробіжевої (Інститут соціології Російської академії наук). Тут і виникла ідея «узаконити» функціонування школи. Згодом, у листопаді 2011 року у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова відбулося перше засідання школи, у якій взяли участь науковці з Дрогобича, Івано-Франківська, Києва, Львова, Одензе (Данія), Одеси, Сімферополя, Ужгорода, Франкфурта-на-Майні (Німеччина), Харкова, Чернівців. Далі були засідання у Ялті, Кракові, Ризі; плануються у Варшаві-Ломжі, Вільнюсі, Єревані, Києві, Переяслав-Хмельницькому, Ризі, Сімферополі-Ялті, Сучаві, Чернівцях...

Кожне засідання присвячується спеціальній темі, скажімо, у Ялті обговорювалися проблеми етнонаціонального розвитку Криму, у Кракові – етнічності у міжкультурній комунікації, у Ризі – пов'язаностей етнічності і педагогіки; на майбутнє привертають увагу такі теми, як етнічність у діаспорному середовищі, трансформація мігрантських спільнот в етнічні, динаміка національно-етнічних та просторових ідентичностей, міжетнічна толерантність у навчальних закладах тощо.

Перелічені активності відбувалися в атмосфері справжнього наукового дискурсу; під час дискусій народжувалися цікаві думки, гіпотези; звучали плідні твердження; жвавими у дискусіях були молоді

дослідники. Запропоновані матеріали – прагнення відтворити цю атмосферу, зафіксувати перебіг дискусій, підкреслити нові ідеї дослідників. Видавці не прагнули «причесати» думки, звести до одного знаменника все, що говорилося на засіданнях. Тому не все вкладається у шаблон наукових видань; та й відтворювалося усе тією мовою, якою велися засідання й якою мовили їх учасники.

*Володимир ЄВТУХ,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту соціології, психології та соціальних
комунікацій НПУ імені М.П. Драгоманова*

ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНА ШКОЛА ВОЛОДИМИРА ЄВТУХА: ОБ'ЄКТИВНЕ СТРУКТУРУВАННЯ НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ

Однією з негативних рис вітчизняних суспільних наук є їх наочна методологічна та теоретична розпорошеність, котра далеко не завжди є показником лише «наукового плюралізму». Останній передбачає наявність конкуруючих підходів та дослідницьких програм, існування певного академічного «ринку» ідей, що діють на різноманітних «проблемних полях», відсутність ідеологічного тиску та сталої парадигмальної монополії. Все це в Україні є, але кожна медаль має два боки. З одного ми маємо цей плюралізм, а з іншого – вкрай слабку теоретико-методологічну та проблемно орієнтовану структуру цілих галузей соціогуманітарного знання. Обумовлена ця слабка структура відсутністю сформованих наукових шкіл, які задають певні стандарти теорії і практики дослідження при більш чіткому уявленні цілого колективу науковців щодо очевидних гносеологічних та епістемологічних потреб їхньої дисципліни. Нашій науці потрібен не стільки плюралізм індивідів (без нього неможливо обійтись), скільки плюралізм наукових шкіл, оскільки останні дають не лише формальний вишкіл фахівців, але й гуртують їх довкола розв'язання актуальних проблем суспільного життя.

Але на цьому фронті є й певні позитивні зрушення, обумовлені, зокрема, формуванням нових наукових напрямків, які дозволяють здійснювати потужні академічні проекти. Саме останні й виконують цю функцію структурування соціального знання і відповідного будівництва «школи». Тут ми звернемо увагу на процес становлення вітчизняної етносоціології, зокрема на низку досліджень та організаційних зусиль авторів, згуртованих членом-кореспондентом НАН України Володимиром Євтухом.

Володимир Євтух є одним з ініціаторів формування та розвитку вітчизняної етносоціології, яка переростає з цікавого напрямку досліджень у повноцінну галузь української соціології та міждисциплінарних соціогуманітарних досліджень. Ознака «повноцінності» передбачає наявність достатньо широкого кола дослідників, які не лише об'єднані спільним «проблемним полем», але й мають прагнення до свідомої

інституціоналізації свого напрямку, розробки належного теоретико-методологічного інструментарію, поняттєво-термінологічного апарату, формування потужної бази емпіричних досліджень для верифікації теоретичних конструктів. З етносоціологією ця інституціоналізація відбувається з 1990-х років, від часу існування (1990-2000 рр.) очоленого В. Євтухом Центру етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України, впровадженням етносоціології як навчальної дисципліни у вузівську програму та розумінням у науковому співтоваристві стратегічної вагомості вивчення етносоціальної проблематики на сучасному етапі і українського державотворення, і глобальних процесів відродження етнічності. Очевидно, що розуміння *прикладної, практичної важливості* розбудови цієї наукової галузі лише посилювалося, коли В. Євтух був у різний час міністром України у справах національностей та міграцій, заступником Голови комісії у справах осіб, депортованих за національною ознакою, членом Ради з питань мовної політики при Президентові України, Головою Ради представників національних меншин при Президентові України. З міжнародним виміром етносоціальної проблематики В. Євтух регулярно стикався як експерт Ради Європи з питань етнічних меншин. Сьогодні, коли ми особливо гостро відчуваємо дію чинника етнокультурних та регіональних розбіжностей у сучасній Україні, який суттєво впливає на стабільність нашої держави, стає очевидним, наскільки *стратегічно важливою та своєчасною* була клопітка праця В. Євтуха по об'єднанню зусиль науковців у розробці вітчизняної етносоціології. Звичайно, ми не можемо говорити, що В. Євтух був сам-один серед вітчизняного суспільствознавчого бомонду, хто цікавився етнічними проблемами, але його інтерес втілювався найбільш багатопланово, інституціонально структуровано та з помітним елементом свідомого наукового менеджменту, розрахованого не на один рік і не на одну людину.

Звернемося до самих наукових розробок. Їх хронологія, послідовність тематики, склад авторів, постановка проблем свідчать, що постановка київської етносоціологічної школи – потужний академічний проект із власною логікою розвитку і розгортання. Від початку в інтелектуальний ресурс школи були задіяні напрацювання В. Євтуха ще 1970-1980-х рр., коли він активно залучав у вітчизняний науковий обіг доробок західних

класиків етносоціальних та етнополітичних досліджень. Згадаймо його праці «Концепції етносоціального розвитку США та Канади: типологія, традиції, еволюція», «Історіографія національних відносин у США та Канаді», «Сучасні концепції етносоціального розвитку США і Канади (критичний аналіз)». В цьому аспекті зусилля В. Євтуха нагадують інтелектуальну модернізацію російської культурної антропології, здійснену В. Тішковим за рахунок тих же академічних джерел.

З 1990-х рр. ще одним підмур'ям етносоціологічної школи і однією з її сталих проблемних полів стали численні діаспорознавчі дослідження В. Євтуха, В. Трощинського, А. Попка, О. Швачки, К. Чернової та інших авторів. Можна навести приклад колективної монографії «Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії» (2003 р.), у якій були проаналізовані теоретико-методологічні проблеми феномену української діаспори на прикладі українських громад у різних країнах. Продовженням цієї роботи є вихід в світ підручника В. Євтуха, В. Трощинського, А. Попка та ін. «Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація» (2011 р.), у якому узагальнюються попередні розробки цих авторів і чітко концептуалізуються стан та перспективи досліджень української діаспори та автохтонного українського населення поза межами нашої країни.

Впродовж тривалого часу у таких монографіях, соціологічних нарисах та збірках розвідок, виданнях довідкового характеру В. Євтуха, як «Етнополітика в Україні: культурологічний та правничий аспекти» (1997 р.), «Про національну ідею, етнічні меншини, міграції...» (2000 р.), «Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти» (2001 р.), «Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій» (2004 р.), «Етнічність: Глосарій» (2009 р.), «Концептуальні конструкти етносоціальних реалій: досвід трьохлітніх досліджень» (2010 р.), «Етносоціологія: Довідник» (2011 р.), «Етнічність: Енциклопедичний довідник» (2012 р.) дискутується широке коло етносоціологічних та етнополітичних проблем. Це – і концептуальні розробки процесів міжетнічної взаємодії, і перспективи багатокультурності для України, і формування етносоціологічного понятійно-термінологічного апарату, і роль етнічного чиннику у

виборчому процесі. Ці праці дають широкий зріз проблематики нової соціологічної галузі і окреслюють перспективні напрямки досліджень.

Вагомим зрушенням у процесі інституціоналізації київської етносоціологічної школи була робота В. Євтуха деканом факультету соціології та психології Національного університету імені Тараса Шевченка (2001-2007 рр.). Ресурси вищого навчального закладу, передовсім викладацькі та студентські, дозволили спрямувати на етносоціологічні дослідження широкий загаль студентів-соціологів та частину аспірантів, і більш цілеспрямовано готувати нову генерацію науковців в цій галузі. Така ситуація визначила і пильну увагу представників школи до низки фундаментальних елементів підготовки молодих фахівців, а саме необхідності одразу дати їм чітко окреслений комплекс понятійно-термінологічного апарату, яким оперує етносоціологія. Реалізації цього завдання був присвячений навчальний посібник «Етносоціологія: терміни та поняття» (2003 р.), відзначений університетською Премією імені Тараса Шевченка. Його автори (В. Євтух, В. Трощинський, К. Галушко, К. Чернова, О. Малиновська, І. Данилюк, А. Попок, С. Штепа та ін.) висвітлили як теоретичні засади етносоціології, так і цілу низку суміжних проблем: етнос та форми його існування, міжетнічну взаємодію та етнокультурні процеси, етнополітику та міграції. В появі цього посібника можна бачити помітний елемент науково-освітнього менеджменту керівника школи, оскільки посібник – необхідна передумова для продовження інституціоналізації як школи, так і усієї етносоціологічної галузі, особливо її легітимізації в тій структурі соціологічного знання, що викладається у вузі.

Суттєве збільшення числа представників етносоціологічної школи відбулося завдяки відкриттю на факультеті соціології та психології наукової теми «Аналіз етнонаціональної структури та міжетнічної взаємодії в українському суспільстві» (2001-2005 рр.), до виконання якої було залучено два десятки фахівців. Наукові співробітники та викладачі підсумували свої дослідження у довіднику «Етнонаціональна структура українського суспільства» (2004 р.), в якому був здійснений комплексний аналіз етнонаціонального виміру українського суспільства на підставі даних Всеукраїнського перепису 2001р. Вагомим внеском у розробку перспективних проблемних полів етносоціології стала викладена

В. Євтухом та В. Трощинським у цій роботі концепція етнонаціональної структури суспільства та її емпірична верифікація на прикладі України. Співавторство В. Євтуха, В. Трощинського та Л. Ази дало цікаву роботу по міжетнічній взаємодії в українському суспільстві, яка ґрунтується на низці емпіричних досліджень (2004 р.).

Варто зауважити, що у значному числі етносоціологічних студій (і у вищезгаданому довіднику зокрема) поєднуються дослідницькі підходи соціології з доробками інших наук – історії, етнології, мовознавства тощо. Це дозволяє збагатити дослідницький інструментарій та інтерпретативні можливості соціології у тих питаннях, які виходять поза межі її об'єкту або властивого їй переважно синхронного часового виміру – в питаннях етногенезу та етнічної історії. Така полідисциплінарність деяких аспектів етносоціології робить її перспективною галуззю і в сенсі досягнення міждисциплінарного синтезу, і відповідного вже зворотного впливу на суміжні науки.

Київська етносоціологічна школа В. Євтуха об'єднує, звісно, не лише представників Університету Шевченка та Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, де нині працює професор Володимир Євтух, але й співробітників інших наукових та освітніх установ. Можна згадати деякі дисертації, захищені під керівництвом В. Євтуха: докторські (еволюція української діаспори як соціокультурної системи К. Чернової, етнічна психологія як галузь наукового знання І. Данилюка) та кандидатські: дослідження етнокультурного простору України О. Суліменко, міжетнічної взаємодії в умовах поліетнічного міста Т. Цимбал, елементів етнічної мотивації еміграційного процесу С. Цилюрик, соціально-політичної інтеграції українців у поліетнічне суспільство Канади В. Макара тощо. Це є вагомим показником становлення київської етносоціологічної школи як широкого кола науковців, число яких постійно зростає завдяки підготовці молодих кадрів.

Ще одним важливим показником успішного функціонування наукової школи професора Володимира Євтуха є те, що її географія постійно розширюється, до неї долучаються все нові й нові фахівці. Про це свідчать матеріали даного збірника: засідання Школи за минулий рік відбулися у Києві, Ялті, Кракові, Ризі; у них брали участь знані вчені з Австралії,

Данії, Латвії, Німеччини, Польщі, України. Не менш амбітними є плани і на майбутнє.

Можна бачити, що завдяки багаторічним зусиллям В. Євтуха та його однодумців по київській етносоціологічній школі зі згуртування вже досвідчених фахівців і виховання молодих, виходу у світ великої кількості наукових монографій, довідників, навчальних посібників та сотень статей сьогодні етносоціологія належить до тих галузей вітчизняної соціології, які найбільш бурхливо розвиваються. І в цьому сенсі варто зазначити, що без таких амбітних академічних проектів плідні структуривання та розвиток вітчизняної соціології будуть гальмуватися через низку об'єктивних та суб'єктивних причин. Плюралізм сформованих наукових шкіл є більш креативним, аніж плюралізм хоч і набагато більших числом, але окремих і розпорошених науковців. Ця ситуація відбиває і той стан наукового менеджменту, що у нас традиційно склався, і певні перспективи його удосконалення. В останньому київська етносоціологічна школа професора Володимира Євтуха становить цілком позитивний приклад, а міжнародний авторитет вченого (Володимир Євтух у інформаційно-комунікаційному просторі: наукові та політико-громадські активності – *Volodymyr Yevtukh in Informative and Communicative Space: Scientific, Political and Civic Activities*. – Київ, 2012) – великою мірою забезпечує їй визнання.

***Кирило ГАЛУШКО,
кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології
Інституту соціології, психології та соціальних
комунікацій НПУ імені М.П. Драгоманова***

+-----+
ETНОСОЦІОЛОГІЯ:
РИЗИКИ НАУКОВИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

(секція в рамках I Конгресу Соціологічної асоціації України.

Харків, 2009 р.)¹

Місце проведення: Харківський національний університет імені
В.Н. Каразіна
(ауд. 302, північний корпус)

Дата проведення: 16 жовтня 2009 року

Час проведення: 9.00 – 16.30

Керівник секції: *Євтух Володимир Борисович* – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Учасники секції:

Арбєніна Віра Леонідівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Дробіжєва Леокадія Михайлівна – доктор історичних наук, професор Інституту соціології РАН (Росія, Москва)

Кісла Ганна Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та методології соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Корпоровіч Лєшек – доктор соціології, професор Ягеллонського університету (Краків, Польща)

Куртсеїтов Рефік Джаферович – кандидат соціологічних наук, декан історико-філологічного факультету Кримського інженерно-педагогічного університету (Сімферополь)

Максимович Ольга Володимирівна – кандидат соціологічних наук, старший викладач Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

¹ Під час проведення I Конгресу Соціологічної асоціації України «Соціологія в ситуації соціальних невизначеностей» учасники секції висловили пропозицію про конституювання Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха. Власне, стенограма, яка подається у збірнику, відкриває діяльність Школи (Харків, 2009 р.).

Нікон Наталія Олександрівна – аспірантка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса)

Онищук Віталій Михайлович – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса)

Степико Валентина Порфиріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та методології соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Сюсель Юлія Володимирівна – лаборант кафедри теорії та методології соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Федас Валентина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методології соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Щерба Галина Іванівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів)

Яскула Сільвія – доцент, заступник директора з організаційно-наукової роботи Інституту педагогіки та соціальної роботи Вищої школи ресоціалізаційної педагогіки у Варшаві «Pedagogium» (Варшава, Польща)

Ярошенко Алла Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та методології соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

СТЕНОГРАМА СЕКЦІЇ

Євтух Володимир: Шановні колеги! Вітаю всіх учасників нашої секції «Етносоціологія: ризики наукових інтрепретацій». Такою назвою ми хотіли показати, як розвивавалася етносоціологія. Пропоную провести нашу дискусію у двох площинах: обов'язкова і довільна програми.

Щодо обов'язкової програми – це слово, термін, поняття. І одразу ставлю питання – чи достатньо розвинутий поняттєво-термінологічний апарат етносоціології і що характерно для українського ринку

етносоціологічних термінологій? Я хочу зважити на те, що у Європі існує спеціальна комісія з термінології. І декілька статей були опубліковані про термінологічний ринок. Приймаючи правила цього ринку ми швидше розберемось у поставленому питанні.

Стосовно етносоціології, поняттєво-термінологічний апарат вже існує, але кожен дослідник, використовуючи своє розуміння, підходи, досвіди, і, визначаючи поле етносоціології і практичні підходи, вкладає якісь свої речі. І це буде до тих пір, поки цей резервуар не заповниться. От тоді можна дискутувати, щось підбирати.

Він зібрав круг людей і сказав, ми працюємо над термінологією «етнічність». Було 200-300 термінів, які включають це слово, але не розкриваючи повністю цей термін, тому залишають можливість для інших працювати.

Питання в тому, чи достатньо слів, термінів, словосполучень, щоб розкривати етнічні явища.

У своєму глосарії у вступі я конструктивно написав: «через розуміння терміну до розуміння понять». Але такі емоційні, динамічні етнічні явища, які важко охопити, я навіть скажу, хай буде поки що слово. Далі ми обмірковуємо, дискутуємо.

З мого досвіду, я можу стверджувати, що про терміни не дискутують, про терміни домовляються, щоб була гарна дискусія, а коли виходимо на наступний рівень, тоді переходимо до вживання нових термінів.

Наступна частина обов'язкової програми – об'єктно-предметне поле.

Об'єкт, предмет для науки і навчальної дисципліни звучить добре, але як для дослідницької дисципліни «проблемне поле» звучить більш привабливо. Будемо розглядати проблеми стосовно цього та дискутувати.

Звертаю увагу на те, що коли говориться про проблемне поле етносоціології, потім переходять в соціологію і в соціальну психологію. Сьогодні можна етнічні явища не показувати як соціальні, але в етнічних явищах багато емоційного, індивідуального.

Тому я ставлю питання: етносоціологія – це наука, галузь науки чи дослідницький напрям? І я стверджую, що це наука зі своїм апаратом, дослідниками, але найслабше місце це, на мій погляд, методи.

Тут ми можемо запропонувати свої і чужі методи в етносоціології, як вони працюють. Хотілось би завжди мати свої методи. Коли йдеться про

суспільство в етносоціології і в соціології, – і там суспільство, і там суспільство, правда в соціології його називають соціумом. Я вважаю, що це об'єкт, предмет, методи, і особливо це методи.

Взаємодія і контрадикція етносоціології у системі соціально-гуманітарних наук. З ким вона взаємодіє, від чого хоче вирватися, в чому вона протиставляє себе в контексті вибудовування дослідження. Це і є наше проблемне поле.

Ми дискутували з професором Корпоровичем і доцентом Якула про можливість вироблення певної матриці. Стосовно матриці порівняння різних наук, накладання їх одна на одну, багато що залишається, і створюється певне ядро.

Також хотілось би почути думку учасників про тести та шкали в етносоціології, про їх валідність. І ще одне питання – це дидактика, тобто як потрібно викладати. А далі довільна програма.

Дробіжєва Леокадія: Прежде всего, хочу поблагодарить за возможность работать с такой заинтересованной аудиторией и подчеркнуть важность профессионального общения в разные времена и то богатство, которое мы получаем от этого.

Год назад у нас в институте прошел съезд социологов. Было 90 заявок, это очень много, и целых 3 секции могли конкурировать с нашей одной секцией. Все имели возможность рассказать о своих исследованиях и на этих исследованиях, мы видели плюсы и минусы.

Что касается проблем, – то их очень много. Мы видим, как развивалась этносоциология как научное направление. Это научное направление – право социологии, и оно может быть признанным научным направлением этнологии.

Академик Бромлей большое значение придавал этносоциологии, однако академик Смешков – новый директор института этнологии, сказал, что это только часть этнологии (об этом можно прочитать на сайте журнала «Социокультурная антропология»). И потому мы вступили в дискуссию, и он потом согласился, что этносоциология не просто одна из веток этнологи – это самостоятельное направление. И мне кажется, что это не дисциплина, а направление, но отличается от технологии.

Но ведь это не только наше заключение, это признано в мировой науке – есть специальная работа, учебник и одновременно научное

исследование этносоциологии, выпущенный в 1974 году в ФРГ, где этносоциология признана научным направлением, но при этом есть разные школы.

Скажем, в американской социологии большее место занимает конфликтология, межэтнические конфликты. Более того, у них внутри есть две школы. Одни, которые занимаются меньшинствами, вопросами дискриминации. И второе поле – это межэтнические отношения, проблемы, связаны с мультикультурализмом, или отступления от мультикультурализма. Т.е. и там мнения неоднозначны.

А французская социология вообще слово «этнос» не употребляет, только «культура». В совместном исследовании участвовали американцы, французы, китайцы и мы. Во время обсуждения терминов первое, что сделали французы, – заменили термин «этнос» термином «культура», «государство» – на «общество». Таким образом, они вообще этого не признают, описывают нам совершенно другую реальность, специально не называя данные понятия, чтобы не будить этнические проблемы. И к чему они пришли? Они запустили эту проблему в религию и у них главное исламское сообщество, а реально, они девушке с платочком не разрешают приходить школу, а звонят по телефону и говорят пустите, чтобы не было конфликта, а те говорят не может в правовом поле быть этнокультурных различий, не пускают в правовое поле.

Моя дискуссия заключается в том, что мы не можем сказать, что этносоциология отличается только методами. Потому что методы количественные используют только технологи. Мы отличаемся именно предметом, а объект у нас общий. Наш главный предмет это структура, это проблемы иммиграционного поля и т.д. Главное, что отличает нас от других дисциплин – мы выделяемся именно предметным полем.

Мы изучаем Татарстан: при пересечении социального и этнического татары и русские претендуют на одни и те же конкурсные места. Кто будет иметь право на получение собственности вот здесь татары считают, что у них больше оснований, а русские считают, что у них меньше оснований. Как в конфликтном регионе сочетается этносоциальное поле не только в получении доступа к собственности, получении доступа к хорошей работе и вот здесь снова идет различие главное поле конкуренции.

Теперь относительно использования методов. Что каждый из нас не может использовать эти методы.

Разделение шкалы на отношение к производственным контактам и отношение к культурным контактам. Нам всегда приходится адаптировать методики. Значимость нашего индикатора меняет значение. Вот скажем отношение к этнически смешанным бракам, вроде бы это был индикатор, который нам позволял скрыть самую интимную сторону межэтнических взаимодействий, но теперь посмотрим, что сейчас этнически смешанные браки зависят не только от межкультурного общения оно совмещено, это наше поле.

Вот главное поле – проблема культурных особенностей в современной социальной позиции, то, что имеет значение в современной экономике. Формируется новый работник, индикатором этого нового работника является не только квалификация, не только образование, но такие факторы как быстрота реакции, умение реагировать в экстремальных ситуациях, совмещать интеллектуальные и профессиональные технические знания. Вот здесь без культурных особенностей никак. Вот поэтому мне кажется, что поле наше расширяется, и в этом отношении мы будем иметь еще большие перспективы. Экономисты приглашают нас и мы начинаем дискутировать о том, какую роль играют этнокультурные особенности в современных рыночных отношениях. Мы уже другие, наше поле сейчас очень актуально, это будет иметь больше значения, если совместными усилиями мы будем это реализовывать.

В Украине больше призналось сразу что этничность – нация, украинская нация. Русские и россияне на данном этапе мы говорим, что это не одно и то же. Они говорили о позиции этничности. Мы с Головахой выпустили книгу и параллельно изучали дискурс президента В. Путина и видели, как меняются эти термины, и наш президент точно знает, что нация – это россияне, а русские – это этническое поле. Но это у нас не проблема, а вот проблема с понятием национализм. Сказать что национализм не только радикальное действие. Национализм это многоликое явление.

Ярошенко Алла: Дійсно, на сьогоднішній день зростають важливість і суспільна значущість інформації, посилюється її вплив на всі без виключення сторони суспільного життя. В різних областях діяльності

суспільства відбувається широкомасштабне впровадження нових інформаційних технологій, методів і засобів збору, накопичення, зберігання, обробки, передачі, розповсюдження, аналізу інформації і надання різноманітних інформаційних послуг.

Тому на сьогоднішній день актуальним є формування інформаційного простору, що не тільки переводить людину на якісно новий рівень життя, але і ставить перед нею серйозні проблеми. Вони полягають в тому, що людина повинна усвідомлено підходити до всіх проблем в житті, а основною проблемою інформаційного суспільства постає питання про внутрішню свободу людини. На свободу рішень людини завжди впливає безліч чинників, тим більше зараз, коли для цього існують цілеспрямовані інформаційні програми. Сьогодні ці впливи носять масовий характер. Також існує велика небезпека перетворитися на велике єдине співтовариство, наповнене інформацією абсолютно безрозсудних людей з волею і відсутністю якої-небудь свободи, що атрофувалася, а то й до руйнування людської цивілізації.

Інформаційну складову, що забезпечує змістовний аспект підготовки фахівця у вищих навчальних закладах слід розглядати в контексті рішення задачі повного і адекватного надання студенту і педагогу навчальної та іншого роду інформації, що сприяє гарантованому досягненню поставленої дидактичної мети. В якості такої може, на мій погляд, виступати дидактичний комплекс інформаційного забезпечення навчальної дисципліни. Ідея реалізації змісту навчальної дисципліни в рамках дидактичних (навчально-методичних) комплексів не є новою. Вона, починаючи з 80-х початку 90-х років ХХ століття розробляється як російськими так і українськими вченими.

Аналіз робіт дозволяє стверджувати, що запропонований підхід має ряд принципів відмінностей, які полягають, в обґрунтуванні можливості проектування і конструюванні дидактичного комплексу навчальної дисципліни як дидактичної схеми, що дозволяє педагогу реалізувати через інформацію складовий процес навчання цілісну інформаційну технологію навчання. Цим розв'язується задача гарантованого досягнення професійної підготовки студентів ВНЗ, елемент дидактичного комплексу є не просто носієм відповідної інформації, але і виконує специфічні функції наділені задумом педагога.

Також, в даний час в світі відбувається становлення глобального комунікаційного простору, який робить істотний вплив на всі сторони життя суспільства, окремої людини. Людина може отримати практично будь-яку інформацію про події, що відбуваються в світі, через глобальні мережі Інтернету. Більш того, дана інформація, можливо, вперше в історії людства виявляється непідвладною будь-якій цензурі. А оскільки кількість людей, об'єднаних даною мережею, велика і безперервно збільшується, то обробка такого масиву інформації дозволяє отримати дійсно об'єктивну картину, не залежну від пристрастей конкретного учасника даного процесу, і практично миттєво довести її до інших людей. Правда, одночасно така свобода і об'єктивність інформації може виявитися багато в чому уявною, оскільки її об'єм такий великий, що розібратися в ньому без спеціальної фільтрації неможливо.

Для низки країн, в яких довгі роки якість інформації визначалася ідеологічними пристрастями, така ситуація стала революцією у всій сфері спілкування, що впливає на решту компонентів соціальної системи, та і для найбільш розвинутих в цьому відношенні країн, наприклад, США або Японія, характерна така істотна зміна системи комунікації, що дозволяє говорити про новий спосіб життя. Комп'ютер, що утілює в собі всю систему новітніх комунікаційних технологій, вже став не просто технічним засобом, а своєрідним продовженням самої людини, доповнюючи його можливості і допомагаючи йому вирішувати найрізноманітніші задачі, від чисто побутових до високо творчих в області науки, мистецтва і техніки.

Вплив комп'ютеризації суспільства на наше життя став таким великим, що примушує підстроюватися під ці процеси всю соціальну систему. Можна навести як приклад процес перенесення мови спілкування людини з комп'ютером в систему спілкування між людьми. Річ у тому, що необхідною умовою спілкування людини з комп'ютером є певна алгоритмізація мови. По відношенню до природної мови – це процес її спрощення за рахунок мінімізації змісту понять, які використовуються в процесі роботи та повинні бути зрозумілими більшості людей. Звідси і введення якихось світових інтеграційних понятійних позначень, зрозумілих всім, хто постійно спілкується через комп'ютер, які, правда, одночасно можуть стати неприступними для людей, не залучених в це

спілкування. Але йдеться не просто про зміну слів, а про зміну самого стилю мислення. Процес спілкування з комп'ютером оперує великим числом взаємовиключень, алгоритмізованих понять, за допомогою яких відбувається смислове упорядкування світу. «Ця його здатність, що упорядковує, домагається впливу на реальність в цілому... на універсальність. І комп'ютери як оптимальний засіб впорядкування є відмінною підтримкою для цих перетворень».

В решті решт, це може вплинути і на характер вибору рішень, їх жорсткість, що, у свою чергу, здатний втілитися в реальному житті і по відношенню до реальних людей. Вже сьогодні простір інтернет-спілкування примушує і в реальному житті говорити на спрощеній мові, від чого залишається один крок до спрощених, а значить, менш продуманих дій. Ми занурюємося в простір світової інфосфери, який, як дотепно помітив Дуглас Рашкофф, виявилось живим і все більш втягує нас в себе, замінюючи всі інші види спілкування. Починаючи грати в комп'ютерні ігри, дитина, стаючи дорослим, переносить закони цих ігор на реальне життя, віртуалізуючи її. Комп'ютер, будучи універсальним засобом обробки текстів і дійсно багато в чому реальним помічником, неминуче сприяє універсалізації мовних засобів виразу. Це може привести до неконтрольованого процесу комп'ютерної раціоналізації людського мислення. Останнє біологічно засновано на гармонійному розділенні лівобічних і правосторонніх функцій мозку, що є основою цілісного (раціонального і емоційного) сприйняття світу.

Проявом даного типу раціоналізму може стати втрата людиною здатності діалектичного сприйняття світу і зниження його інтуїтивних можливостей. Дійсно в ході наукової творчості людина не завжди йде по шляху перебору всіх варіантів рішення тієї або іншої задачі. На допомогу йому приходять інтуїція, основана на практичному і теоретичному досвіді вченого, яка дозволяє зрозуміти єство досліджуваного явища в умовах емпіричної неповноти.

Правда, в цій ситуації може виникнути інша проблема. Кількість пропонувананих рішень може бути така велика, що сам вибір з гіпотетично вірних багато в чому опиниться випадковим. Тому небезпека втрати здатності людини до інтуїції, що дозволяє перевершувати перебір найоб'ємніших масивів інформації існує, і вона зовсім не «безпечна». Це

вже має місце, коли мова заходить про рішення технічних і прикладних проблем. За словами Я.М.Пархомовського, «ЕОМ принесли з собою втрату того, що завжди називалося інженерною інтуїцією».

Таким чином, різко розширюючи можливості спілкування, найновіші засоби комунікації одночасно породжують цілий спектр комунікативно-психологічних проблем і перш за все проблему адаптації до них людини. Змінюється якість інформації, яка передається вже не тільки на рівні понять, що вимагає її внутрішньої смислової обробки, але і на рівні образів. Інформація стає зовні більш доступною, легко сприймаючою. Це різко збільшує швидкість її обробки і накопичення. Проте одночасно це приводить і до невидимих раніше можливостей трансформації її змісту, аж до повного викривлення при збереженні видимості об'єктивності.

Остання обставина пов'язана з тим, що візуально-образна інформація сприймається суб'єктом як більш об'єктивна, ніж та, що передається традиційними методами – через газети або книги. На рівні буденної свідомості не завжди вдається усвідомити той факт, що інформаційні фрагменти, які ми своїми очима бачимо на телевізійному екрані і які вже через це (адже ми не читаємо текст який завжди сприймається як написаний кимось) виглядають як єдино об'єктивні, насправді є такими ж скомпонованими, як і газетні статті. Крім того, більш могутня дія видимих образів пов'язана із пристроєм людського мислення.

В результаті, якщо текст як якась система зафіксованих понять представляє людині можливість аналітичної роботи над ним, то аудіовізуальні засоби можуть як би нав'язувати індивіду конкретне, образне сприйняття інформації, яке раціонально контролюється ним у меншій мірі, що створює невидимі можливості для маніпулювання свідомістю як окремої людини, так і суспільства в цілому. В деяких випадках така дія може набувати гіпнотичного характеру і бути повністю невідконтрольною людині, впливаючи на «нижчі рівні» людської психіки, як би повертаючи людину в первісний стан, коли на першому плані стояло мовне спілкування між людьми, в той же час процес комп'ютеризації суспільства несе в собі величезний гуманістичний потенціал. Саме процес глобальної комп'ютеризації і перетворення всього людства в єдину інформаційну систему може виступити міцним чинником розкриття творчих потенцій особи, звільнивши людину, працюючу в природничо-

науковій або гуманітарній області, у сфері мистецтва, в звичайному житті, від рутинної, в деяких випадках формально-допоміжної, праці, на яку у всіх цих областях може йти більше часу, ніж безпосередньо процес творчості. Навіть передача тільки цих операцій комп'ютеру, що складає насправді нікчемну частину його можливостей, створює передумови для істинно творчої праці, здійснюючи процеси самореалізації особи, змінюючи характер самої творчості.

Це можна віднести і до освіти. Освіта, з цієї точки зору, виступає як історичний процес, що триває в часі і наповнює людське життя значенням і змістом. Формування і об'єктивування цих значень здійснюється за допомогою різних інформаційних засобів (наприклад, від наскального малюнка до зображення на екрані комп'ютера).

Для аналізу розвитку суспільства в історичному аспекті необхідно прослідкувати, як змінювався зміст інформації і її носії у міру розгортання людської історії. Ще в структурній антропології Е.Сепіра і К.Льові-Стросс розглядав сукупність негенетичної інформації, представлені засобами знакових систем, а мова – як визначальна основа культури. Але мова – не єдиний носій інформації.

Які б не були межі зростання в розвитку телекомунікації і електронної технології таких меж не передбачається. Немає меж в споживанні інформації, зростанні культури і розвитку людського розуму.

Дійсно, одним з видів віртуальної реальності є телевіртуальна реальність, сформована за допомогою електронних засобів. Вона не ізоморфна «емпіричної реальності», бо є інтерпретацією процесів, що відбуваються в реальному світі. Але сама ця інтерпретація стає частиною світу: телеекран, увійшовши до нашого життя, починає активно впливати на неї. Цей вплив не завжди позитивний. Стандартизація мислення, розповсюдження катастрофічно рушійної інформації, що дезорганізує суспільство, низькопробність розважальних програм – все це ллється сьогодні з екранів таких телевізорів. Р.Шредер, аналізуючи соціальні наслідки трансформацій інформаційних технологій, прийшов до висновку, що комп'ютерні освітні і розважальні програми в недостатній мірі орієнтовані на творче створіння користувачами власних віртуальних світів. Вважаючи, що віртуальним технологіям не підходить статус «рятівників культури», він співвідносить віртуальну реальність з

академічним постмодернізмом, який, «прагнучи заплямувати і природу, і культуру», представляє світ, нереальним «дивним місцем».

Інтеграційний потенціал комп'ютеризації (всього науково-технічного прогресу) може бути сполучений з широким соціокультурним і філософським підходом до дійсності. Вже зараз починається дійсне виявлення ролі «нелогічних компонентів в природничо-науковій і математичній творчості... одночасно зі «зворотним процесом» математизації в гуманітарній сфері... Це зближення методів, що використовуються в обох сферах духовної діяльності веде до зростання взаєморозуміння «двох культур», але не порушує їх специфіки, відмінності в об'єктах і меті, творчо розвивається в кожній з них».

Всі перераховані вище процеси, пов'язані із становленням глобального комунікаційного простору, настільки сильно впливають на всю систему життя людини, що знов примушують задуматися над перспективами її розвитку. Пішло ХХ століття, наступило наступне сторіччя, і нас знову хвилює проблема оцінки і варіанти майбутнього розвитку. Знову вчені і філософи говорять про кризу освіти, і дана проблема одержує сьогодні не тільки своє загострення але і пов'язана з деякими обставинами, яких не було раніше. Проблема аналізу стану освіти, співвідношення її структурних елементів, виділення її провідних компонентів набуває особливого значення в ситуації, коли під впливом науково-технічного прогресу відбуваються істотні зміни в системі комунікації як між окремими людьми, так і в освіті в цілому. Науково-технічні відкриття в цій області роблять сильний вплив структуроутворюючі компоненти всієї системи освіти.

Для забезпечення інформаційної зв'язності і організації взаємодії між всіма учасниками освітянського процесу необхідний єдиний освітянський інформаційний простір, в якому повинні створюватися і циркулювати інформаційні потоки, що забезпечують рішення всіх освітніх задач, задач управління освітою, обслуговування освітянської діяльності, а також здійснюватися інформаційна взаємодія державних органів, органів освітнього управління. Єдиний освітянський інформаційний простір повинен бути складовою частиною єдиного інформаційного простору країни.

При створенні єдиного інформаційного простору освіти України повинні бути враховані наступні основні принципи: системного підходу, етапності, уніфікації, спадкоємності, відвертості, повноти, цілісності, доступності та ін. Наприклад, принцип спадкоємності припускає раціональне використання існуючих технічних та інформаційних ресурсів, засобів автоматизації і телекомунікації, наукового і методичного підходу. Застосування цього принципу дозволить зменшити матеріальні витрати, скоротити терміни створення і запровадження єдиного інформаційного простору освіти України.

Підводячи підсумок вищевикладеному, хочеться відзначити, що побудова єдиного освітнього інформаційного простору – процес вельми довгий, вимагаючий серйозного теоретичного, освітнього, оперативного і економічного обґрунтування.

З метою отримання якісних і кількісних характеристик, пов'язаних з процесами створення і використання єдиного інформаційного простору, при моделюванні доцільно провести взаємопов'язування трьох основних компонентів моделі – структурного компоненту, функціонального та інформаційного.

Одним з перспективних шляхів вдосконалення інформаційної підтримки є створення єдиного інформаційного простору освіти України, яке є спеціальним чином впорядкованою сукупністю інформаційних ресурсів із загальними правилами їх формування, нормалізації, зберігання і розповсюдження.

Євтух Володимир: Зараз ми надамо слово доценту Яскулі Сільвії.

Яскула Сільвія: Проблема общностей в новом информационном пространстве. Предлагаю посмотреть на общности, которые не только привязаны к территориям, а на общности, которые находятся далеко за границей этой территории. Для этого я предлагаю обратить внимание на то, откуда формируется интерес к информационному пространству вообще, что стимулирует этот процесс. Для этого следует вернуться к истории информации.

Но если обратиться к самому понятию «информационное пространство», то сложно найти его четкое определение.

В данном случае мы хотели бы посмотреть на информационное пространство несколько в других аспектах: социальных, социально-

ценностных, идеологических. В этих аспектах лежит причина интереса к информационному пространству.

Мир обратился к изучению информационного пространства с 1963 года, когда оно впервые употребляется как понятие. И соответственно информационное пространство и информационное общество стимулируют европейский союз.

Близким, по сути, к информационному обществу есть «общество знания». Однако тут очень важно учитывать различия в таких понятиях, как «информация», «знания» и «данные», так как они не являются тождественными. Данные не есть информация, информация не есть знания. Данные только при определенных процессах и количестве становятся информацией. Умение использовать информацию есть причиной формирования знаний.

Разница между данными понятиями дает возможность сформулировать разницу между информационным обществом и обществом знаний. Развитие информационного общества, конечно же, связано и с развитием интернета. Соответственно, такая же связь информационного общества и информационного пространства позволяет выйти за границы территории. Поэтому когда мы говорим об информационном пространстве, мы уже не можем использовать какие-то термины и понятия.

Предлагаем представить разницу между классическим пространством и пространством информационным. Очень тяжело представить, что такое информационное пространство, что оно из себя представляет, и только благодаря анализу можно определить что же это такое.

Раньше для того, чтобы получить какую-то информацию нам необходимо было куда-то пойти, что-то услышать, т.е. информация была привязана к определенному месту. В виртуальном пространстве нет единого места получения информации, т.е. нет физического места этой информации.

Понимание информации было актуально в определенное время, информация, которая имеет определенные рамки. Соответственно в виртуальном пространстве информация доступна вне определенного времени, т.е. временем не ограничена. Мы можем обратиться к этой информации в каждую минуту, когда мы этого хотим.

Для того, чтобы получить информацию, человек должен был физически присутствовать. Здесь же мы говорим о виртуальном присутствии человека, он как бы существует в этом пространстве, но нет дистанций, которые необходимо преодолеть, чтобы получить нужную информацию. В виртуальном пространстве присутствует такое качество, как телепортация информации. Для того, чтобы перенести информацию в классическом варианте, мы должны были перемещаться в пространстве, чтобы эту информацию каким-то образом сохранять. Если же мы находимся в виртуальном пространстве, нам не нужно перемещаться, чтобы эту информацию применить.

В виртуальном пространстве мы не обязательно должны последовательно для получения информации, мы можем ее получить разными способами.

В классическом пространстве мы имели более конкретные связи, которые были локализованы. Соответственно, в виртуальном информационном пространстве мы имеем связи абстрактные, уменьшается необходимость физических связей.

Важное значение имеет разработка методологического инструментария для исследования этого виртуального пространства. Для этого хочу представить коллегам тезисы, которые как раз и характеризуют информационное пространство. В современном информационном пространстве очень важны навыки использования информации.

Если говорить об информационном обществе, то все больше становится значимым именно применение.

Необходимо подчеркнуть, что важно не только пользоваться информацией, но и уметь делать селекцию этой информации. Это как раз в сфере наших интересов в рамках информационной педагогики.

В виду идентичности общностей набирает ход идентичность альтернативная во времени и месте.

Новая трактовка информационного пространства характеризуется тем, что в ней есть ограниченные размеры общностей, она лояльна в смысле образования идентичностей и их перемещения, т.е. разнообразия и легкость в образовании этих общностей.

Длительность этих общностей обусловлена локализацией и не связана с ограничениями и индифферентными выборами. Развязка и решение

многих современных дилем общностей могут быть связаны именно с возможностью понимания их использования динамического потенциала информационного пространства.

Трудности состоят в умении хорошо соединять ценности информационного пространства и классического, т.к. отсутствует соответствующая экология для этого.

Диалог этих общностей будет настолько результативным и творческим, насколько удастся подготовить участников в обществе для содинения информационного и классического пространства, насколько люди смогут отойти от каких-то патологий и набраться возможностей.

Фактически инфомационное пространство открывает большие возможности для его использования, но не нужно забывать о том, что оно же имеет много таких недостатков, например, компьютерная зависимость. Соответственно, это и есть неумение выбрать и провести селекцию информацию из Интернета.

Євтух Володимир: Дякуємо доценту Яскулі, пропоную подискутувати. Інформація з латині означає «роз'яснення». Таке питання: в глосарії є виключення етнічної інформації. Відомості про етнічні характеристики, властивості того чи іншого об'єкта, суб'єкта, явища, процесу, які передаються від покоління до покоління, забезпечуючи таким чином ґрунт для існування етнічних спільностей як таких. Чи маємо право в підході до інформаційного простору говорити в розрізі етнічної інформації? Що вона забезпечує для етнічної спільноти, її збереження.

Яскула Сільвія: Можно использовать понятие этической информации, однако не в отношении к виртуальному пространству.

Євтух Володимир: Да, а нам нужна осязаемая информация для сохранения этнической общности

Корпоровіч Лешек: Проблема очень сложная, потому что есть большие возможности для трансформации информации, однако из-за информационного хаоса трудно собрать адекватную информацию и что-то передать.

Євтух Володимир: В этнических обществах, мне кажется, эта информация откладывается, передается, становится историей. Этническая информация – это меццо уровень, тогда как общество – макро, а личность – микро.

Арбєніна Віра: Проблема, на мой взгляд, неоднозначна. Во-первых, достаточный ли понятийный аппарат для того, чтобы рассматривать этносоциологию как научное направление. В рамках идеализма этничность – ключевых понятий, которые образуют научную парадигму, очень сложно, и мне кажется, что различная интерпретация одного понятия даже полезна, потому что каждая из них работает в рамках исследования конкретного процесса. И этничность и конструктивисты правы в том что этничность не существует до тех пор, пока она не осмысленна и не принята. То есть, всегда можно найти какие-то точки соприкосновения, если интерпретация данного понятия дается в рамках определенной группы.

И я думаю, что на данном этапе мы вполне находим те термины для того, чтобы обозначить то, что мы хотим изучать. Но когда появляется новая задача, мы естественно стараемся ее изучить.

Лекадия Михайловна на пленарном заседании затронула тему, которая близка к моим научным интересам и направлению деятельности нашей кафедры: соотношение гражданской, национальной и этнической идентичностей.

Мы проводим исследование по вузам Украины, и мы хотим зафиксировать, как соотносятся эти идентичности в сознании студентов. А для этого мы должны были развести эти понятия. Таким образом, понятие появляется, когда возникает какая-то ситуация, которую нужно четко обозначить.

Євтух Володимир: Четко знаете географию, чтобы определить направление, Вы ищите путь.

Дробіжєва Леокадія: Мне кажется, мы живем сегодня в мире, когда все очень изменчиво, даже идентичность.

Тоже самое с научным направлением – почему оно не может быть дисциплиной сформировавшейся? Потому что она не имеет институционального подуровня. У нас есть социология, никуда нам от неё не деться, и есть наука «этнология». Поэтому вопрос в другом.

Онищук Віталій: Леокадія Михайлівна, рік видання вашого першого підручника «Етносоціологія» – 1986, і є довидання сьгоднішнього підручника. Які відбулися зміни в становленні і розвитку цієї науки?

Дробіжєва Леокадія: Конечно же, были изменения, например, мы поразному видели предмет и методологию этносоциологии. Тогда методология была более примитивной, а сейчас мы работаем и с качественными методами, с шкалами, моделированием и т.д.

Кісла Ганна: У меня данные социального мониторинга. С 1992 года в Украине «стоит» идентичность, слабо развивается. За последние 16 лет не сдвинулся процент по этнической идентификации, совсем немного по региональной и гражданской идентичности. В Украине сегодня гражданская идентичность составляет всего лишь 51 %.

Дробіжєва Леокадія: У нас национальная идентичность всегда превышала другие. Мы объясняли это тем, что этническая идентичность совпадает с гражданской, государственной. Она не активна, но в Украине, например, может совпадать. У нас всегда была этническая идентичность намного сильнее, чем государственная, была по Москве 24 процента, а сейчас 80-90 – историчный фактор

Куртсеітов Рефік: Я думаю влияние на идентичность оказывает этно-политический фактор. Государственные институты Современной России, с попытками установить свой статус, сильно влияют на самосознание населения. Когда мы говорим «мы – украинцы», мы вкладываем один смысл, т.е. мы – граждане одного государства. Но этническая идентификация у каждого из нас своя.

Задайте крымскому татарину вопрос «ты кто?», в ответ будет в первую очередь этническая идентификация, а во вторую политическая.

В России этот процент стал возрастать, потому что начинают усиливаться государственные институты и усиливается титульная нация. Этот и другие факторы, как например, сегодня противостояние между федеральным центром и субъектами российской федерации, учебные планы изучение родного языка, влияют на этническую и политическую идентификацию.

Снятие пятого пункта в наших паспортах также повлияло на некоторые формальные вопросы связанные с идентичностью. Сегодня в официальных документах не фиксируется этничность, то есть национальнальная принадлежность человека. И здесь, конечно большое поле для определенного маневра.

А в советское время, я помню в 1988 г. начались перестроечные процессы, наконец-то признали, что такой народ как крымские татары существует, и для того чтобы правильно записали национальность родителей в свидетельство о рождении ребенка приходилось долго объясняться в ЦК КПСС. Какой фактор оказывал влияние на то, чтобы человек мог себя считать представителем той или иной этнической общности, идентифицировать себя?

Євтух Володимир: Серед факторів ідентичності мова завжди на першому місці.

Максимович Ольга: Мені здається, що в нашій етносоціології, як науки, існує проблема ідентичності. Я б хотіла наголосити на тому, що нам треба звернути увагу на те, що етносоціологія може претендувати на статус науки. Ми маємо в Україні досить потужну академічну традицію в цьому напрямку, багато знань, соціологічні інститути. Але з іншого боку, на мій погляд, досить багато напрацювань залишаються поза межами академічних студій. Нам потрібно знайти конструкт української етносоціології. Треба шукати академічних, методологічних, але все ж таки основ паритетності. В нас більше вивчаються проблеми конфлікту, діалогу тощо. Наш український варіант етносоціології більше розвинений як етнопсихологія та етнопедagogіка. То все ж таки національні питання, і вони досить сильно дискутують. Треба спробувати шукати академічні основи етносоціології в цьому напрямі і контексті.

Євтух Володимир: Нам треба поєднати два, може і різні, явища: етнічність, про яку ви кажете, не дуже сприймають, і національність, яку сприймали дуже консервативно. А ми хочемо додати певні зміни.

Дробіжєва Леокадія: Вы считаете, что украинская или российская наука она может быть сама по себе? Ведь теория, она мировая, а вот практика это все специфично, специфично для конкретного народа.

Максимович Ольга: Я считаю, что каждая наука должна взаимодействовать с мировым сообществом, но тем не менее она должна иметь и свой облик, свою национальную школу.

Євтух Володимир: Презентую свою нову статтю: «Украинские идентичности и перспективы взаимодействия Украины с международными структурами». Я прошелся по шести пунктам, что влияет на наше взаимодействие с международными структурами, куда нас

пустят, а куда нет, потому что идентичности у нас такие. Например СОТ, НАТО, Европейский союз. Ситуация така, що ми концентруємо нашу увагу на чомусь одному, але це не значить, що ми не знаємо, що існує інше.

Коли я писав про етнічнополітичний ренесанс в Україні, я виділив серед багатьох факторів один єдиний – право діяти знижується. Дуже цікавий фактор на мій погляд.

Я написав, що заснування зарубіжних компаній тут сприяє утвердженню українськості. Ми зробили такий експеримент. Подзвонили в компанію «Кока-кола» і нам відповіли зразу українською мовою, коли ми перейшли на російську – з нами розмовляли теж російською. Ми прийшли в магазин «Фуджі». Я розмовляю українською – дівчина, яка працює в цій компанії, намагається розмовляти українською мовою. Тобто є державна мова і відповідно є певні статuti, вимоги. І, набираючи персонал, перший тест має бути на знання державної мови.

Нікон Наталія: Позвольте ознакомить присутствующих участников заседания с тем, как болгары идентифицируют себя в нашем государстве. Болгары – третья по величине этническая группа и этнически так сложилось, что их достаточно много, они занимают активную политическую позицию. Мы изучали как они относятся к представителям других национальностей.

По полученным данным мы можем утверждать, что ситуация восточно-славянским этносом, большинство 82 процента опрошенных украинских, белорусских, чуть меньше молдован. В отношении близких друзей... добавляются евреи, гагаузы... – 2,4 процента. Цигане, чеченцы, самую меньшую... занимают. Возможно, это исторически так сложилось

Кісла Ганна: Скажите, пожалуйста, кто проводил данное исследование и какой массив опрошенных?

Нікон Наталія: Это исследование было проведено мной в рамках магистерской работы, было опрошено 150 человек.

Степико Валентина: Я хочу вас запитати, тому що в ході дискусії ми вже зясували, що взагалі на процес ідентифікації впливає дуже багато факторів: історичний фактор, соціально-політичний, економічний, соціо-психологічний. У мене питання стосовно соціо-психологічного фактору. Взагалі у процесі ідентифікації, чи з'ясовували ви які риси, притаманні

більше їхньому етносу, які позитивні, автостереотипи, негативні, гетеростереотипи є дуже показовим. Чи намагалися ви зясувати уявлення інших етносів про болгар?

Нікон Наталія: Да, этот вопрос также нас интересовал. Болгары считают себя активными, дружелюбными в рамках своего сообщества, более предприимчивыми, чем украинцы.

Степико Валентина: У контексті проблем, що розглядаються, слід звернути увагу на етнічні стереотипи, оскільки труднощі формування національної ідентичності в такій поліетнічній країні як Україна крім регіональної, мовної, релігійної, культурної мають ще й свою власну складову – етнічну. Перш за все це проблема подолання негативних уявлень одного етносу про інший. В дослідницьких розвідках ці уявлення кваліфікуються як етнічні стереотипи – стійкі, схематичні та емоційно оформлені уявлення однієї спільноти про іншу чи про себе.

За своїм характером етнічні стереотипи поділяються на автостереотипи та гетеростереотипи. Автостереотипи – це образ власного народу, який включає в себе думки, судження, оцінки, переважно, позитивні. Відповідно, призначення цих стереотипів полягає у зміцненні відносин у середині групи, створенні певного образу, який дозволяє її членам ідентифікувати себе у історичному процесі як єдине ціле. Гетеростереотипи – це стереотипи по відношенню до інших етнічних груп. Основою гетеростереотипів є так званий «комплекс іноземця», який зумовлює, що член іншого етносу не тільки «інший», але й «дивний». Тому найчастіше гетеростереотипи спрямовані на самовиправдання свого негативного, або зверхнього ставлення до інших етносів.

Підтвердження цьому дають соціологічні дослідження. Так, російські соціологи на чолі з Сікевіч З.В. зафіксували, що росіяни при самооцінці на перше місце поставили такі характеристики, як доброта, гостинність, доброзичливість, працелюбство, в той час, як емоційне сприйняття українців пов'язане, у їх очах, з хитрістю, гостинністю, жадобою, працелюбством. Що ж стосується самих українців, то вони вважають себе перш за все працелюбними, добрими, гостинними, відкритими.

Опитування студентів Інституту соціології, психології та управління НПУ імені М.П. Драгоманова також підтвердило, що своя етногрупа сприймається більш позитивно, ніж інша. Так, студенти при

характеристиці українців зазначили такі риси як працьовитість, гостинність, доброта та щирість, а у росіян були відмічені такі якості як жадоба, ворожість, агресивність та працьовитість. Таким чином, у цілому автостереотипи, як правило мають позитивну емоційну забарвленість, тоді як у гетеростереотипах відображаються прагнення відрізнити себе від інших спільнот, а уявлення про «чужі» етноси складаються із тих, характеристик, які даний етнос вважає негативними, небажаними.

В етнології при дослідженні факторів, що впливають на формування змісту етнічних стереотипів, найчастіше виокремлюють три їх групи: до першої відносять фактори, які пов'язані із специфікою характеристик групи, які закріплені в культурі та буденній свідомості цінностями, що були вироблені в процесі суспільно-історичного розвитку; до другої – соціально-політичні і економічні умови розвитку етнічних груп і особливості взаємовідносин між ними, що склалися на даний момент; до третьої – тривалість та глибину історичних контактів з іншими етносами.

Пояснення природи гетеростереотипів серед науковців отримало назву граничної помилки атрибуції, яка полягає у тому, що при інтерпретації поведінки та способу життя цілого народу (соціальної групи) враховуються тільки суб'єктивні диспозиційні (особистісні) фактори.

Досліджуючи складний процес формування етнічних стереотипів у форматі «ми – вони», Ю.Бромлей зазначав, що уявлення, про характерні риси свого та чужих етносів, не дзеркально відображають певні риси, а начебто заломлюють їх через своєрідну призму, яка посилює одні та послабляє, а іноді взагалі елімінує інші риси. Це, на його думку, пов'язане з особливостями буденної свідомості, яка не в змозі охопити відразу усі характерні риси культури не тільки чужих етнічних спільнот але і своєї власної. Саме тому буденна свідомість сприймає дійсність вибірково, що зумовлює, по-перше: конструювання уявлень про загальні типові риси культури етнічної одиниці на основі даних, які були отримані в процесі контактів лише з її частиною, але які поширюються на всю цю систему; по-друге, виокремлення знакових рис «чужих» етнічних спільнот неминуче здійснюється шляхом співставлення з властивостями власної етнічної спільноти, а уявлення про типові риси власної етнічної спільноти в значній мірі залежить від якостей тих спільнот, з якими вона частіше за все контактує; по-третє, буденна свідомість абсолютизує ті якості етносу,

які в дійсності мають відносний характер, або властиві не одній, а декільком етнічним спільнотам, при цьому багато етнічних якостей залишаються не зафіксованими і не рефлексованими.

Тому з етнічними стереотипами пов'язане таке явище як етнічна упередженість, що обумовлює несправедливу, необ'єктивну оцінку рис характеру чи діяльності представників інших етнічних спільнот, Ця упередженість передається із покоління в покоління і працює на рівні готових стереотипів, забарвлених етнічними пересудами. Негативне сприймання інших етносів окремі індивіди отримують у процесі соціалізації, і, якщо упередженість до окремих осіб зникає у процесі спілкування з ними, то на рівні оцінки етносу в цілому може залишатися.

Найчастіше упередження розглядають як негативну, несправедливу думку, яка складається щодо кого або чого-небудь заделегіть і визначає відповідне ставлення. Однак, як справедливо зазначає Ю. Чернявська, етнічні та національні упередження часто є наслідком цілком реальних процесів – колоніалізму, наприклад. Багато років вважалось, що залежна народність саме тому і є залежною, оскільки не може сама вирішувати свої проблеми, а потребує «керівництво» іншої, причому керівництво це може здійснюватися будь якими засобами – в тому числі, «вогнем та мечем». Тобто, на справді, основою етнічної упередженості є не існуючі недоліки того або іншого народу, а відповідна соціальна або економічна ситуація.

У будь-якому випадку наявність етнічних стереотипів зумовлює етнічне дистанціювання, проте, як відзначає Євтух В.Б., механічна фіксація відмінностей етносів не означає їх автоматичного дистанціювання, воно починається тоді, коли представники інших етнічних спільнот починають фіксувати відмінні від своїх способів сприйняття навколишнього світу (сюди включаються як люди, так і біолого-географічне довкілля) та реагування на його явища. Саме на цьому відтінку міжетнічної взаємодії починається активне порівняння себе з іншими. У ході цього порівняння і на цій стадії міжетнічної взаємодії та виникнення потенційного конфлікту можуть проявлятися дві тенденції: перша отримує вираження у формуванні можливостей до зближення, основою якого стає прагнення збагнути й опанувати іншу, ніж власна, етнічність; друга – в дистанціюванні, а подеколи і у

протиставленні себе іншим. Якщо переважає друга тенденція, то очевидним стає етнічне дистанціювання й можна вважати, що таким чином закладаються основи для майбутнього конфлікту.

Крайньою формою прояву етнічного стереотипу є етнічні забобони. Етнічні забобони завжди пов'язані з існуванням в суспільній свідомості так званого «образу ворога».

Етнічні стереотипи як один із видів соціальної настанови, мають власну структуру. А. Харісон виокремлює три компоненти настанови: переконання, емоції та поведінку. Переконання відображують основні цінності людини як представника групи та пов'язані із емоційним ставленням, яке наочно свідчить, що є бажаним, а що ні. Емоційне ставлення, яке супроводжує настанову, спонукає людину до певних вчинків, визначає його поведінку. Настанова, в залежності від того, які емоції її супроводжують, може бути позитивною або негативною. Безумовно, негативні емоції призводять до того, що стереотип трансформується в упередження, а потім і у забобони.

Однак на тлі цієї тенденції простежується і протилежна тенденція, яка пов'язана із сприйняттям власної групи менш позитивно, ніж інших груп, що може призводити до виникнення негативною етнічної ідентичності, комплексу меншовартості. Одним із основних факторів виникнення такої тенденції є, на нашу думку, невідповідність соціальних сподівань етносу змісту суспільних процесів, внаслідок чого виникають розчарування по відношенню до своєї етнічної групи і пошук іншої етнічної групи, яка повстає в якості взірця. Тоді, навпаки, увага акцентується на позитивних рисах іншого етносу, саме наявності яких приписується розв'язання складних соціальних проблем, успіхи суспільного розвитку, та саме їх відсутністю пояснюється гальмування суспільного розвитку власного соціуму. Саме такі настрої дуже розповсюджені в українському суспільстві як внаслідок ще живучого комплексу меншовартості, так і розчарування населення в результатах реформ часів незалежності.

Щерба Галина: Я б хотіла додати про лемків в Україні. Лемки – це етнічна група українців, які охоплюють територію: Західна Україна (закарпатська область), південь Польщі, Словаччина. Після війни вони поділені між цими трьома державами. У 60-ті роки ми бачимо повернення лемків на свою етнічну територію. В той час, коли польський уряд сприяє

цьому процесу. Дуже велика діаспора лемків в Америці і Канаді, які виїхали взагалі з території Польщі і не планують повертатися назад. Українські лемки вважають себе українцями. Польські лемки ідентифікують себе польськими, а треті не вважають себе ні українськими ні польськими, вони є просто «лемки». Вони дуже швидко об'єднуються між собою, не зважаючи чи вони українські чи польські лемки. Розмовляють між собою на своїй мові, на своєму діалекті. І відносно сучасних економічних зв'язків, які об'єднують людей, вони дуже швидко об'єднуються по всій етнічній території. Групується вони по селах.

І мені здається, що лемки, їх предки та наступні покоління можуть бути предметом вивчення української етносоціології.

Євтух Володимир: Цікаво яка причина їхньої інтеграції, чому вони так швидко сходяться.

Щерба Галина: Так, дуже швидко сходяться, вже молоде покоління дуже швидко себе ідентифікували. Значну роль відіграють етнічно-культурні зв'язки, але також і економічні.

Сюсель Юлія: Роль етнічного чинника у формуванні споживацької поведінки є надзвичайно актуальною і викликає науковий інтерес. Все більш помітним стає прагнення частини населення демонструвати через споживацьку поведінку свою етнічну приналежність, зокрема і відроджуючи забуті атрибути традиційної культури. У багатьох країнах став розвиватися бізнес, пов'язаний з культивуванням у споживачів прагнення придбати символи етнічної приналежності (національна їжа, елементи традиційного одягу, ремісничі вироби тощо).

Сьогодні значного поширення набуло створення ресторанів, у яких відтворюється культура певних народів, у тому числі й кулінарна. Це ресторани країн Сходу (японські, китайські, тайські), Європи (французькі, італійські), країн СНД (грузинські, узбецькі) тощо. При їх створенні приділяється увага особливостям національного кулінарного мистецтва, архітектурно-художнього конструювання будівель, приміщень, дизайну, національного посуду тощо.

Очевидно, що етнічний чинник набуває великого значення у виборі споживацької поведінки та конструюванні власної ідентичності.

Споживаючи, людина конструює свою етнічну ідентичність, і повідомляє оточуючим «Хто я такий». Етнічну ідентичність не можна

зводити до назви чи самоназви. Це означає споживати у відповідності до соціальних очікувань і особистих уявлень відповідно до того як повинна їсти, пити, одягатися, пересуватися людина, яка належить до певного етносу.

За визначенням В. Євтуха, ідентичність – парасольковий термін, який використовується для відтворення сприйняття (розуміння) самого себе як складної, особливої істоти з тими соціальними, культурними, етнічними маркерами.

Етнічна ідентичність – це суб'єктивне відчуття індивіда, його власне співвіднесення до певної етнічної групи, сприйняття себе представником конкретного народу, що засновано великою мірою на таких етнокультурних елементах як мова, культура, традиції, звичаї, релігія, територія тощо. Крім того, детермінантою етнічної ідентифікації може бути спільність позицій у ставленні до подій минулого, території.

Особа постійно співвідносить свою поведінку, дії з нормами, зразками відповідної етнічної спільності. Ці норми служать певними еталонами, критеріями поведінки, саморефлексії.

Індивід конструює свою етнічну ідентичність різними способами. Він творить себе, слідуючи культурній програмі, що формується під впливом своєї культури, субкультури своєї групи. Характер певного соціокультурного поля спонукає до певних життєвих стратегій і повсякденних практик, бо люди живуть у структурах, що, з одного боку, їх не обмежують, а з іншого – породжують бажання і дають можливість для їх реалізації.

Наприклад, Л. Аза зазначає, що етнічна культура, завдяки притаманним їй цінностям, нормам та ідеалам, завжди формує у надрах соціуму особливі форми міжособистісного та міжгрупового спілкування, морально-етичні засади духовного життя. Тому за умови посиленого іноетнічного впливу кожний етнос має пройти шлях самобутньо-культурного самопізнання й самовизначення.

Будь-яка етнічна культура містить у собі не лише певні типи мислення, парадигми життя, але й певні ціннісні орієнтації, що спираються на притаманне конкретному етносу специфічне світосприйняття. Характеризуючись самобутнім змістом цінностей, самосвідомості,

менталітету, традицій, вона обирає водночас і самобутній шлях включення в універсальний процес культуротворення.

Як фактор, що впливає на споживання, культурні традиції особливо сильно відзначаються на особистому споживанні людей, що знаходяться на одній і тій самій стадії суспільного розвитку і живуть в одних і тих самих природних умовах, проте відносяться до різних народів, по-різному харчуються, одягаються, мають різні житла, прикраси тощо. З процесом особистого споживання пов'язана більшість різних норм, звичаїв. У різних народів існують, наприклад, не тільки різні страви і різні прийоми приготування їжі, але і свої різні норми, які визначають де, коли, з ким і яким саме чином люди повинні її споживати. Тобто акти споживання мають не лише утилітарне, але і символічне значення.

Фокусуючи увагу на символічній стороні споживання, зазначимо, що через стиль споживання людина може демонструвати і змінювати свій етнічний статус. Дослідник М. Шульга визначає етнічний статус особи як становище особи або групи у системі міжетнічних відносин даного суспільства. Він проявляється через об'єктивні і суб'єктивні показники. Перші є різновидом показників соціального статусу: рівень доходів, освіта, поширеність певних професій, заангажованість у структури управління. Суб'єктивні показники узагальнено проявляються через феномени суспільної свідомості: авторитет, престиж та індивідуальні оціночні явища, а також самооцінку етнічної групи. Суб'єктивний аспект етнічного статусу існує у формі соціальних почуттів – позитивних (гордість, солідарність, патріотизм тощо) і негативних (ущемленість, розчарованість, нігілізм тощо).

Зрозуміло, що етнічний статус групи автоматично переноситься на її представників. Етнічний статус особи проявляється у процесі етнічних контактів. Груповий етнічний статус в індивідуальному громадському контакті діє так, що особисті якості контактуючих відступають на задній план, а на перше місце висувається етнічна належність.

Таким чином, належність до певної етнічної групи зумовлює певну споживацьку поведінку, оскільки стиль життя етносу фіксує стійко відтворювані риси, манери, звички, смаки, схильності етнічної групи або особи у споживацькій поведінці та системі споживацьких цінностей. У ньому відбито певну міру свободи етносуб'єкта у виборі змісту і форм

поведінки. Стиль життя знаходить прояв в особливостях організації прийомів і навичок трудової поведінки, у виборі кола спілкування, в характерних способах самовираження як в громадянському так і приватному житті, у специфіці споживання товарів та послуг, в організації безпосереднього соціального та культурного середовища та ін. У стилі життя етносу відбиваються загальнолюдські цінності та норми того суспільства, частиною якого є даний етносуб'єкт.

З вище сказаного стає зрозуміло, що дослідження споживацької поведінки через призму етнічності й етнічної належності становить жвавий інтерес не лише для соціологів, а й для маркетологів і підприємців, тому що етнічна строкатість означає формування етнічної сегментації ринку. Кожна етнічна група постає як особливий сегмент, висуваючи специфічний попит, задоволення якого буде приносити прибуток.

Значить, в основі механізму етнічної сегментації лежать дві основні групи чинників. По-перше, особливості існування етносу накладають більш-менш сильний відбиток на стиль споживання. По-друге, стиль споживання може відігравати роль символу, тобто знаку, що свідомо конструюється та дозволяє підкреслити свою етнічну приналежність, провести межу між «своїми» і «чужими». І тут етнічні розбіжності у споживанні є результатом особливого стану суспільної свідомості. Прагнення підкреслити через споживання свою етнічну приналежність найчастіше простежується у ситуації етнічних конфліктів чи напруженості у міжетнічних відносинах. У цьому випадку часто латентна напруженість чи відчуженість проявляється у стилі споживання. Це часом має місце й у ситуації, коли етнічна група відчуває загрозу асиміляції і намагається їй протистояти, зокрема і підкресленням своєї етнічної своєрідності через специфіку споживання.

Євтух Володимир: Зараз ми повертаємося до улюбленої теми професора Корпоровіча, до культури. Прийшло інформаційне суспільство, ми пропускаємо наші соціологічно-етнічні проблеми через культуру, через інформаційний простір.

Арбеніна Віра: Мы много лет с 1965 года проводим мониторинг студенчества. Но только в последние годы мы стали задавать вопрос: насколько важно ощущать себя представителем своей национальности.

Среди молодежи очень много людей, для которых национальность не имеет значения. А вот эта этноакцентированная личность не очень распространена.

Более того, сотрудница кафедры проводила аналогичное исследование, задавала этот вопрос старшеклассникам и их родителям в Харькове и Харьковской области. В результате этноакцентированными являются жители села и старшеклассники, а городские родители в меньшей степени.

Євтух Володимир: Ми маємо ще один тематичний блок про підготовку студентів, магістрів, аспірантів, докторантів. Давайте під кінець нашого засідання обговоримо це питання.

Арбєніна Віра: Было очень интересно собрать все программы курса этносоциологии и проанализировать, поскольку я уверена, исходя из общения с коллегами, что каждый читает этносоциологию по-своему. Или не читается вообще, это буквально конгломерат: в украинских ВУЗах часто это украинского этноса, его становление и развитие, частично это подменяется социологией, частично этнопсихологией.

Я много лет ищу, что должно быть структурообразующей идеей для научной среды. Я называю этносоциологический аспект исследования научным направлением в рамках, ограничивая собственно предмет этносоциологии и как специальной социологической теории. И потенциал для того чтобы она сформировалась у нас есть. Во-первых, исходя из общего представления о том, что изучает социология и критерий дифференциации различных специальных социологических теорий. Вот одна из таких обоснованных и широко практикующих способов дифференциации это различные социальные группы, личность, средний класс и т.д. И вот в этом ряду этносоциология может себя интситуциализировать как наука, изучающая этнические группы, как элементы социальной структуры общества, как субъекты социальной жизни. И мне кажется, что если мы так подойдем к определению предмета этносоциологии, мы сразу четко ограничим свое предметное поле. В центре нашего интереса будет процесс формирования и функционирования этнических групп как социальных субъектов, предметов создания структуры. И отсюда тогда определяется вот такая смысловая цепочка, получаем три уровня исследования: микроуровень, но не просто этничность, а этнос и личность. Мы связываем сразу не просто личность, а

личность как субъект, связанный с этносом, системой объективно-субъективных связей, культурно-генетическая принадлежность и ее осознание и принятие. Отсюда мы получаем различные типы и уровни этничности, состояние. Вот первый узловый блок этносоциологии – этнос и личность.

Второй блок этносоциологии как специальной социологической теории – это этническая группа как структурный элемент общества. И здесь мне кажется наиболее важная проблема трансформации номинальной группы в реальных условиях, этапы, которые должна пройти группа, чтобы выступать как единый коллективный субъект социальной жизни. Я попыталась разработать концепцию жизнеспособности в этнических группах, выделила определенные критерии, показатели, по которым мы можем измерить эту жизнеспособность. И самое главное, при изучении группы как элемента социальной структуры, это статус этнической группы. Здесь, по моему мнению, важно анализировать политический статус этнических групп, социальный статус, который определяется удельным весом представителей разных национальностей, наций, социальная иерархия. И третий измеритель, с моей точки зрения, статуса этнических групп – это их положение в системе межэтнических отношений с точки зрения рангового места.

И, наконец, третий срез анализа – это полиэтническое общество и проблемы его идентификации. И конечно межэтнические отношения.

Мне кажется, что если идти в данном направлении, разработать целостную концепцию, концентрировать этносоциологию как самостоятельную науку, специальную социологическую теорию.

Кісла Ганна: Хотела бы высказаться относительно методов и методики преподавания социологии, которому меня научила моя коллега – это метод незаконченных предложений, с которого можно начинать занятие. Таким образом можно формировать и знания и интерес к курсу. Например: «украинцы – это...», «этническая культура – это...», «традиции – это ...», «я люблю украинцев потому что... » и т.д. Я думаю вы социологам читали социологию, можно придумать этническая культура – это, я читаю этносоциологию по вашему ученику, Левадия Михайловна, те этнические стереотипы фокус-группы, это не этносоциология, это этнопсихология.

Дробіжєва Леокадія: Читають, исходя из личностных методик.

Онищук Віталій: Все це так. Це дійсно такий курс, етносоціологія наше реальне життя.

Євтух Володимир: Якщо ми не будемо звільнятися від впливів, але хочеться сказати, що це наша наука якщо ми вже називаємо, що це наша наука. У мене є така пропозиція: давайте продискутуємо, але ми зробимо такий експеримент, визначим коло людей, запросимо до цієї дискусії от таке питання, попросимо вас кожного викласти, а потім матрицю, як складемо. Лешик Корпоровіч проти такого механізму. Хочеться перевірити, що в основі лежить суспільство, українське суспільство, соціум, а терміни – етнічність або етнічні спільноти, включаючи етнічні групи і пішли-пішли.

Дробіжєва Леокадія: Я Веру Леонидовну очень хорошо понимаю откуда: если вы откроете в учебниках Гиденса, Смелзера, там где есть этничность, есть подход о том вообще, что этничность структуру сама принадлежность этого народа определяет структуру что у нас этого не должно быть, что этничность не должна определять нашу позицию Гиденс они все проникнуты вообще идеей но мы должны сделать свободным пространство найти понимание этнического в социальном мире.

Євтух Володимир: Навчальна програма – це є елемент інституалізації, є навчальна програма з етносоціології.

Федас Валентина: Я як філолог взагалі дуже позитивно ставлюся до всіх цих роздумів, які звучали. По-перше, до наукових розвідок і пошуків і становлення етносоціології як науки і з великою любов'ю тут є наша кафедра з таким гарним кістяком на чолі – з нашим директором Євтухом. І стосовно ідентифікації, визначення себе. Ідентичність як піджак чи, може, сорочка навіть. Я на цей рахунок хочу почати словами із рядків Т.Шевченка «і чужому научайтесь й свого не цурайтесь, бо хто матір забуває, того бог карає і люди цураються в хату не пускають».

Значить 1827 р. Максимович – це була перша ластівка української ідентифікації, бо це була українська пісня, українська балада, історична пісня, гаївка, купальська пісня, різдвяний цикл.

У 1849 р. є збірник українських, а не малоросійських пісень. Світ визначає, що дума притаманна лише українцям. Свою належність до

певної спільноти ідентифікує кожна людина. Етнічна самоідентифікація є однією з її базових ідентифікаційних практик.

На основі поняття етносу як особливого різновиду соціальної єдності людей, особливої форми їхнього колективного існування, яка склалася історично на основі спільного походження, традицій, звичаїв, спільної, в широкому розумінні терміна, культури, формується спільна ментальність, спільне сприйняття навколишнього світу та відповідне ставлення до його явища.

Явища культури та побуту наповнені фольклорним матеріалом, а український фольклор є багатим матеріалом для соціологічного аналізу. Зокрема, народні казки, приказки, перекази, традиційні народні звичаї окреслюють витoki людських взаємин, розвиток родинного й родового устрою, силу спільноти (громади), її законів і функцій. Тому до розвитку соціології чимало спричинилися українські етнографи й фольклористи, частково опрацювавши фольклорні матеріали до генетичної соціології: І. Франко, М. Драгоманов, В. Гнатюк, Ф. Вовк, В. Щербаківський, М. Грушевський та інші.

Окремо слід сказати про Михайла Олександровича Максимовича – основоположника української історіографії, культури, джерелознавства, один із творців вітчизняної ботанічної термінології, заснованої на використанні народних мовних джерел, один із фундаторів киевознавства, історичної географії, журналістики та лінгвістичного слов'янознавства. Наукова діяльність М. Максимовича відобразила використання у процесі пізнання світу, культури і людини універсального інструментарію, синтезу методів гуманітарних та природничих наук, що дає змогу всебічно осягнути об'єкт наукового зацікавлення.

Етносоціологічні принципи, якими керувався М. Максимович – це, безперечно, увага до народної творчості. Розуміння народу як соціуму стало доміантною лінією світогляду М. Максимовича, в якій плідно трансформувалися ідеї Гердера і окреслилась орієнтація на неповторність української нації, цінність усього, що створене народним духом: «Прийшов, здається, той час, коли пізнають справжню ціну народності; починає вже сповнюватися бажання – хай твориться поезія дійсно руська!» – писав Максимович у передмові до «Малороссийских песен»

1827 року». Сучасники М. Максимовича визнавали, що ідея народності здатна була вдихнути нове життя у старовинну українську творчість.

М. Максимович завжди співвідносив думу, пісню, легенду із тим соціальним середовищем, у якому вони народжувалися (були вони козацькими чи гайдамацькими, жіночими або чоловічими).

На підтвердження цього наведемо висловлювання М. Максимовича про виконавців українських дум: «Думи належать виключно українським бандуристам, які і тепер ще зустрічаються подекуди на лівому боці Дніпра. Подібно до рапсодів древньої Греції, які оспівували своїх героїв, бряцаючи на струнах ліри чи бандури, наші південноруські співці, зазвичай сліпі старці, співали і ще співають у народі свої думи й пісні, награвши при цьому на багатострунній бандурі обома руками». Людина-виконавець, на думку М. Максимовича, є активним учасником спілкування із слухачем, а отже, таким же носієм законів народної творчості, як і людина-творець.

В «Заметке о бытовых песнях» автор вважає за потрібне дати соціальну характеристику тим верствам, які виконують творчу функцію по відношенню до певного жанру. Серед них бурлаки, про яких М. Максимович говорить, що це «не лише нежоната безпритульність, але й відлучення від дому на промисел роботами усякого роду: таким чином, сім'янин ходить бурлакувати (на заробітки)». Пісні, які певним чином відображають норми і цінності, закріплені в суспільній практиці якоїсь соціальної верстви, стають більш зрозумілими завдяки інформації про життя і побут людей, які до неї належать.

Наукова та дослідницька діяльність М. Максимовича базувалась на етносоціальній основі.

ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ
(Київ, 2011 р.)

СЕРТИФІКАТ ПЕРШОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

ПРОГРАМА ПЕРШОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

<i>Місце проведення:</i>	<i>Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Зала засідання Ректорату (вул. Пирогова, 9, ауд. 238)</i>
<i>Дата проведення:</i>	<i>30 листопада 2011 року</i>
<i>Час проведення:</i>	<i>10.00 – 15.00</i>

10.00 – Кава, знайомство з Університетом

10.30 – Відкриття

Євтух Володимир Борисович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри соціології, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Андрущенко Віктор Петрович – доктор філософських наук, професор, ректор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Волинка Григорій Іванович – доктор філософських наук, професор, проректор з наукової роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

10.50 – Представлення учасників засідання

11.00 – Слово про Етносоціологічну школу

Галушко Кирило Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

11.20 – Ознайомлення з намірами діяльності Школи

Євтух Володимир Борисович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри соціології, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Атрибутика Школи:

- а)* логотип;
- б)* бюлетень (електронний та паперові версії);
- в)* сайт;
- г)* база даних учасників;
- д)* сертифікати учасників засідань Школи;
- е)* винагороди, премії, дипломи для молодих дослідників етнічної проблематики;
- є)* складання компедіуму дослідників етнічності в Україні.

Алгоритм роботи Школи:

- а)* збір і оприлюднення публікацій з етнічної проблематики (в Україні і за межами держави);
- б)* публікації статей учасників засідання шкіл у фахових виданнях;
- в)* проведення семінарів, «круглих столів», конференцій;
- г)* участь у зарубіжних міжнародних конференціях, симпозіумах, які стосуються етнічної проблематики;
- д)* консультації провідних дослідників етнічності (українських та зарубіжних) для молодих науковців (магістрів, аспірантів, дослідників);
- е)* лекції з етнічної проблематики професорів на запрошення;
- є)* запрошення до участі у засіданнях Школи зарубіжних етносоціологів, етнологів, етнопсихологів;
- ж)* співпраця з вітчизняними та зарубіжними науковими школами.

11.30 – Коментарі, пропозиції

12.00 – Кава

12.30 – Лекція спеціального гостя професора Університету Південної Данії Домініка Буше (м. Одензе, Данія): «Етнічність у сучасних міжкультурних комунікаціях»

13.30 – Обговорення: питання, коментарі, обмін думками

14.15 – Вручення сертифікатів школи

14.30 – Дружня зустріч

ЗАПРОШЕНІ ДО УЧАСТІ У ПЕРШОМУ ЗАСІДАННІ ШКОЛИ

Аза Лариса Олександрівна – доктор соціологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України (Київ)

Антоненко Михайло Іванович – кандидат історичних наук, завідувач кафедри Вищої школи міліції м. Луганська (Луганськ)

Бредіс Інгар – доктор політичних наук, доцент Регенсбургського університету (Регенсбург, Німеччина)

Бурбело Ольга Романівна – аспірантка кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Галушко Кирило Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Гвоздецька Богдана Григорівна – старший лаборант соціологічної лабораторії при кафедрі правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка (Дрогобич)

Гриценко Олена Миколаївна – доктор політичних наук, перший секретар МЗС України (Київ)

Гунциґер Моріц – професор, почесний професор в галузі зв'язків з громадськістю (PR) та комунікації, почесний сенатор (Франкфурт-на-Майні, Німеччина)

Даниленко Оксана Якимівна – доктор соціологічних наук, професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Данилюк Іван Васильович – доктор психологічних наук, завідувач кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ)

Дікова-Фаворська Дарина Михайлівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Зайчківська Ірина Петрівна – аспірантка кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Золотухін Олександр Олександрович – студент Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Кісла Ганна Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Крупнов Сергій Павлович – аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Куртсеїтов Рефік Джаферович – кандидат соціологічних наук, декан історико-філологічного факультету Кримського інженерно-педагогічного університету (Сімферополь)

Лукул Тарас Ярославович – доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці)

Макар Віталій Юрійович – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці)

Максимович Ольга Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

Малиновська Олена Анатоліївна – доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, радник при дирекції Національного інституту стратегічних досліджень (Київ)

Монолатій Іван Сергійович – доктор політичних наук, професор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)

Нікон Наталія Олександрівна – аспірантка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса)

Онищук Віталій Михайлович – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса)

Попок Андрій Андрійович – доктор наук з державного управління, віце-проректор Національної академії державного управління при Президентові України (Київ)

Ручка Анатолій Олександрович – доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України (Київ)

Рюль Вікторія Олександрівна – викладач кафедри соціології і соціальної роботи Ужгородського національного університету (Ужгород)

Сачок Марія Володимирівна – аспірантка кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Суліменко Ольга Олександрівна – кандидат соціологічних наук, співробітник відділу міжнародних відносин Національної академії мистецтв України (Київ)

Сюсель Юлія Володимирівна – аспірантка кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Трощинський Володимир Павлович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Національної академії державного управління при Президентові України (Київ)

Федас Валентина Володимирівна – кандидат філологічних наук, професор кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Хараджи Марина Вікторівна – викладач кафедри психології Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (Переяслав-Хмельницький)

Цвєтков Олександр Глібович – доктор історичних наук, професор кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Цилюрик Світлана Василівна – кандидат соціологічних наук (Київ)

Цимбал Дар'я Володимирівна – кандидат соціологічних наук (Київ)

Черниш Наталія Йосипівна – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів)

Чернова Катерина Олексіївна – доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Шевченко Анна Ярославівна – магістр соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Штена Сергій Олександрович – кандидат політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Щерба Галина Іванівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів)

Лекція спеціального гостя професора ДОМІНІКА БУШЕ

***ETHNICITY, CULTURE AND INTERCULTURAL
COMMUNICATION¹***

The most fundamental communication paradox is that of the society communicating with itself. Culture's paradox is that in establishing itself as a culture, society has to create an impossible distance to itself in order to be able to remain within itself. Thus, society finds its bearings by putting itself into perspective, by giving itself a project which naturally takes its starting point in the culture but which always considers what is outside society itself. It is not necessary to be aware of the paradox in order to be able to work with it. Still it is paradoxical that the very society which declares itself ready to work with itself is not capable of doing so.

We would like to believe that life is simple. This 'we' is rhetorical. As a sociologist I usually tend to avoid such a generalizing and empathetic term. However, focusing in this short text on the paradox issue, I neither find it necessary nor appropriate to clarify and discuss issues related to concepts of Weltanschauung (Kant, Jaspers ...), Zeitgeist (Weber, Morin) or Episteme (Foucault). What I will try to do is to show that paradox is at the 'heart' of every society and that it is most likely so as paradox might be said to be one of the world's constituent components (Barel, Dupuy). As almost always when I write in English I will try to pass on some references to French writing authors that have been of much inspiration to me. Perhaps we have been seduced into this belief by our self-created logic. We prefer to deal with simple models. We seem to prefer to be able to distinguish between black and white and to choose between two separate paths. Unfortunately – or fortunately – this is not possible in practice. There are many shades between black and white, and in some instances white may turn out to be black and vice versa. These numerous possible paths are usually interlaced in a labyrinth, where we become afraid of getting lost if we have the merest feeling that the options are not obvious. We are often therefore confronted with situations in which we see ourselves hesitate as we swing from one possible path to another in an unstoppable oscillation. Such a situation is called 'paradoxical'.

¹ Скорочений варіант. Повний текст див.: Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 4 : збірник наукових праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 3-15.

It seems paradoxical, for example, that a ritual that stages and communicates a community's conflictual dissolution appears to be an act of social collaboration (Dupuy). It also seems paradoxical that we have never known so much about ourselves and nature as we do today, and at the same time have felt so powerless in the face of what we are doing to ourselves and to nature. Our feeling of powerlessness, the feeling of being caught in this paradoxical situation, may be due to what I call 'the paradox of culture', but that it is at the same time both harder and easier to live with the paradox today than ever before. Perhaps today we are facing a change in our understanding of our activities that is as crucial as at the time when we began to grasp the meaning of death. The awareness of death brought about conceptions (myths) and actions (rituals) that have been of great importance to the further development of human beings. These myths and rituals still influence our existence. Today it is possible to accept anxiety and the paradox as dimensions of human existence – that is, as something we cannot avoid. When we stop seeing anxiety and the paradox as something we would prefer to avoid, we will notice a further development of our freedom. We will begin to apply new strategies – and develop new tools – in our relationship with ourselves and the surrounding world. As long as we maintain the concept that the paradox is not something which we can live with but something which should not exist, we will live our lives quasi-ostrich-like: with our heads deeply buried in the semantic morass on which we build our relationship with what we call reality. When we raise our heads we may stop complaining of our inability to do anything about the paradoxical situations with the tools that we have at our disposal. We will be able to face the semantic morass and develop new tools.

* * *

Many individuals and collective organizations are concerned with reducing complexity to simplicity, and with reducing the number of confrontations with the paradoxical situations to a minimum, or if necessary to turn such situations into unambiguous options. However, time and again human creativity has shown that something wonderful can come of the paradoxical, of what cannot be interpreted unambiguously, of the complex that cannot be simplified. Creativity does not live by logic alone. And logic does not have to limit itself to 'the logic of sets'.

Logic does not exhaust the way in which people relate to themselves and the world. The significance of the spiritual tools we invent to interpret the world and to act in it comes as much from the feelings that are set in motion as from this psychological world. The same is the case when scientists become ‘completely crazy’ about their ideas. Their enthusiasm is at least as important as their stringency. This is, of course, not to say that we should forget about ‘stringency’. It is just to say that *rigour ought to take enthusiasm seriously*. The tendency to focus on rigour alone, which we have shown until recently, may have been an important factor in scientific development. There is every indication that social as well as scientific development requires that we take not only logic but ourselves seriously.

* * *

As mentioned above, there are people to whom paradoxes ought not to exist in reality. When they are confronted with paradoxes, they see them only as an exercise in logic, with no foundation in reality. Should it appear that the paradox is deeply rooted in reality after all, they believe that this must be due to a shortcoming in our understanding or way of thinking. To them a paradox is a pseudo-phenomenon that has to be swept away, and this must be done with the help of cognitive progress. Since the rise of Greek philosophy such people have made war on the paradoxical.

Bertrand Russell’s discussion of the challenge of the paradox is an example of such a prejudice. Russell expounded a theory on logic types figuring in hierarchical levels, which can be compared with the floors in a building. Today, on the contrary, many people believe that the levels should be seen as separate and at the same time closed: hierarchical and non-hierarchical. It is precisely such paradoxical descriptions of which the notion of complexity intends to make use.

Douglas Hofstadter has devoted some time to this interesting situation, where the world is simultaneously hierarchical and nonhierarchical. He deals with the topic of ‘tangled hierarchy’ and ‘strange loops’ (Dupuy, Hofstadter). In a universe with only two objects Hofstadter’s ideas indicate, for instance, that each object in turn is the top and the bottom respectively of the hierarchy. Each object takes the place of the other in an oscillation which cannot be stopped. Such an oscillation is an expression of the paradoxical.

* * *

We may take specific examples from real life. In physics, for instance, reference may be made to the 'Aspect experiment'. However, in this context I prefer to use two examples from social psychology. Gregory Bateson has described the 'double bind' phenomenon (Bateson), where a person is confronted with a 'double bind' and forced to choose, though unable to do so. This person will have to believe or do something and its contrary. In this way he is forced into an endless oscillation. Clearly, the problem is insoluble. Nevertheless, it is vital for this person that it be solved. It is now well known that situations like this may result in insanity, but also that it is nevertheless possible to develop strategies by means of which the 'double bind' can be replaced by exciting byroads (Cyrulnik).

However, it is not necessary to be confronted with insanity to experience the paradoxical in the culture. As a Frenchman who has spent the first 25 years of his life in France and now more than 25 years in Denmark, I have to say that I am not truly French but nor am I Danish. Culturally I am both French and Danish, and at the same time neither one nor the other. By saying that I am not Danish (or French) I am in a way showing precisely how Danish (or French) I am. The marginal human being can be said to have a foot in each camp and not have a foot anywhere. The marginal human being may also find himself in a better position to grasp the distinctive features from the cultures of which he feels he is a member or an outcast. The marginal human being resigns from society without being able to do so. This may result in a 'double bind', which in its turn may result in insanity. However, this does not have to be the end. It may also enhance the creativity of the individual and create new paths in society. What will then happen when an entire society acts as if it were marginal in relation to itself, that is, next to itself?

* * *

Modern society must create meaning like any other society. It is society that, by means of culture, provides everybody with a foundation and a direction. These are the starting points for the thoughts and actions of each individual. The social bond rests on some fundamental concepts which serve as guidelines for members of the society. When these guidelines disappear, or when there are too many of them, it is difficult to find one's way. No society can avoid the creation of meaning. The production of meaning takes place more or less

unambiguously in different kinds of society. It may be problematic to concretize the meaning of specific actions, or to generalize the meaning which comes from specific actions. However, in every society all actions and ideas are in some way or other related to some fundamental assumptions of the meaning of life.

A society that wants to create meaning has two possibilities, which seem to be mutually exclusive: either it selects a source located outside (transcendence) or it chooses to refer to itself (immanence). Traditional societies assumed that meaning came from outside: it was revealed. It was assumed that meaning was transcendent. However, this very assumption was immanent. Modern societies have somehow done with transcendence: a society is modern when it seeks meaning within itself. The paradox is that no matter whether society chooses to refer to a source of meaning located outside or refers to itself as the creator of meaning, an oscillation will always take place between what is immanent in society and what is beyond society.

Transcendence cannot be avoided. Society cannot avoid the question as to the limits of society also called the ethical question. When one refers to a limit, there is bound to be something beyond this limit. Society, therefore, has got to place its activities in a context that is wider than itself. Thus, transcendence is not only about what is outside society, *it is about society's ability to 'transcend itself'*. In all societies, traditional or modern, the social creates a distance to itself and a mirror for itself in order to perceive itself and work upon itself. Understood in this way, transcendence is not a movement that comes from outside so much as a movement from the inside to the outside. Furthermore, the expression 'trans' means 'through' as well as 'beyond' and expresses this unambiguity very well. In order to be able to provide itself with meaning, society has to come to a decision on what lies outside (trans = beyond) itself and what traverses (trans = through) it.

Therefore, whether society chooses to refer to itself or to the beyond, an oscillation between the inside and the outside will always take place. There is no immanence or reference to itself that is not somehow related to transcendence – that is, a reference to what is outside society. Actually, one cannot separate the inside and the outside; one cannot talk about one without mentioning the other, and there is no outside which has not got something to do with the inside – and vice versa. It is an oscillation: a paradox.

* * *

Thus, the paradox is at the heart of society. In order to understand itself and work with itself, society has to create an assumption of itself. However, in order to contemplate itself, society also has to create a distance to itself. That this is not possible, and yet has to be tried, expresses the paradoxical situation in which society finds itself.

The paradox lies within the social ‘reality’, that is, in the way society exists and not only in our description of it. In order to be able to function, society has to refer to itself by means of a self-created distance which cannot be a distance. Society creates a mirror outside itself but it is this very mirror in which it sees itself. This reference to itself by means of a self-created distance expresses the paradox in society. The paradox itself consists in the necessity of creating an impossible distance to itself in order to be able to remain within itself.

In the same way as the meaning of a sentence depends on its context, and thus is something which is outside the sentence, the meaning of society is something which comes from outside this society. The paradox is that it is society itself that has to produce this outside. As Hofstadter says, no message can be understood fully without it being connected with an external message. Thus, society finds its bearings by putting itself into perspective, and by giving itself a project which naturally takes its starting point in the culture but which always considers what is outside society itself.

Man’s trouble in creating meaning is a paradoxical problem which is deeply rooted in the way in which our thought-process works. Yet the question of transcendency and/or immanence has not always been important to people. For instance, it was not important in the time of the Greek epic; and in the time before the emergence of philosophy, the Greek mentality was preoccupied with heroic figures – which, in my opinion, obscures the question of meaning, transcendency and immanence. Nevertheless, it can be argued that in the time of the Greek epic there were indeed strategies to deal with the paradox of culture. It is not necessary to be aware of the paradox in order to be able to work with it.

* * *

To realize the paradox in culture is not the end to the paradox. Being able to work with the paradox requires strategies which are paradoxical themselves. You cannot quite estimate the production of meaning, but you can feel whether

the actions people perform in a society are meaningful. History shows many examples of societies which – after defeats or long periods without problems, for example – have not been able to make meaning manifest itself in specific actions, actions which apparently could not be carried out properly. However, this situation does not necessarily result in panic (Dupuy); it may also give us the feeling of a revelation of new possibilities.

Let us take some examples from the past: China in the fourth and third centuries bc where Taoism appeared; in Greece the citystate fell into ruin in the same period and the Stoics and the Epicureans tried to rethink the world; a couple of centuries later we have the Rome of Lucretius and later of Augustus. However, it is also possible to find examples that are closer to our time. For instance, many historians have emphasized the confusion that prevailed in Europe at the end of the Middle Ages, with its absurd, romantic state of affairs. And one may ask whether the situation Thomas Mann describes in *Der Zauberberg* is not similar to what the author himself experienced at the beginning of the twentieth century.

Thus, different groups may see the problem differently. However, what is common and crucial is that it is now the doubt which is in focus. It seems as if it is no longer possible to control the paradox. Society is having difficulties in finding itself. The members of society are having difficulties in communicating with each other and with the institutions of society. This is precisely the situation in which we find ourselves today and of which our paradoxical relationship to work is an example.

* * *

Work has long been an important factor in society. In the modern industrial society work was sacred and production almost a goal in itself, but today the ‘post-modern human being’ is more critical: the relationship to production is more ambiguous and work is a much discussed topic. Until recently work was a value in itself and not debatable. As a value work was accepted by everyone, which among other things was presumably due to the fact that it could not be avoided. It was a part of destiny – it just had to be done. Today, at a time when work is no longer necessary or secure, it can be discussed. Work may be said to be a paradigm in disintegration; it has been losing its historical power, without a real alternative as an organizational principle, since the emergence of the so called ‘post industrial society’.

+ +

This crisis stems from the fact that society is having trouble in creating new meaning. After all, meaning is the factor that combines the specific with the universal. However, today events are without a mutual connection. No overall meaning is offered. Each individual citizen is ‘free’ to make up his own, indifferent value system and to engage in his lifestyle, while powerlessly fearing a world catastrophe. This feeling of indifference and powerlessness leads to feeling ‘estranged from’ the community. Society is estranged from itself. The individual is having difficulty feeling rooted in the universal. The universal is having difficulty in using the individual to maintain itself. Society is having a lot of trouble working with itself. It appears as a huge problem, because modern society basically is prepared to work with itself, unlike traditional society. It is paradoxical that the very society which declares itself ready to work with itself is not capable of doing so. No common projects are created. Society is struggling with its transcendency.

Today, it is easy to see the destruction of the old ways of acting. Politicians can no longer intuitively communicate with their constituents. Farmers find it hard to relate to their animals. Workers tend to be bored instead of working. The capitalists do not really know why they are accumulating. Previously all these functions were more direct and did not have to be learnt from books or to be analysed in detail. They were experienced. This is not to say that they were not challenged or criticized – but they functioned.

* * *

Here, at the beginning of the twenty-first century, it looks as if we, the modern people, do not worry about meaning at all. Most of us are more preoccupied with our purchasing power, our image or our lifestyle than with the meaning of life. Nevertheless, this marked interest in/cultivation of image, lifestyle and consumption, combined with talk about ecological catastrophes and lack of respect for nature and each other, may well reflect a crucial malaise. A society cannot avoid the question of meaning. As mentioned at the beginning of this text as an example of what paradox is about, a ritual that stages and communicates a community’s conflictual dissolution appears to be an act of social collaboration. Getting rid of meaning makes sense! And making sense is precisely crucial.

It might be that the reason why the things with which we are most preoccupied remain hidden is precisely because they are so crucial. It may seem

paradoxical that the very things which are socially and psychologically decisive are today the things which are not discussed and which are well hidden behind a scenario, where the most important elements seem to be the 'props'. However, this may also be said to be indicative of a society's dissatisfaction with its lack of roots, its troubles in creating a project, and its problem in organizing people's mutual relationships.

For the members of a society it is not enough only to relate to things. In their symbolic world things first and foremost exist for the sake of people's mutual relationships. However, both supporters and critics of the consumer society are inclined to overlook something. Supporters overlook the fact that there is no direct relationship with things, and critics that people cannot communicate with each other without having something in common to talk about. For some time consumerism and productivism have functioned as replacements for meaning and communication. However, this was only possible because they were in fact a project.

Man's domestic triangle with things is not the invention of the industrial society. It is an aspect of the paradox of culture that people's mutual relationships are always imparted by 'things'. The problem is that for some time consumer society has failed to see the triangular aspect in human relationships, and that is because the triangular model is fundamental for the identity of a human being, as well as of a society. When listeners request a piece of music on the radio, when customers buy the latest fashions, when right-wing extremists smear the doors of immigrants with excrement, they are all communicating with the others and themselves by means of symbols: symbols whose meaning they are taking part in changing, but which cannot be understood without roots in a culture.

Culture is what society draws on when we are to relate to the present and create the future. However, this presupposes that we behave as human beings, that is, as cultural beings who intend to relate to the present and create a future. If a culture does not even find itself able to impart this project to its members, there is, as mentioned before, a problem in the transcendental: a social repression.

* * *

Human activity cannot be exhausted by means of what can be analysed in full and described in books. Some actions cannot be separated from the actual

circumstances and the people who carry out these actions. In modern society efforts have been concentrated on what can be analysed unambiguously, put in a formula, encoded in computers, etc. We have more or less chosen to overlook the importance of everything else. Nevertheless, the creativity of society also rests on what cannot be separated from personal characteristics and relations which 'act' without the possibility of being reproduced in another context. 'Intuition', 'charisma', 'falling in love' and what Claude Lévi-Strauss calls 'bricolage' are examples of this. Today we are inclined to expect solutions that can be expressed in technocratic programmes or be processed by computers. Once again we find a paradox: in a society which values highly the technical and the analytic, an alternative strategy for the solution of problems that have come to a deadlock may come from new ways of 'acting' in society: that is, new ways of seeing oneself, new ways of seeing technology, new ways of communicating with each other, which may be initiated by highly specific interactions between experimental persons in companies, in local communities, in families ... and which cannot be directly expressed in analytic terms. Again, this is due to the fact that every society rests on more than the analytic, and that there is no analysis which rests on the analytic alone. The analytic always rests on a way of understanding the universal – and on specific circumstances which are incidental, special and unpredictable.

Due to the lack of respect for what cannot be put in formulas, modern society has had difficulties in understanding the new ways of 'acting' that have emerged during recent years. It has also had difficulties in providing favourable conditions for the emergence of new strategies.

ДРУГЕ ЗАСІДАННЯ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ:
«Диверсифікація етнічностей у Криму: компоненти,
структурування, взаємодія» (Ялта, 2012 р.)

СЕРТИФІКАТ ДРУГОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

Наукова етносоціологічна школа

СЕРТИФІКАТ

Виданий _____

в тому, що він (вона) брав (брала) участь
у Другому засіданні Наукової етносоціологічної школи

Дата видачі « » _____ 2012 р.

м. Ялта, АР Крим

**Член-кореспондент
НАН України,
доктор історичних наук**

**професор
В.Б. Євтух**

ПРОГРАМА ДРУГОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

<i>Місце проведення:</i>	<i>Кримський гуманітарний університет АР Крим, м. Ялта, вул. Севастопольська, 2</i>
<i>Дата проведення:</i>	<i>7 квітня 2012 року</i>
<i>Час проведення:</i>	<i>12.00 – 17.00</i>

Наукові консультанти:

Штена Сергій Олександрович – кандидат політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Куртсеітов Рефік Джаферович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, в.о. завідувача кафедри історії історико-філологічного факультету Кримського інженерно-педагогічного університету (Сімферополь)

Координатори засідання:

Сюсель Юлія Володимирівна – аспірантка кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Крячко Володимир Іванович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Золотухін Олександр Олександрович – студент 2-го курсу спеціальності «Соціологія» Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

КОНТАКТИ: E-mail: e_school@ukr.net

Відкриття засідання:

Євтух Володимир Борисович – доктор історичних наук, професор, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Вітальне слово:

Глузман Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, ректор Кримського гуманітарного університету (Ялта)

Модератор:

Кислий Олександр Євгенович – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Кримської філії Інституту археології НАН України, завідувач кафедри музеєзнавства КУКМіТ (Сімферополь)

Дискутаннти:

Даниленко Оксана Якимівна – доктор соціологічних наук, професор кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харків)

Галушко Кирило Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Доповіді:

Євтух Володимир Борисович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Закономірності етнічної динаміки українського суспільства

Кісла Ганна Олександрівна – кандидат філософських наук, професор кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Соціальні маркери змін структурування етнічностей Криму: прогнозовані і не прогнозовані

Куртсеітов Рефік Джаферович – кандидат соціологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри історії історико-філологічного факультету Кримського інженерно-педагогічного університету (Сімферополь)

Етносоціальна ситуація в Криму у контексті диверсифікацій етнічностей

I. Наукова частина

1. Питання до обов'язкового обговорення:

- формування етнічного складу населення Криму;
- етнічна динаміка в роки незалежності;
- структурування компонентів етнонаціонального складу населення Криму (кримські татари, росіяни, українці, інші етнічні спільноти, іммігрантський компонент);
- порівняльна характеристика етнічних процесів у регіонах України з компактним розселенням представників етнічних спільнот (Крим, Закарпаття, Буковина, Одещина, східні області);
- соціальна динаміка компонентів етнонаціональної структури Криму;
- міжетнічна взаємодія в Криму (соціальна, етнічна, культурно-психологічна дистанційованість);
- вплив політичного чинника на формування етносоціальної ситуації (етнічна політика держави та регіональних властей);
- зовнішні чинники в диверсифікації етнічностей.

УЧАСНИКИ ДРУГОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

Волк Сергій Володимирович – аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)
Співвідношення етнічної свідомості та національної ідентичності (розгляд з позицій конструктивізму)

Галушко Кирило Юрійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Етнічна картографія Криму: візуалізація радянського етнополітичного менеджменту

Глузман Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, ректор Кримського гуманітарного університету (Ялта)

Етносоціальна ситуація в Криму у контексті диверсифікацій етнічностей

Гвоздецька Богданна Григорівна – старший лаборант соціологічної лабораторії при кафедрі правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич)

Соціокультурні контексти ідентифікаційних практик у пограниччі Карпатського регіону

Даниленко Оксана Якимівна – доктор соціологічних наук, професор кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Лінгвістичне конструювання соціальних конфліктів в АР Крим

Зайнчківська Ірина Петрівна – викладач кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Мовна та релігійна ситуація в Криму у загальноукраїнському контексті

Кислий Олександр Євгенович – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Кримської філії Інституту археології НАН України, завідувач кафедри музеєзнавства КУКМіТ (Сімферополь)

Етносоціальна ситуація в Криму в контексті пошуку закономірностей суспільних трансформацій та реалії трансформацій

Крупнов Сергій Павлович – аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Специфіка формування громадянського суспільства в умовах різних культур

Крячко Володимир Іванович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Різноманітність етнічностей та перспективи соціально-політичних відносин в Криму

Нікон Наталія Олександрівна – аспірантка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса)

Соціокультурне положення болгарської спільноти Криму

Савенкова Людмила Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Джерельні ресурси дослідження етнічностей: Крим

Сюсель Юлія Володимирівна – аспірантка кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Демонстрація етнічної приналежності через споживання

Федас Валентина Володимирівна – кандидат філологічних наук, професор кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Елементи етнічної культури кримських татар в українському фольклорі

Цилюрик Світлана Василівна – кандидат соціологічних наук (Київ)

Вплив міграції на формування етнічного складу населення Криму

Шевченко Анна Ярославівна – магістр соціології, кафедра політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Харків)

Проблеми інтеграції циган-кримів у сучасне українське суспільство

Штена Сергій Олександрович – кандидат політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ)

Роль регіональних еліт у вирішенні етнополітичних проблем АР Крим

2. Вільна дискусія

- методологія дослідження етнічних процесів у Криму;
- операціоналізація понять;
- перспективи вивчення етнічних процесів;
- пропозиції стосовно етнополітичного менеджменту;
- що нам покаже перепис населення (спроби прогнозування)?

II. Організаційні питання

ТЕЗИ ВИСТУПІВ

Рефук Куртсеитов

ЭТНОСОЦИАЛЬНАЯ СИТУАЦИЯ В КРЫМУ В КОНТЕКСТЕ ДИВЕРСИФИКАЦИЙ ЭТНИЧНОСТЕЙ

1. Влияние последствий тотальных депортаций по этническому признаку из Крымской АССР (крымскотатарского народа, этнических меньшинств – диаспор армян, болгар, греков (1944 гг.) и немцев (1941г.) на послевоенную этнодемографическую ситуацию в Крымской области. Резкое сокращение численности караимов и крымчаков. Уничтожение евреев, цыган, крымчаков нацистским оккупационным режимом.

2. Влияние переселенческо - миграционной политики, осуществлявшейся в Крымской области РСФСР (до февраля 1954 года) и Крымской области Украинской ССР до конца 80-х годов XX века на этническую структуру населения полуострова. Восстановление довоенной численности населения за счет организованного переселения украинцев, русских, представителей других этносов.

3. Языковая политика в Крымской области после передачи ее в состав Украинской ССР. Игнорирование языковых потребностей и права украинцев, этнических сообществ на изучение и обучение на родных языках в системе образования (1954 – конец 80-х гг.) Крымской области (1954 – конец 80-х гг.). Полный запрет на возвращение и проживание крымских татар в Крыму (де-юре до 5 сентября 1967 года Указ ПВС СССР «О гражданах татарской национальности ранее проживавших в Крыму»), а фактически до конца 80-х годов XX века. Тотальные репрессивные меры государственных органов по этническому признаку, массовые повторные выселения (1967 – 1985гг.). Запрет на изучение крымскотатарского языка в учреждениях системы образования. Запрет на обучение в ВУЗах Крымской области крымскотатарской молодежи до середины 80 - х гг. (до начала «перестройки»)

4. Изменения в этнодемографической структуре населения Крыма с началом возвращения депортированного крымскотатарского народа и представителей этнических меньшинств с середины 60-х годов. Проблема обустройства ранее депортированных с началом их массового возвращения с конца 80-х годов прошлого века. Государственные

мероприятия по решению этнокультурных и социальных проблем. Увеличение количества меньшинств – диаспор, вследствие активизации миграционных процессов после распада СССР. Увеличение численности меньшинств – диаспор выходцев «дальнего» зарубежья.

5. Восстановление Крымской АССР (1991г.). Конституция Крымской АССР (1992г.), провозглашение государственными языками автономии крымскотатарского, русского, украинского. Опыт решения языковых проблем, регулирования языковой политики в автономии в этот период.

6. Обретение независимости Украиной, возникновение новых этнополитических реалий. Начало возрождения системы образования на родных языках (украинском, крымскотатарском и др.) в Крыму. Отмена Конституции Крыма 1992 года. Принятие Конституции Украины, законодательных и нормативных актов, регулирующих языковую сферу в Украине.

7. Проблема функционирования государственного языка. Проблема возрождения и развития крымскотатарского языка, восстановление функций и сфер его применения.

8. Современное состояние изучения и обучения на родных языках в системе образования Автономной Республики Крым. Несоответствие структуры учреждений образования этнодемографической структуре населения Автономной Республики Крым. Проблема получения доступного качественного образования на родном языке. Проблема изучения крымскотатарского языка, родных языков национальных меньшинств в дошкольных и общеобразовательных учреждениях АР Крым. Системная языковая социализация – ассимиляция детей дошкольного возраста этнических сообществ Крыма в мооязычных дошкольных учреждениях. Из почти 450 детских ДУЗ только 3 с украинским языком и 1 с крымскотатарскими языками обучения и воспитания.

9. Проблема сохранения языковой, культурной идентичности этнических меньшинств. Влияние нетрадиционных религиозных течений на этнокультурные процессы в Автономной Республике Крым.

10. Положительный исторический опыт, толерантного сосуществования различных этнокультурных и конфессиональных сообществ в Крыму, современные достижения в этой сфере.

СОЦІАЛЬНІ МАРКЕРИ ЗМІН СТРУКТУРУВАННЯ ЕТНІЧНОСТЕЙ КРИМУ: ПРОГНОЗОВАНІ І НЕ ПРОГНОЗОВАНІ

Концептуальним обґрунтуванням презентованої теми є теорія структурування Е. Гіденса. Структура за Гіденсом, це зразок соціальних відносин, існуючих у певному соціальному просторі й часі.

Аналіз будь якої структури можливий через осмислення процесу відтворення соціальних практик, взаємодіючих структур і дій. Соціальна діяльність розглядається як повторювана і постійно відтворююча соціальними агентами (діючими суб'єктами). У цьому контексті самі практики становляться спадкоємними, що передбачає їхню рефлексивність. На цьому положенні базується теорія структурації. Одним з центральних понять цієї теорії є поняття агента (соціального агента), яке Е.Гіденс розкриває скрізь опис його стратифікаційної моделі.

Вона має три рівні:

1. мотивацію дії,
2. раціоналізацію дії,
3. рефлексивний моніторинг дій.

Рівень мотивації розглядається соціологом як потенціал дії, як бажання (осмислене і неосмислене), які збуджують агента до дії.

Рівень раціоналізації дій – це здібність індивіда інерційно підтримувати розуміння своїх дій.

Рефлексивний моніторинг дій характеризується Гіденсом як безперервне слідкування індивідом своїх дій, дій інших людей, а також існуючих і конструюючих умов дій.

Соціальними агентами у нашому аналізі відступають три «структурноконструюючих» етноси Криму :

- українська етнічна група,
- російська етнічна група,
- кримсько-татарська етнічна група.

Соціальними маркерами змін структурування етнічностей Криму ми пропонуємо розглядати наступне:

- демографічна поведінка етносів,
- мовна поведінка етносів,

- ідентична поведінка етносів,
- геополітична поведінка етносів,
- поведінка «раціональної» толерантності.

Для більш плідного аналізу змін у структуруванні етнічного простору Криму ми звернулися до методики порівняльного аналізу минулих прогнозів науковців і існуючий реальності на цей час.

Демографічна поведінка. Прогнозувалося, що кримсько-татарський етнос з домінуючою мусульманською релігією і традиційною культурою буде презентувати інтенсивне демографічне зростання. До цього доповнювався «фактор бажання» кримських татар зробити Крим кримсько-татарським. Тобто стати впливовим етносом, серед іншого, завдяки кількості. У 2000р. не були ні одного дослідника, який би передбачав іншу демографічну поведінку кримських татар. Загальна тенденція: з 2001р. (рік перепису) до 2011р. (данні Рескомнацу автономії) кількість кримських татар зросла з 243.4 тис. до 277. тис., тобто за 10 років на 33600. Ці данні не дають підстави розмовляти про динаміку.

Мовна поведінка. Прогнозувалися наступні мовні стратегії:

- інтенсивне зростання сегменту національної освіти кримських татар (дитячі садочки, школи, ВНЗ), на підставі поширення інтерактивної кримсько-татарської мови.

У 2000-х роках громадські спільноти кримських татар вимагали від держави реалізації їх права на національну освіту, тобто навчання на національній мові. Українська держава зробила умови для реалізації цього права. Але на сьогодні відмічається:

1. дистанціювання кримських татар від надання своїм дітям освіти на кримсько-татарській мові,
2. не прогнозований результат: активне опанування українською мовою, побутове спілкування російською мовою.

Мовна поведінка російського етносу також має зміни: від радикального неприйняття у 2000 роках до раціонального ставлення сьогодні.

Ідентична поведінка етносів. Прогнозувалася домінанта етнічної ідентифікації у кожній етнічній групі як фактору етнічної мобілізації.

Сучасний аналіз показує:

1. змістовний зсув від етнічної ідентичності до громадянської.

2. інтергенераційна зміна ідентичності. Мається на увазі наступне: змішані шлюби між кримськими татарами і слов'янами (різні джерела дають інформацію від 12% до 35%) тиражують ситуацію в якій діти цього шлюби починають ідентифікувати себе у користь домінуючого етносу.

Геополітична поведінка етносів. Прогнозувався конфлікт геополітичних преференцій російського і кримсько-татарського етносів.

Кримські татари з геополітичною стратегією до Туреччині.

Російський етнос з геополітичною стратегією до Росії.

Російський етнос з 2000 років перебуває у стані перманентної фрустрації (стан незадовільних надій) та в зруйнованій системі просторово-ціннісних координат.

Соціологічні дослідження показують, що на сьогодні російський вектор як геополітична преференція у руського етносу є «запасним». Це означає, що вони його декларують при опитування але реально розуміють закони геополітичного розподілу Росії і України.

Геополітична поведінка кримських татар (орієнтація на Туреччину) не була так радикально презентована як у руського етносу. Була презентована заявка на отримання солідарності з «іншими», яки найближчі серед інших.

Сучасні дослідження геополітичної поведінки етносів Криму показують значущий зсув до цінності регіоналізму, тобто «Ми є Крим».

Поведінка «раціональної» толерантності. Науковці тиражують назву «Кримський феномен миру». У 2000-х роках на будь-якій конференції з етнічних проблем Криму лунав прогноз з посиланням на теорію С.Хантингтона: Крим знаходиться на розломі цивілізаційних культур і це передбачає глобальний конфлікт. Останні роки науковці розмовляють про кримський феномен злагоди, миру.

Головна наша версія існування цього феномену наступна: фактором злагоди і миру серед кримських етносів є єдність економічних інтересів. По різних оцінках, від 35 до 50% населення Криму в той чи іншій ступені безпосередньо приймають участь в туристично-курортному сезоні, надають послуги відпочиваючим. Загроза втрати літнього заробітку (а для багато кого це гроші на весь рік до майбутнього літа) це умова відсутності гострих радикальних конфліктів. І в цьому плані усі етноси Криму однакові: стабільність поперед усього.

Просимо звернути увагу на той факт, що хибні прогнози не позначають відсутність структурних змін. Навпаки, це показує інший, якісний зміст змін серед етнічностей Криму.

Тези для дискусії.

1. Чим можна пояснювати перехід кримсько-татарського етносу від мусульмансько-традиційної демографічної поведінки до європейсько-модерністської?

2. Який характер має різниця мовної поведінки у генераціях російського і кримсько-татарського етносів?

3. Якщо етнічна ідентифікація перестає бути фактором етнічної мобілізації, то що чекає етнос?

4. В якому разі між російським етносом і кримсько-татарським відбудеться «ренесанс» минулих геополітичних симпатій?

5. Що крім економічних інтересів поєднує кримські етноси і дозволяє їм коригувати спільну етнічну поведінку?

СТЕНОГРАМА ДРУГОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

Євтух Володимир: Слово надається ректору Кримського гуманітарного університету Олександровичу Глузману.

Глузман Олександр: Дякую, дякую. Шановні колеги та гості, велика честь вас тут вітати. Велика честь, що Володимир Борисович Євтух обрав наш вищий навчальний заклад для проведення своєї авторської школи. Бо ми знаємо Володимира Борисовича як великого науковця, який плідно працює вже багато років поспіль. Ви знаходитесь у найпівденнішому вищому навчальному закладі Криму, Кримському гуманітарному університеті, який фінансується за кошти автономної республіки Крим. Наш вищий навчальний заклад дуже молодий та має багато традицій ще з 1944 року. Керівництво, яке було у 1944 році, поклало багато зусиль для створення педагогічного училища, потім коледжу, а у 1998 році прийнято рішення відкрити Кримський гуманітарний інститут. У 2005 ми пройшли акредитацію і тепер ми називаємось Кримський гуманітарний університет. У нас працює аспірантура та докторантура. Сьогодні у Кримському гуманітарному університеті 5000 студентів, 49 докторів наук, 21 на постійній основі, 5 інститутів. Є регіональний центр по підготовці

інвалідів. Це цілий комплекс задля того, щоб підготувати людей із функціональними обмеженнями. Ялта – це місто щастя, в яке завжди хочеться повернутись. Ми займаємо достатнє місце у сфері освіти. Входимо в п'ятірку кращих університетів Криму. Хочеться, щоб ви ще не раз до нас повернулись. Ми чекали на вас і хотілось би, щоб ви ще не раз до нас приїхали. Успіхів вам! Ми Вас, Володимире Борисовичу, любимо та поважаємо. Дякую!

Євтух Володимир: Дякуємо за теплі слова у нашу адресу. А те, що Ялта - краще місто в світі, ми вже переконались, коли їхали. Перед тим, як ми розпочнемо, хочу вручити Олександрю Володимировичу подарунки, ви вже мабуть маєте такі, але це від нашого університету. Сертифікат за участь. Ми запрошуємо Вас 18 травня на святкування нашого Інституту.

Глузман Олександр: Дякую, обов'язково буду присутній, тим паче, що саме у ці дати 60-річчя проректора Вашого університету Олега Семеновича Падалки. Тому буду обов'язково.

Євтух Володимир: Ми залишаємо Вам усі матеріали нашого засідання, вони у вас будуть.

Глузман Олександр: Так, так, якщо можна доручити комусь, щоб з кимось ми мали контакт, ось наш прес-секретар.

Євтух Володимир: Обов'язково, до того ж у нас все буде записано і опубліковано. Будь-яке слово, шевеління, воно буде опубліковано.

Глузман Олександр: Дякую вам велике, успіхів, успіхів Вам.

Євтух Володимир: Шановні, давайте тоді продовжимо нашу роботу. Попрошу усіх через модератора беріть слово. Валентино Володимирівно, прошу Вас щоб все було компактно. Ми разом із паном Куртсеїтовим і пані Кислою вибрали дуже хорошу тему. А зараз давайте кожен себе представить. Хоча ми всі один-одного знаємо і все записується та давайте все ж представимось. Мене Ви знаєте, Євтух Володимир Борисович, я себе представив, якщо будуть питання – задайте. Підемо далі. Так, будь ласка.

Галушко Кирило: Я Галушко Кирило Юрійович, доцент Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету.

Євтух Володимир: Проблеми, якими ви займаєтесь.

Галушко Кирило: Етносоціологічна проблематика, історія націоналізму і проблеми нації.

Штепа Сергій: Мене звати Штепа Сергій, я професор, завідуючий кафедрою соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету, водночас моє знаходження тут обумовлене тим, що тема моєї кандидатської дисертації з етнополітичних проблем.

Даниленко Оксана: Оксана Даниленко. Я досліджую конфліктний потенціал різних спільнот Криму. Доктор соціологічних наук, професор кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Волк Сергій: Волк Сергій, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, аспірант, кафедра політичної соціології. Теми, що цікавлять, це, в першу чергу, етнічна самосвідомість, національна самоідентичність тощо.

Федас Валентина: Федас Валентина, кандидат філологічних наук, професор кафедри соціальних та публічних комунікацій, інститут Володимира Борисовича Євтуха, Національного педагогічного університету, цікавлюсь фольклористикою, є поняття народної пісні і народознавства. Тісно працюємо з Харківським національним університетом і Володимиром Борисовичем.

Зайнчківська Ірина: Доброго дня, Зайнчківська Ірина, викладач кафедри соціології, інститут Володимира Борисовича Євтуха, ще й аспірантка.

Шевченко Анна: Добрий день, мене звати Шевченко Анна, аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету, в даний момент займаюсь проблемою формування циганських етногруп під керівництвом Володимира Борисовича Євтуха.

Сюсель Юлія: Мене звати Юлія Сюсель, я аспірант, викладач кафедри соціології, Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету, займаюсь дослідженням споживання і через призму етнічності також.

Савенкова Людмила: Я Савенкова Людмила Василівна, кандидат педагогічних наук, я завідувач Науковою бібліотекою Національного педагогічного університету, доцент кафедри інформаційних технологій

Національного педагогічного університету, займаюсь соціальною інформацією.

Цилюрик Світлана: Я Цилюрик Світлана Василівна, захистила роботу під керівництвом Володимира Борисовича Євтуха на тему міграції.

Євтух Володимир: кандидат соціологічних наук.

Крячко Володимир: Мене звати Крячко Володимир Іванович, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та управління Національного педагогічного університету, займаюсь етнічністю.

Пирогов Костянтин: Пирогов Костянтин Ігорович, працівник Кримського гуманітарного університету, працюю у навчально-обчислювальному центрі.

Гвоздецька Богданна: Добрий день. Гвоздецька Богданна Григорівна, я аспірантка Володимира Борисовича, мої зацікавлення та дослідження ідентичності на пограниччі Карпатського регіону, я представляю Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Нікон Наталія: Добрий день. Нікон Наталія Олександрівна, я з Одеського університету імені Мечникова, займаюсь питаннями етносоціології болгарського етносу та іншим.

Крупнов Сергій: Доброго дня, мене звати Сергій Крупнов, я аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені Каразіна і займаюсь проблемою громадянського суспільства, також мене цікавить проблема етнічності, так як я родом із Сімферополя.

Куртсеїтов Рефік: Рефік Джаферович, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін, доцент кафедри історії, виконую обов'язки завідуючого кафедри історії Кримського інженерно-педагогічного університету, кандидат соціологічних наук. Область наукових інтересів - це етнічні та мовні процеси в Криму.

Кислий Олександр: Я вдячний Володимирі Борисовичу за таке цікаве запрошення, я також з університету Володимира Борисовича, я там професор кафедри теорії соціології.

Євтух Володимир: Ну вже не так, ми Вас перекинули. Ось ваш завідувач кафедри.

Кислий Олександр: І ще, крім того, завідувач кафедри в університеті культури Кримського університету і ще, крім того, провідний науковий співробітник Кримської філії інституту археології. Мої зацікавлення -

археологічна культура, каменська культура Східного Криму, зараз ми відкриваємо ще одну культуру, є таке посилення гвейки на Сході Криму, запрошую охочих до нас влітку працювати з лопатою і ми з вами відкриємо пам'ятки, які дуже близькі до, наприклад, троїв. Етносоціологія для мене цікава в ракурсі закономірностей розвитку народних мас.

Кісла Ганна: Кісла Ганна, професор кафедри соціології інституту професора Євтуха, я займаюсь етносоціологією. З 2000 року я працюю з Володимиром Борисовичем, мені дуже приємно, що ми повертаємось до формату обговорення етносоціологічних наукових проблем. Наукові інтереси - це етнічні відносини в Криму, тенденції еволюціонізму та толерантність.

Євтух Володимир: Дякую, я думаю, що ми отримали задоволення від представлення, і подивіться, не дарма у нас слово диверсифікація етнічностей, а ми як послухаємо хто чим займається, то у нас диверсифікація розмаїття проблем в рамках такої великої і складної проблеми як етнічність. Щоб ви тут не сказали, воно все дотичне. Хто не вірить, ми можемо провести в кінці експеримент з доцентом Крячко і показати, хто ми є і про що ми з вами думаємо.

...: Я студент і за сумісництвом прес-секретар нашого університету, відповідаю за ЗМІ і конференції, що проходять на базі нашого університету.

Євтух Володимир: Дякуємо Вам. І так, я пропоную ще раз поглянути як ми це все зробимо. Атмосфера має бути вільна. Ми повинні обмінятися інформацією, викинути якнайбільше інформації з цієї проблематики, щоб потім подумати коли ми ще повернемося у Крим, щоб повернутись і продовжити розмову. Бо у нас зараз запланована низка таких зустрічей у рамках Школи. Як я вже сказав, ми будемо намагатись все опублікувати та розшифрувати після третього засідання, бо це вже буде цілий том. Опублікуємо у «Міжнародному науковому форумі». Хочу сказати усім аспірантам, що будь ласка, друкуйтесь у нашому «Міжнародному науковому форумі». У нас вийшло уже 10 номерів всього. Хто опублікувався до 8 номеру, у нього є нагода, що його будуть знати у кращих європейських університетах, ми готуємо реферати статей опублікованих, хто не здав – той не здав, перекладемо і розішлемо по бібліотеках європейських університетів. Тому будь ласка, давайте, я

запросив, щоб з цією проблематикою в режимі доповіді пан Куртсеїтов і пані Кісла, є у нас два диспутанти, пан Штепа і пан Кислий, всі останні, якщо Ви маєте що сказати, заперечити, звертайтеся до модератора, модератор у нас такий демократичний і надасть усім можливість висловитись. Будь ласка.

Куртсеїтов Рефік: Дякуємо Вам Володимир Борисович за організацію наукової етносоціологічної школи. Дійсно, етнічна тематика і етнонаціональні процеси – це процеси, які не залишають нікого рівнодушними. Багато хто в Європі заговорив про ознаки мультикультуралізму, пов'язуючи це з тим, що еміграція в Європі не асимілюється, не інтегрується в європейські структури, вони живуть замкнуто. З'являються проблеми системного характеру. Сучасна Україна також в певній мірі являється поліетнічною державою, в той же час з своєю древньою історією, сьогодні уявити Україну без Криму неможливо, тому ті процеси, що протікають в Криму, вони завжди представляють підвищену увагу, інколи ця зацікавленість є не здоровою, особливо, якщо це зв'язано із нашою пресою, засобами масової інформації, на відміну від них, вчені мають мати більш тверезий погляд на ці процеси, що протікають у нас в Криму. Звісно, говорячи про сучасний світ, не можна не зробити такий ретроспективний погляд на наше минуле, тому що так як розуміння сучасних процесів, я гадаю, нам потрібно хоча би пройтись так по основним вузловим проблемам, які другої половини ХХ ст.. привели і сформувані ті сучасні проблеми для розуміння яких нам потрібно знати свою історію. Друга половина ХХ ст., друга світова війна, вона пов'язана з жертвами, великою кількістю загиблих, масової депортації по етнічній ознаці. Більше 14 народів і етнічних груп в ході світової війни були депортовані з етнічного місця проживання, це і торкнулось території Криму, і тих етнічних спільнот, які проживали тут: татари, армяни, болгары, в 1941 році їх депортували. Починаючи з 1945 року їх всіх представляв, достатньо в етнічному відношенні, гомогенний регіон, де не було домінуючого етносу, хоча більше всього проживало росіян. В Криму залишилось тільки третина населення, він був запущений, а для того, щоб вирішити тут проблеми, що залишились після депортації народів, і вирішити господарські проблеми держава приймає спроби заселити новими переселенцями Крим. Ця політика з 1944 до 1954 рр. до

входження Криму в українську СРСР, міри на рівні держави не були ефективними, за 1949 рік кількість офіційно переселених громадян з областей України і Росії в кількості тих, хто тут закріпився було близько половини, багато хто повертався назад в ті місця, де вони проживали. Але все ж після вже входження Криму в склад українського СРСР, цей процес набуває більш ціленаправлений характер, стимулюється економічно, матеріально, дякуючи таким ціленаправленим діям в середині 50-х років вдається відновити населення Кримської області, яка була до довоєнного періоду. Одночасно тут проходили важкі процеси, з одної сторони, Крим заселяють переселенці з інших областей, з іншої - незаживаюча рана Криму, а це депортовані народи, які знаходились в місцях переселення, правовий режим був досить жорстким, є три вказівки президії СРСР, які регламентували указ, я буду коротко, в цих вказівках говорилось про те, що при виселенні не обговорювались терміни виселення, вони виселяються назавжди без права виселення, за втечу, 20 років каторжних робіт. В процесі подальшого, після 20 з'їзду партії, Крим переданий з складу Росії в склад української СРСР, приймається нова постанова ЦК КПРС, 1956 рік став рубіжним для історії Криму, бо в постанові йшлося про те, що відновлюються автономії чеченців, балканців, а також кримських татар, то тут позиція УНР і позиція узбецької СРСР, виражали крайній протест повернення татар в кримську область. В цій постанові ми можемо побачити як радянський тоталітарний режим унеможлилював цілий етнос, етнонім кримських татар був замінений просто татарами, для цих татарів було запропоновано переїжджати в Татарську СРСР і там будуть створюватись для них певні умови. Підміна і жонгливання етнонімами привело до того, що в 1956 році це питання не було вирішено, а після цієї постанови вийшов указ, що кримські татари мають право проживати на всій території СРСР, крім тієї території, крім того місця, звідки їх було вислано, тобто вищий законодавчий орган залишав їх території та історії. А на їхній території проходила політика щодо знешкодження усіх слідів перебування там татарського народу, трьома указами 1944, 1946, 1948 рр., 1400 населених пунктів було перейменовано, в тому числі, і міста, і села, значить пошкоджувались пам'ятки культури і архітектури, тобто інститут історії СРСР і інші академічні інститути ціленаправлено працювали над пошкодженням кримськотатарської

тематики, ще й інститут етнографії займався всіма етнічними спільнотами не залежно від чисельності, повністю в своїй тематиці прибрав інформацію про кримських татарів, зникла інформація із енциклопедій, кримськотатарська мова була викреслена із списку мов народів СРСР, із 1956-1967 йшла напружена боротьба народів за повернення, і радянська влада, президія СРСР видає 5 вересня вказівку про громадян татарських національностей раніше проживаючих в Криму. Це був крок вперед, звісно, в зрівнянні вказівки 1956 року, тут йшлося про те, що були звинувачені в національній зраді радянської держави і другим пунктом, що вони можуть проживати на усій території СРСР у відповідності з тими вимогами паспортного режиму. І з 1967 року починається активне повернення кримських татар в Крим. Вони, в першу чергу, зустрілись із тим, що ця постанова не діяла, вона носила несерйозний характер. Жорстокі депресії, які почались з другого та третього дня виходу цієї вказівки, вони привели до того, що значна частина (тисячі) татар, які самостійно почали повертатись у Крим, який в цей час був достатньо пустий і незаселений, існували без переселенські програми, щодо активного заселення Криму. Крим потребував великої кількості робочої сили, тобто побудова пустих вулиць, які чекали своїх переселенців, в кожному районі, був план по закріпленню переселенців, переселенці втікали, їм не подобалось. Ця проблема стала все більше і більше загострюватися. Саме головне, в цій вказівці 1967 року верховна влада офіційно відміняла етнонім «кримські татари» на «татари, які раніше проживали в Криму», і з цього періоду починається новий етапу утворення етнічної історії Криму, з однієї сторони ми рівноправні мешканці СРСР, з іншої існує обмеження на повернення. З 1967 року до 1979 року кілька тисяч людей могли повернутись і під достатньо жорстокими протистояннями, коли людей не прописували по 5-10 і більше років, прописатись і офіційно влаштуватись в Криму. В 1979 році ЦК КПРС, приймає ще одну постанову, що сьогодні вже доступно, це постанова в зв'язку з якою для депортованих і репресованих повинні були створюватись автономії. І якщо німецька автономія в Казахстані не була допущена, німці проявили повну байдужість до цього і цей проект з перших днів перестав діяти, то партійна влада експеримент з кримськотатарською автономією Узбецької СРСР, проводила 6-7 років, а за цей час

було створено на територіях нові радгоспи, додалися імена героїв радянського союзу кримських татар, видавалися районні газети, партійну номенклатуру, повністю вся номенклатура була із кримських татар, і туди примусово почали направляти випускників Ташкенського педагогічного інституту. Це визвало бурю гніву, почалися страйки, новий потік національного руху, в результаті в середині 1980 років цей експеримент припинили. Починається нова епоха початку перестройки, 1987 рік, масові виступи в Москві, створюється державна комісія по проблемам кримськотатарського народу, а в республіках працюють республіканські і обласні комісії, через ці комісії пройшло майже все населення кримськотатарське, анкети, що заповняли люди, які звертались у ці комісії, були висунутий такий пункт – «В якій із республік Ви хотіли бачити Кримську область?» і більше 90% кримських татар сказали, що вони не хочуть бачити її в складі УРСР. Тобто на той момент те, щоб не створювати проблем між Росією і УРСР і не створювати додаткових проблем, тим паче Україна завжди була економічно близькою, приймалось таке рішення, і ось з 1988 року ця комісія проводила роботу, та в підсумку, з 1988 року в цій комісії прийшли висновку, що не доцільно повертати, не доцільно відновляти, а починати новий етап і у наслідкам вже першого з'їзду ЦК КПРС створюється державна комісія, після цього комісія Ради Міністрів і процес повернення масово починається з 1987, 1988 року починає посиляється. І на початку 1992 року в Крим поверталось по 30-40 тисяч кримських татар, за рахунок своїх коштів і до цього часу починає повертатись її нова поліетнічність. Повернення кримських татар спричинило повернення інших етносів: армян, болгар, німців. Етнопроцеси пов'язані з Кримом у всю другу половину 20 ст. і два десятиліття 21 ст., були достатньо важкими. Хочу представити вашій увазі надані щодо мовної політики після передачі із російської СРСР в УРСР. В Крим було переселено близько 760-770 тисяч українського населення. Частина населення не затрималась в Криму, а затрималось тільки на сьогоднішній день близько 500 тис., але переселивши велику кількість людей, в Кримській області не було створено умов для задоволення потреб української мови. Те, що робилось у другій половині 20 ст. щодо українців, воно дзеркально відображається і на сьогоднішній день у нашому. Ми бачимо паралелі того, що не було освіти на українській мові,

а українська мова вивчалась лише як лише предмет По перепису 2001 року, 57% українського населення, яке проживає в Криму, назвало рідною мовою не українську, тобто назвало російську мову. Тобто за 50 років ціленаправленої або не ціленаправленої мовної політики привело до того, що частина українців втратила свою мовну ідентичність і лише із здобуттям Україною незалежності ці процеси стали слабшати. Також за дослідженням Інституту соціології, зокрема професора Вишняка, показують, що за останні двадцять років здобуття Україною незалежності, володіючих українською мовою поступово зменшується, це також відноситься до інших етнічних спільнот, які не мають повної можливості вивчати рідну мову. На сьогоднішній день система освіти АР Крим вона не багатомовна, вона не враховує, що в Криму проживає 24% українців, 13% кримських татар і представники інших етнічних спільнот, 550 шкіл діють, з них 15 шкіл з кримськотатарською мовою викладання, 7 з українською мовою викладання, коли ми називаємо ці цифри, вони всюди фігурують із 15 шкіл з кримськотатарським мовою викладання, там навчаються всього 16 дітей. В 10 школах немає спортзалу, у 8 немає столових. При школах існують дошкільні навчальні заклади. 468 дошкільних навчальних закладів знаходять у комунальній власності, із них лише 3 дитячі садки з українськомовною системою виховання і 1 дитячий садок із кримськотатарською мовою виховання. Діти, які вивчають вдома мову і знають її лише на елементарному рівні, попадаючи в цю систему, вони піддаються системній мовній асиміляції і коли перед батьками постає запитання, яку мову обирати йдучи в школу, вони думають лише про себе, вони йдуть шляхом найменшого супротиву і діти попадають в російськомовну школу. Останні 10 років в Криму почали з'являтися школи із 2-3 паралельними мовами навчання. Ми спеціально в рамках одного проекту дослідили всі школи, які є в Криму і виявили, що по-перше, вони не мають правового статусу, внутрішнє життя не відрегульовано, я сам навчався в школі із двома мовами, на наших очах це все проходило і це все було нормально і оптимально. Але тут в Криму для шкіл із кримськотатарською і українською мовою викладання не готують вчителів-предметників, не готують фізиків, хіміків, не готують географів, тільки на нашому факультеті, ми відкрили спеціально «Історія» із спеціалізацією українська мова і кримськотатарська мова, щоб наші

випускники могли працювати в цих школах. Теоретично навчання на рідній мові можуть отримати тільки на рівні початкових класів, а вже у середній школі навчання відбувається російською. Чи є вибір у дітей. Нам кажуть, що згідно з Конституцією, у дітей є вибір, ми можемо написати заяву, якщо в школах, після прийняття Конституції, ситуація трошки змінилась, бо українська мова стала офіційною і обов'язковою, то кримськотатарська мова відійшла в сторону, У 1995 році Верховна Рада відмінила Конституцію Криму, сьогодні Кримська політична еліта веде боротьбу за другу державну російську мову, а мови інших спільнот їх по великому рахунку не цікавить. Сьогодні система мовних процесів в Криму є в гіпертрофованому вигляді і важко піддаються логіці, важко пояснити чому так виходить. Ми зрівнюємо стан вивчення на рідній мові в Закарпатській області, Чернівецькій області, а Крим, який має статус АР, має свою Конституцію, являється місцем, де тримають стандарти 2 половини 20 ст. Ми ні кроку вперед цього не зробили. Так, ми створили ВНЗ, довідники, підручники, але як справа доходить до шкіл, то справа втрачається. Кримськотатарська мова не обов'язкова, діти можуть обирати його, але школи не надають його. 48% дітей у 2012 році згідно моніторингу, який ми проводили щодо стану кримськотатарської мови в школах м. Сімферополь, столиця Криму, не вивчають в ніякій формі рідну мову. Частина вивчає факультативно, факультативно це 1 годину в тиждень без форми звітності, що може дитина за цей час вивчити? В початковій школі рідна мова вивчається в співвідношення 1 години на тиждень – письмо, інший тиждень – література. Тобто ситуація сьогодні є в такому стані, що існує прекрасне українське законодавство, все ми можемо робити, та на рівні АР Крим реалізувати це дуже важко. Ось, наприклад, батьки приходять і пишуть заяву, щоб дитина вивчала рідну мову, але в навчальних планах з російською мовою викладання, а їх у нас ледь не 97% немає кримськотатарської мови, українську мову – її ввели, вона вивчається в такому ж співвідношенні як і російська мова. Інші етнічні спільноти вони в абсолютній більшості не мають можливості вивчати рідну мову. Є статистика, сьогодні рідну мову вивчають...зараз я приведу, буквально.... вивчається новогрецька мова – більше 300 людей, іврит – 22 людини, кавринська мова – 10 людей, а ось такі великі етнічні спільноти, як білоруси, яких 35 тисяч, ну, для білорусів в Криму нічого

немає. Тобто тароположник – більше 12 тисяч, вони теж не вивчають, трошки відрізняються армяни за рахунок своєї організованості, досвідом проживати в діаспорах, і те, що армянсько-григоріанська церква об'єднує всіх армян, і тут є нетрадиційна армянська школа, нещодавно проводили конференцію про викладання на мовах національних меншин, там теж багато проблем щодо підручників і викладачів, у них немає можливості привозити їх з Арменії. Тобто на сьогоднішній день, якщо говорити про систему освіти, вона не змінилась, або ці зміни геть не значні, і по нашим прогнозам більшість національних меншин вже загубили мову і через 10-15 років в Криму не буде мов національних меншин. Можна подивитись, болгари – їх було більше 15 тисяч депортованих, повернулось 850 людей, греків повернулось 2500, вони общинами жили в Казахстані, теж саме стосується і німців 51 тисяча було депортовано, повернулось 864 людини. Останні роки етнічні спільноти Криму активно ведуть себе армяни, постійно йде приріст армянського населення, вони достатньо визначають свої потреби. Збільшується азейбарджанська діаспора, вони зберігають свою рідну мову, на відміну від армян, вони не мають свій сегмент в політиці, займаються малим та середнім бізнесом. Інші етнічні спільноти, це 5% населення Криму сьогодні, по великому рахунку не мають потреби задовольняти свої етнічні задоволення. Фактично в Криму три мови: українська, російська та кримськотатарська, які влаштовують життя і задовольняють свої етнокультурні потреби.

Євтух Володимир: Я дуже дякую, я думаю, якщо у нас виникнуть питання, але ми їх висловимо після того, як послухаємо професора Кислу.

Кісла Ганна: Я дякую, дякую, я встану, пробачте, я трошки зміню формат, на запитання до аудиторії.

Євтух Володимир: Ні, на запитання до себе.

Кісла Ганна: І до себе також, обов'язково. Я дуже дякую. Тема дуже добра. Диверсифікація, тобто зміни. Соціологія дає можливість зробити аналіз цих змін. Я працювала з центром Розумкова, тому що потрібно змінювати статистику, яка заміррюється однією методикою. Тому все, все що у мене є з соціологічних досліджень – це розумковці. Я взяла інтервал 2000-2001-2011, для аргументів, що є диверсифікація, я взяла маркери: геополітична поведінка, мовна, толерантна поведінка змінювалась чи ні і ідентифікація змінювалась чи ні. Здається мені, 4, так 4 маркери, про які я

буду показувати. Геополітична поведінка у 2001 році робили дослідження, геополітичні симпатії до Росії вони були в домінуючі, потім симпатії, це все населення Криму - 21 і 16 я розумію що це презентація кримськотатарського етносу. 2007-2008 роки – йдуть зміни, до речі я згодна з вами ситуація по Криму дуже амбівалентна, дуже неоднозначна, її важко аналізувати. Чому пригає в 2007 році 75% але у 2008 втрачається 6%, а 2007 з'являється Європейський Союз. Розумковці робити аналіз, що пішла геополітична орієнтація кримського населення на Америку. Це такі зміни тут. І дуже цікаві зміни тут і я прошу аудиторію, як це можна коментувати? 2011 рік, заміри, геополітичні орієнтації на Європейський Союз, самий високий відсоток дають кримські татари 48%, потім українці і росіяни Криму. Чому кримськотатарський етнос має таку орієнтацію має кримськотатарський народ, вони, що самі розумні, вони розуміють щось інше, ніж українці і росіяни, ну питання потім до дискусії? Наступний маркер, по якому можна казати, що є диверсифікація в Україні. Це модна ситуація. У мене питання, ось пробачте, я випереджаю ситуацію. Ось закінчила кримськотатарська дитина школу, садочок на кримськотатарській мові, куди вона йде потім? В Шевченка, могилянку, в берлінські університети? Куди вона йде?

Куртсеітов Рефік: Школи у нас державні, вони навчають по державним стандартам, по державним планам. В навчальних планах є державна мова, є література українська, є маса предметів які вивчаються на державній мові, серед кримських татар мономовних сьогодні немає. Я проводив дослідження і публікував на сторінках міжнародного наукового форуму. 4 % мономовні, 30% двомовні, 50% трьохмовні.

Кісла Ганна: Пробачте, я зрозуміла.

Куртсеітов Рефік: Тобто, якщо взяти сьогодні конкретно школи, то в школах кримськотатарські діти, я не посоромлюся цього сказати, володіють українською мовою дуже добре.

Євтух Володимир: Давайте продовжимо.

Кісла Ганна: Так, продовжимо, бо я хотіла запитати, чи дитина ця буде витримувати конкурс в Шевченка?

Куртсеітов Рефік: Витримує вже.

Євтух Володимир: Давайте.

Кісла Ганна: Добре. По мові, по мові, теж дуже амбівалентна і неоднозначна ситуація. У 2009 році, росіяни Криму вдома спілкувалися на російській мові 99,6%, якою інші спілкувалися, це теж цікаво, українці – 85% спілкувалися російською і кримські татари – 6%. Дуже складна ситуація і Вишняк про це пише, і Головаха робив дослідження, і у Хмелько є супер дослідження, ну наприклад: «Коли пішов ліфт національної ідеї до серед молоді Києва, елітної молоді Києва, було дуже-дуже поважно розмовляти українською мовою» це був маркер вишуканості, інтелігентності, культури, що ще через 5 років робити КМІС дослідження, ця тенденція впала, чому вона впала? І тут у 2008 році, в Криму кримськотатарською мовою спілкується 87% кримських татар, 2% українців, які ідентифікують себе як українці розмовляють в сім'ї, мабуть це подружжя, кримськотатарською мовою, і 0,9 росіян розмовляють кримськотатарською. Це такий штрих, просто цікаво, це не є тенденція. Ще проблема освіти. Ви кажете грецька мова. Я пам'ятаю, що зробили українську гімназію, та був такий великий конкурс.

Куртсеітов Рефік: І зараз великий конкурс.

Кісла Ганна: Потім на факультеті української філології в Таврійському університеті у Сімферополі, самий великий конкурс. Я вважаю, що ситуація з мовою і орієнтацією на українську мову, і тому що кримськотатарські батьки водять дітей до української гімназії чи до російської, ну, всі батьки хочуть, щоб діти робили кар'єру, ви розумієте? Це українськомовний простір. Відомі університети України, вони дають навчання на українській мові. І щоб туди зробити хід, конкурс, її потрібно знати. Тому тут раціональна поведінка, прагматична. Це маркер по мові. Наступний по ідентичності, чи були зміни етносів Криму по ідентифікації? В 2011 році Розумковці робили дослідження і питали «Чи сприймаєте Ви Україну як рідну Батьківщину, у 2008 році сказали «так» 39%, а у 2011 – 71,3%. Що трапилось, що за три роки «Я...», пробачте «Я сприймаю Україну, як рідну Батьківщину» – це зросло. У 2008 році кореляція по основним етносам Криму 2008 51% українців сказали, що так я приймаю Україну як рідну Батьківщину, 46% кримських татар сказало так, Україна для них Батьківщина. Чому такий великий відсоток кримських татар сприймає Україну як Батьківщину, там багато їх може бути і тому що немає материнського етносу як росіяни, які можуть до

плеча материнського – Росії. У 2011 році, те саме питання та зовсім дивні речі, кримські татари кажуть, що вони сприймають Україну як Батьківщину. Це все статистика Розумкова, ви знаєте, це дуже професійно. Кримські татари сприймають, українці дуже близько, росіяни – 67%, тобто теж зрозуміло. Росіянам можна співчувати, російському етносу в Криму. Бо з дев'яносто якому році вони перебувають в стані фрустрації, бо кожен раз вони роздратовані, бо кожен раз вони мали надію, що щось буде змінюватися в геополітиці як це обіцяли розумні політики. І зараз розумковці про них написали, коли в анкеті, пробачте, питають «Чи Ви згодні з'єднатися з Росією» чи що, то вони, респонденти пишуть, що ми згодні, так, так згодні. Але вони реально розуміють що є норми, закони життя між державами. Це по ідентичності. І тепер по толерантності. У 2001 році росіяни, які мешкають в Криму, презентували дистанцію, до українців росіяни відносились 2,5-3, до кримських татар погана цифра – 4,62, через 10 років – до українців, на багато краще, до кримських татар краще. Український етнос, який мешкає в Криму, вони до росіян відносились – 2,30, українці до себе – 2,41, до кримський татар – 4,39. Але подивіться, через 10 років, українські до росіян велике скорочення, а до кримських татар не таке скорочення. Питання до аудиторії, чому кримськотатарський етнос за 10 років поводить себе більш толерантно чим інші, чому, таке питання кримські татари до себе в 2001 дистанція 2,5 індекс, до росіян – 3,66, до українців 3,70, і через 10 років 3,66; 2,9; 2,9 – до українців, це тенденція дуже добре. І це на фоні того, що починаючи з якого року, ось ми з Володимиром Борисовичем з 2000 року працювали на конференціях по етносоціології, і були прогнози: Крим – це латентний політичний вузол, де буде дуже великий конфлікт. Моя колега у 1995 році була в Дубровниках в Хорватії на конференції і їй там казали, що ой, те, що у вас буде в Криму це буде страшно, але пробачте, зміни є такі... і коли я бачу, що немає гострих конфліктів, і коли я читаю аналітичний звіт розумковців і вони, експерти, пишуть, все одно там великий латентний конфлікт, і мені здається, що вони побоюються, щоб їм не дали по голові. Ще одна репліка. Питання в 2008 році в Криму, чи будуть гострі конфлікти в Криму, 24% – так, через три роки – 10% кажуть так. Яку ще тенденцію треба показувати? Та все буде добре в Криму, ну це моя. Чому, чому до речі, там не роздрукований мій матеріал, чому в Криму до цих пір

не було жодного великого конфлікту, бо працює раціонально-прагматична поведінка і вона є економічна, кожен раз як починаються конфлікти, починають виступати і казати: «Що ви робите, прийде курортний сезон, до нас ніхто не поїде». 35% населення Криму заробляють тим, що возять у ту саму Ялту фрукти і заробляють собі на цілий рік. Тому толерантна поведінка зумовлена раціонально-прагматичною поведінкою. Про гостру я сказала. І остання репліка. Коли є відсоток тих у Криму, хто відноситься негативно до інших етносів і в тому числі до кримських татар, я себе ставлю на їхнє місце і думаю, оце так, і я стикалася, в 2008 році, розумкові робили дослідження, що в Криму було 9, 3% які займаються підприємництвом, з них 5,9 – кримські татари. А у 2011 власники бізнесу у Криму кримські татари – 13%, росіяни – 3% і українці – 2%, тобто вони презентують себе як успішні. І громадська думка в Криму розглядає їх як успішних. Тому це є один із каналів по якому не йде толерантність. Я ставлю крапку, ось такі маркери у мене по диверсифікації моделей поведінки етносів у Криму.

Євтух Володимир: Шановні, давайте так, ми заслухали два виступи, дві доповіді, вони збуджуючі, вони вимагають певного часу опанування, всього що сказано, я гадаю, що після невеликої перерви ви задасте запитання, прокоментуєте, але в першу чергу ми надамо слово професору Кислому і професору Штепі. Давайте перервемось на 7,5 хвилин і без п'яти ми зустрінемося тут і продовжимо нашу бесіду.

Євтух Володимир: Будь ласка.

Кислий Олександр: Дякую. Панове, пані, одна цікава річ одразу вимальовується із доповіді пана Рефіка, були намагання різних сил, які у процесі етнічному приймали участь, але перш ніж розвалився союз, ці всі сили не могли себе відтворити. Пані Кисла доповідала і ми бачимо, що вона каже амбівалентність або немає якоїсь системи, або якщо є, то вона сказала, що в Криму це пов'язано з тим, що є все краще і краще. Теж дискусійне питання і я, мабуть, буду не один раз виступати зараз, ще будуть колізії, коли треба буде мені мати слово. Тому я хочу вас познайомити з яких позицій я буду виступати. Як науковець, хто працює в соціології, я не можу прийти до науки тільки з гуманістичною концепцією. Я не можу як науковець сказати, що я працюю в системі детермінантна, яка пятичленна. Щоб вам зрозуміти, що я кажу, я спробую

стисло викласти свою думку. Я вважаю, що сьогодні історію загалом доцільно поділити на два періоди, той період, коли були традиційні ресурси, але ми знаємо, що такі періоди поділяються і сьогодні ми кажемо про зовсім інші концепти. Демографи скажуть, якість народонаселення, а я кажу будучи самим демографом, ви кажете про якість народонаселення: народжуваність, смертність, а це не є концепт якості народонаселення, це як концепт тільки кількісних показників, якість народонаселення мають історичні параметри, ми дуже добре знаємо, що яка б та якість народонаселення не була, чи то для первісного суспільства чи не для первісного суспільства, висока народжуваність майже завжди буде із знаком плюс, того населення, що приростає, то яка ж якість населення сьогодні найголовніша? Безумовно із якості населення це науковий потенціал, тому що вона надає головний ресурс. Отже, на сьогодні, коли почались у нас тенденції звиклості на відтворення соціуму або народонаселення, як я кажу, самовідтворення народонаселення, самовідтворення населення сьогодні в інших зовсім параметрах, і воно якісне. Як би там демографи не хотіли мати стільки грошей на свої програми, але це факт. Отже, етноси також до цього прив'язані, етноси, концептуально, ми можемо колись досліджувати, з моєї точки зору, ми підводимо два концепти, перший концепт – це концепт ресурсів, з того, що я сказав, зрозуміло, концепт ресурсів – це є традиційні ресурси, або їх немає, цих традиційних ресурсів, традиційний ресурс відношень до етносів - це перше, чисельність народонаселення, і можливість цього народонаселення відтворюватися розширено, розширене відтворення народонаселення зникає, з часом, ми знаємо що це зникло в радянському Союзі або в Криму, початок 91 року, такого вже немає, і ми не змогли тоді піти до відтворення продовження життя в старших віках, там накоплений потенціал, ми цей потенціал губимо і зараз. Друге, що є в етносів, це безумовно територія, і це теж дуже важливий чинник, він ресурсний, він мусить бути, але він і сьогодні не являється таким важливим як був вчора, за традиційно розширеним народонаселенням. Отже всю історію можна поділити, щоб наша розмова була концептуальною, з традиційними ресурсами розвиваються етноси, або ж з сучасними. У цих сучасних ресурсів надзвичайно важливим є старе населення, тому що старе населення - це буде ресурсний потенціал нового часу. Інша концептуально

надзвичайно важлива річ, яку я вже трішки сказав, щоб було зрозуміло, чому я не вважаю себе прогресистом, або гуманістом, в науці це зовсім інше, ми можемо казати про потреби українців, про потреби окремої сім'ї, але вибачте, для закономірностей, для науки це зовсім ніщо, ми мусимо до цих питань підходити так, ніби ми знаємо предмет у повні, а це надзвичайно важливо. От переді мною стакан, вибачте, якщо ми будемо бачити тільки цю частину предмету, то ми не знаємо, що то за сутність, і це відноситься до столу, до суспільства, ми весь час намагаємося дати образи суспільства, не знаючи його у повні. Ми мусимо подивитися на це суспільство збоку тільки, і мати на увазі, що таке закінчення того чи іншого етносу, ніякого відношення до особистості, до людини, до програм українців немає, це не значить, що я не хочу, щоб комусь було гарно, я просто досліджую закономірності, і цю закономірність я прослідковую. Отже, беремо ресурс, наприклад, перейдемо до конкретики, ресурс кримськотатарського народу, бо він на в певній мірі висвітлює сьогодення, ну візьмемо кримськотатарський народ, ми не будемо його брати за історії царизму, візьмемо те, що вже звучало з уст пана Рефіка, я дуже його поважаю як науковця, і знаєте, ми були на конференції і там мене татари запитали після моєї доповіді, «Так що ж нам робити сьогодні?», я сказав: «Дуже просто, розмовляйте своєю мовою», не дивлячись ні на що, це ваш єдиний на сьогодні ресурс, і таким ресурсом мусить бути сьогодні еліта, але ж її немає. Дивіться, кримські татари, були в депортації, були в Узбекистані, тоді в Узбекистані у 80-ті роки, кінець 80-их років у них народжуваність в проміллі була біля 35%, а смертність була близько 7%, отже в проміллі коефіцієнт приросту у них рівнявся аж 28%, розумієте, аж 28%, немає таких точних даних за кримськими татарами, але все таки є, і ми знаємо, що кримських татар, там була народжуваність нижча, 20%, а смертність десь біля 5%, отже там потенціал в народжуваності 17-15 проміле натурального приросту, а що в цей час було в Криму? А в Криму в цей час потенціал приросту був десь лише 8-3% і він зникне зовсім, оцей потенціал, на початок 90-х років. З точки зору традиційних ресурсів, це дуже важлива річ, бо перший закон деоекономіки каже: «Ресурси новітні, або більш високого порядку, ніколи у повній не будуть розвиватися, якщо є ресурси низького порядку» якщо ми можемо використовувати природу і населення ми ніколи не будемо

розвивати у повній технології, тому Західна Європа для себе привертає мігрантів, і вона ними користується. Нам подарували кримських татар, це був той надзвичайний ресурс традиційного населення, який готовий був, навіть якщо він мав освіту, готові були працювати в селі, тільки дайте, дайте шматочок землі, ми і вони також, кримські татари, тому що вони стали громадянами, ми все зробили, щоб з кримських татар зробити населення, яке щось хоче, але потенціал свій не проявило. Скажімо так, мені кажуть, що Крим – це суцвіття культур, і я коли цю фразу чую, що Крим суцвіття культур, я відповідаю: «А знаєте, Крим навіть не кладовище культур, бо в кладовище можна туди щось покласти, Крим - це цвинтар» і так воно і є. Якщо ми подивимось на Західну Європу, ми знаємо, хто продовжував кельтів, розумієте, це також давнє населення, ми знаємо, хто продовжував ці етноси, або ці етноси, ми знаємо, хто такі гали, ми можемо спроектувати, на кого ви спроектуєте в дальнішому етнос кіммерійців, кримські татари кажуть на нас, але знаєте, в історичному контексті ми до кіммерійців можемо прив'язати усіх, тому що крім науки там є безумовно певна ідеологія і це добре, але ми домовились, що ми досліджуємо не ідеологію, ми досліджуємо абстракцію, ми робимо модель і тільки зробивши модель відповідав на питання кіммерійці, таври – вони теж кримські татари, таври кажуть таври, але все що буде, все будуть таври, але дивіться, кіммерійців немає як етносу – немає, таврів немає, а то найдавніші етноси, скіфів – немає, роксоланів немає, а зараз ми стикаємося з того, коли пан Рефік казав – мовна ситуація ще що ми маємо 700 чи там 300 кримчаків, я цю цифру чую вже 20 років, та вони там є, але мови там немає. І ці теж в цвинтар культур лягли. І дуже велике значення має те, що сьогодні кримські татари ще борсаються, ще щось можуть, отже мені здається цікавим коли ми проробили питання наприклад такі, а от демографія, потенціал є чи немає, а інша справа мовна ситуація, затребуваність скаже Ганна Олександрівна, що там є затребуваність в мові цій, але ми знаємо, що це не зовсім так. І таких питань спірних і не зовсім благосних до питань Криму є досить багато. Ми мусімо працювати в контексті ситуації, що рано чи пізно етнос зникає, але як відтермінувати, як використати у повній потенціал, ось це мені здається цікавим на сьогодні. Прошу.

Євтух Володимир: Дякую. Сергію Олександровичу.

Штена Сергій: Я мабуть би хотів продовжити думку, давайте так, з кінця, наших доповідачів, тоді можна простежити взагалі і певною мірою той етнос, який поглинув всі інші етноси, які мешкали поруч. Частина того самого слов'янського етносу в складі тої самої російської крові, вона вже точно є меншість з часткою угре фінів ну, в цілому, це ми говоримо про якісь такі великі групи, які вони поглинули, візьмемо ту саму Чукотку, якщо ми говоримо те, що ми бачимо у нас немає кремчуків на території країни, так само немає чукчів на території Росії, але все ж давайте перейдемо більше до виступів наших попередніх колег. Ну ту я б спершу відмітив дві речі, які сьогодні не прозвучали, які стосуються специфіки саме Криму, перш за все, це доступність або кримінальність і друге це монополізація. Ну за моїми спостереженнями, Крим займає друге місце за рівнем злочинності після Донбасу, ну так воно і є. Ну іншими словами ми бачимо, що саме тут, ну це одна з тих територій, де саме менше захищаються рядові права звичайних мешканців, де найбільшим є свавілля кримінальних баронів. Вони займають певну територію, контролюють певний бізнес. Ось ми навіть на перерві казали, що у середньому бізнесі лише одиниці представників кримськотатарського населення, а друге, яке походить від цього, - це монополізація. Власне кажучи, монополізація - це річ дуже хороша, але вона хороша тільки для тих, хто стоїть на вершині цієї піраміди, що підняв цю галузь. Якщо ми візьмемо торгівлю нафтопродуктами, то мені здається, що всі знають хто стоїть за цим у Криму і хто грає на цій дельті, використовуючи зв'язки, продає найдорожче пальне в країні, яке знаходиться в Криму і воно якраз є найбільш не якісним. Те саме ми візьмемо звичайні УСББ, домогосподарства, де у нас простежується російська тенденція, де у нас просто змушують об'єднатися в співвласників будинків, власне кажучи, створюючи ці штучні ціни, за якими мешканці мають платити і це призводить, що, з одного боку, падає якість послуг, що надається. З іншого, через цю монополізацію ми змушені переплачувати в два-три, а то й більше разів. Водночас я хотів ще трохи торкнутися саме тих тез, які прозвучали в нас. Ну, перш за все, мені б хотілося почути вибірку, яку застосовували КМІС, Центр Разумкова, яка стосувалася Криму, бо прозвучали певні дивні цифри, я сподіваюся Ганна Олександрівна дасть нам коментар, але трошки пізніше, зараз я продовжу. Що стосується

ідентифікації населення, ось в Україні простежується дивна тенденція, більшість українців, що на континентальній Україні, що тут, перш за все, ідентифікують себе як громадяни України, як українці, хоча це не перша ступінь ідентифікації, яка є у Західному світі, вони там себе в першу чергу ідентифікують як мешканців цього містечка, цієї території, а потім вже на другому-третьому місці стоять громадяни певної країни. У нас в Україні близько 75% які ідентифікують себе як українці, а потім вже як всі інші. Причому є дві специфіки серед старшого і серед молодшого покоління, серед молодшого покоління зростає частка космополітів, які готові поміняти місце проживання, але я гадаю що це пов'язано з тим, що у нас не кращі умови проживання і мобілізації всередині країни, знову ж таки зв'язаною з корупцією, а старше покоління більше себе позиціонує з Радянським Союзом, певною мірою такою ностальгією у минуле. Ще одна специфіка, я так само, як і Рефік Джаферович, приїхав в Україну у 1994 році, я виріс в Казахстані, тому я можу прокоментувати чому саме кримські татари повернувшись сюди вважають себе громадянами України. Певною мірою, приїхавши в Україну, спершу я думав, що це велика батьківщина Казахстан, потім думав, що це мала батьківщина Казахстан, у мене там залишилися родичі, але я вже точно не хочу їхати у Казахстан, я не можу себе там реалізувати, після того, як я прожив в Україні вже 18 років, так само і тут, ті хто зростають або народжуються на території України, вони і вважають себе українцями і не ідентифікують себе з кимось іншим, далі що стосовно виступу Рефіка Джаферовича, я помітив дві риси у кримських татар, перша - це самоорганізація, тобто не секрет, що частина татар залишилась в Узбекистані і частково в Казахстані, так от до нас в Україну приїхали найбільш організовані. Якщо подивитися статистику серед мігрантів світу, то ми можемо побачити, що ті, хто може переїхати в нішу країну, вони в 2-3 рази активніші, ніж те автохтонне населення, що проживає в тій країні. Саме цим і пояснюються ті процеси, які домінують в кримських татарах. Чому кримські татари обирають серед ідеологічних маяків Європу, тому що це теж відомо, за тими навіть дослідженнями КМІСУ вважається, що 80% тих, хто виїжджав у Західну Європу являються яскравими представниками євроінтеграції, я думаю, що це саме через те, що вони змогли порівняти стиль життя, що у нас, що у тому «загниваючому» Заході і коли вони приїжджають вони хочуть

модернізувати країну, внести щось нове, щось змінити щоб покращити життя.

Євтух Володимир: Подождіть, дискусія буде після того, як я дозволю. Продовжуйте.

Штена Сергій: Крім того, я б хотів відмітити ще одну цікаву деталь, що Україна знаходиться не обусловлена від інших країн, і наш найбільших східний сусід переживає найбільший черговий етап до певної міри, росіяни люблять підкреслювати збирання земель, можливо вони там втрачають землі на Сході поступово, але вони певною мірою стараються зібрати, не стільки наші землі, скільки наше населення, ми бачимо певної міри загострення стосунків з Росією, власне кажучи з украленням власної вертикалі в Росії і загостренням тих самих національних буржуазій, що у нас, що там мовою того самого марксизму в Росії. Російському бізнесу потрібна Україна як ресурс населення і економічний. Варто сфокусуватися над проблемами стосунків України і Росії, тому що єдиний регіон, де російська частина населення переважає над українським – це саме Крим. І якщо щось почнеться, більш загострена фаза, вона почнеться саме звідси. Дякую.

Євтух Володимир: Дякую, ви знаєте дуже цікаві думки, може й дійсно, як професор Кислий підтвердив, що ми науковці, що ми можемо й трохи гордитися тим, що ми щось робимо не залежно від того, чи є у нас можливість чи немає, я як науковець, як вчений, отримав тотальне задоволення від одного епізоду, він правда не зв'язаний із тим, що говорилось і з тим, що діялося. Кожен хоче, щоб наші роботи, наші праці знайшли застосування. Так, я з радістю зараз відмітив, що мої ідеї викладені в книжці, знадобилися в роботі Володимира Івановича, дякую. Якщо дозволите, то я почну цю дискусію, кілька питань таких задам, скажімо Рефіку Джаферовичу, чи дійсно він переконаний, що є криза мультикультуралізму, бо я проаналізував усе і будучи великим прихильником цієї ідеї все ж таки наполягаю, що вона є, вона існує, можливо тут вона. Яка ваша думка?

Куртсеітов Рефік: Ось чому дистанції між відповідними етносами такі великі, справа в тому, що кримські татари жили і з українцями, і з росіянами, і всі володіють російською мовою, для них цей етнос не чужий, він змішаний і правда багато чого є, для тих росіян, що проживають в

Криму, вони не жили довго з кримськими татарами, тому дехто хто вивчає в школах державну мову добре її знає і добра успішність у них щодо державної мови, навіть всеукраїнський конкурс з української мови кримські татари вигравали, ось тут учні школи етнічні росіяни і діти які не вивчають кримськотатарську мову вони знаходять в певній позиції, бо одні володіють і українською і російською і рідною певній мірі, в той же час інша частина вона ні в якій мірі. Чи знайдете ви людину в Криму, яка володіє кримськотатарською мовою не кримськотатарської національності? Ні. Немає таких. Серед керівників Міністерства освіти – немає таких, серед представників Міністерства культури, це профільне міністерство, яке працює саме в цій сфері, також не знайдете. Те саме і в школах. Певна частина дітей поставлена в таку ситуацію, що вона не вивчає кримськотатарську історію, культуру, і тут існує проблема.

Євтух Володимир: Дякую. Якщо дозволите, дуже конкретне питання до вас пов'язане з цвинтарем, тут у нас сидить, симпатична та так зовні і з своїми думками, симпатична молода дослідниця, яка вивчає циган. І саме в Криму, різних. Де на цьому цвинтарі цигани?

Кислий Олександр: Цигани?

Євтух Володимир: Так. Умовно, тут було пояснено на рахунок цвинтаря.

Кислий Олександр: Ви знаєте, ми мусимо розрізняти, етноси, які мають ще десь місце соціокультурного розвитку, батьківщину, або навіть державу, а де не мають. Ось ми зараз промовляєм, і там таблиця була у пана Рефіка, і там і кримські татари, і всі, і всі, і всі. Цигани не мають ніде. Я зараз можу сказати річ, яка нікому не сподобається, а може і сподобається, я цю річ пропагую років вже п'ятнадцять і навіть у пресі публікувати є, я вважаю, що у нас в Конституції мусить бути введений один пункт, в Конституції, не в Законі «Про етноси», який звучить наступним чином: «Всі етноси, які проживають на території України, мають і не мають де-інде своїх територій етнічного розвитку, мають право, в певній мірі розвивати свою державність на території України. Такого немає більше в жодній Конституції світу. Але ж українці, якщо у них немає ресурсів інших, хоч в чомусь мають бути першими. Що б це дало? Це б дало дискусію між етносами, можливість розвиватися, потім би сказали, що українці першим дали волю розвиватися етносам, які не пов'язані з

територією України, мати тут державність. Цигани не зовсім пов'язані, але якщо Ви дозволите, тут дуже цікава річ, це перше питання, яке ви задали пану Рефіку, ось послухайте з приводу того, як хто відчуває себе в цьому етнокультурному просторі. У 2005 році Ющенко організував конференцію в Криму, і він туди поїхав, і потім повертається, а конференція була така гостра, між іншим Ви знову ці конференції започаткували, після цієї конференції він не став цікавитися етносами, а кримським татарам він сказав: «Відмовтесь від тези 1991 року, що землі і територія і ресурси являються вашим підґрунтям до розвитку». Я знаю, що він мав на увазі, я тоді ще написав у пресі, що з нього ніколи не буде керівника державного. І ми тоді повертаємося в одній автівці з директором музею, він пише чудові книжки по етнології, і все таке, і я йому кажу у вічі, ось зараз я вийду через півгодини, я йому кажу: «Ось знаєш Андрюша, в чому різниця між тобою і мною? Мене татари цікавили, як я тільки дізнався, що є кримські татари, мене це цікавило рівнозначно, а ти боявся і все». А він каже «Так». А чи боялися вони? Ні. Бо це їхня батьківщина, а її не бояться.

Євтух Володимир: Дякую.

Куртсеітов Рефік: На рахунок циган. В Криму є унікальний факт, випадок, приклад, цигани дуже сильно інтегрувались в місцевий осередок, вони стали частинкою цього осередку. Я говорю про кримських циган Вони з'явилися в Криму десь близько трьох років тому, це по різних даним. Вони прийняли іслам, прийняли кримськотатарську мову, вони відмовилися від цього кочування. Вони почали займатися ремеслами, садівництвом, іншими типами зайнятості. Вони являються повноцінною частиною кримського середовища. І тим паче частина із них були мусульманами. Вони певною мірою виділяються в групах етносів, але більшість на сьогодні розмовляють рідною мовою, це саме ці цигани, вони займають відповідний сегмент в економіці, вони настільки інтегрувались, що від цього кочівництва нічого не залишилося. Вони такі ж жителі Криму, як і інші.

Євтух Володимир: Дякую. Тут вже вільна дискусія почалась, ну не вільна, але ми повертаємось до тих питань, які ми маємо подискутувати, і тут може бути порівняння, як на Закарпатті, як в Одеській області, як можна порівнювати ці речі. Що Ви хотіли сказати?

Штена Сергій: Я хотів спитати, яка чисельність міст цього компактного проживання?

Куртсеітов Рефік: Ну, по-перше, чисельність важко визначити, бо тут вони змішані з кримськими татарами, наприклад, ті, які не асимілювались або не були у змішаних шлюбах, то вони достатньо добре збереглися, вони добре організовані, вони добре знають свою общину, але в цілому по іншим параметрам вони такі ж як і інші.

Кісла Ганна: А Ви їх ідентифікуєте?

Куртсеітов Рефік: Так.

Кислий Олександр: По поведінці навіть.

Євтух Володимир: Дякую, дякую. Так, продовжуєте, чи є бажання?

Штена Сергій: Ну чому я це питаю, бо можна провести цікаві паралелі і між відповідно включенням циган в етнос молдавсько-румунський, або частково у Вінницький, де їх також проживає багато. Але зараз циган певною мірою асимілюють румуни, тобто все більше і більше циган зараз проживають в Румунії. Багато також говорить про те, ну візьмемо навіть Сороки на території Молдови, де яскраво виражений циганський етнос, але все ж більшість не включають у себе.

Куртсеітов Рефік: Якщо їх назвати циганами, вони дуже сильно ображаються.

Євтух Володимир: Я вам що хочу сказати, невеличкий такий коментар, коли Ви говорите про циган Румунії, то я попрошу Вас так дуже якимось симпатично про це говорити, бо я, так мене вважають, що я їх друг, і беруть мене на міжнародні конгреси, за свої гроші, оплачують, і на всіх конгресах коли був міністром і просто працював, я так кажу, бо вони відчували мою об'єктивну оцінку їхньої ролі у нашому суспільстві.

Куртсеітов Рефік: Одне слово, на рахунок їхніх кількісних показників, після депортації вони дуже сильно постраждали, у них були дуже великі сім'ї, але при депортації частина втратилась, хоча і зараз у них є доволі великі сім'ї.

Євтух Володимир: Будь ласка, які є питання і коментарі.

Кислий Олександр: Володимир Борисович, не тільки цигани Вас вважають своїм, в 90-х роках, коли Вас порівнювали з іншими політиками, казали, Євтух, хоча він і критикує кримських татар, але він наш.

Євтух Володимир: Вони можливо не задоволені, що я їх не відносив до корінних народів, а так для себе, з наукової точки зору, поставив їх як з невизначеним статусом, і щоб не змішували їх з аборигенами і таке інше, бо я був дуже задоволений, коли росіяни на дискусіях казали, що ми також корінний народ, хочете, щоб вас сприймали як аборигенів Австралії чи ще когось – будьте корінним народом, або зробіть абсолютно все, щоб світова правова система, або думка, поміняла зміст терміну корінних народів, тоді ось таким чином. Будь ласка.

Галушко Кирило: Шановний пане Рефік, у тому, що Ви сказали, прозвучало порівняння невдалих чи краще сказати не конструктивних процесів щодо збереження етнічності кримських татар, якщо мова йде про угорців в Закарпатті чи румунів на Буковині або болгар на Одещині. І тут, як мені здається, є подвійність кримськотатарської ситуації, тобто подвійна відмінність моделі, значить, депортовані – не депортовані, що цілком очевидно. Але інша ситуація полягає не в тому, що, наприклад, на континентальній Україні, адміністрація вона набагато більш лояльніша до етнічних меншин, ніж, наприклад, в Криму, можливо це пов'язано із ситуацією на тих периферійних регіонах тим, що саме там якраз на відміну від кримських татар ці етнічні меншини мають свого закордонного шефа і так далі, тобто угорці мають Угорщину, яка стежить, щоб вони не забули хто вони такі, румуни – мають Румунію, Болгарія також допомагає тим болгарам, які живуть у Бессарабії, тобто кримські татари страждають від того, що у них немає батьківщини поза Україною, скажімо так. От, і друге, що мене тут цікавить, я два тижні тому спілкувався в Одесі, там у мене була схожа ситуація, там дуже страждали з того, що гине російська мова в Одесі, що там фашистська українізація і все таке, і активно використовувалася Європейська хартія. Скажіть будь ласка, в кримській ситуації і в боротьбі за дотримання своїх культурних прав, фігурує якась Європейська хартія щодо регіональних меншин і так далі, вживається?

Куртсеітов Рефік: Щодо хартії і законодавства щодо регіональних меншин, то й справді це питання обговорюється, ми вже провели кілька конференцій, міжнародних конференцій, ми проводили в Румунії, ми достатньо позитивно відносимося до цієї хартії, і те що нам дасть в тому випадку, якщо вона буде виповнюватися, ну знову ж таки кримські умови.

Депутат Колісниченко вводив законопроект про ведення регіональної однієї мови, якщо вони там не змінили нічого, може скластися така ситуація, може залишитися такий статус-кво тут, можуть визнати одну державну мову, але в якості регіонального вони постараються використати лише одну мову, тобто російську. Саме тому політики у нас великої довіри не викликають, вони могли за ці роки зробити Крим зразком для всієї України, але вони цього не зробили.

Євтух Володимир: Дякую, будь ласка, далі. Коментар у Вас?

Гвоздецька Богданна: Так, я послухала пана Штепу і мені цікаво, за ідентичності, Ви казали, що Ви тут вирости і зараз не відчуваєте потягу до Вашої батьківщини. Я думаю, що якщо б Ви народилися в Данії, чи ще десь, то я думаю, Ви обов'язково відчували б потяг до своєї батьківщини. Тому що, навіть зараз досліджуючи ідентичності на пограниччі, я побачила, що вагомий фактор тут відіграє економічна ситуація, коли людині треба виживати, то вона готова стати і румуном, і ким завгодно. Але якщо б у нас в країні була стабільна економічна ситуація, більш така, тоді б дійсно стояло питання ідентичності. Але коли людина думає, де їй заробити гроші, щоб їсти, питання ідентичності, я вважаю, залишається на задньому плані.

Штена Сергій: Я б хотів відповісти. Насправді дуже цікаво. У мене мати українка, народилася на Вінниччині, а тато росіянин. Я просто до того, що слов'янське населення після розпаду Союзу відчувало себе на території середньоазіатських республік як до певної міри в такому анклаві. Ну ще можна сказати, що після закінчення школи у мене не було особливих перспектив, ми не могли там здобути вищу освіту і ще, мабуть, стало поштовхом, що і я, і мій брат, ми були змушені переїхати або в Росію або в Україну для того, щоб самореалізувати себе.

Євтух Володимир: Він попав в Україну, попав до мене, і дуже швидко поміняв ідентичність. Стоп! Стоп! Кісла кричить, що у неї дуже гарні дані.

Кісла Ганна: Можливо Вам це буде цікаво, бо Ви кажете, що ідентичність залежить від економічних умов, і якості життя. Ось розумковці ставили таке питання, у 2008 році, тут у дослідженні Криму, питання було таке: «Ви згодні були б змінити батьківщину», тобто про громадянську ідентичність, і ось подивіться будь ласка, 55% росіян Криму

сказали, що вони згодні були б змінити, але я розумію мотивацію, бо вони бачили свій материнський етнос, а 39% українців тут у Криму сказали «так», що вони згодні змінити, що вони мали на увазі, до якого материнського етносу, вони ж тут в Україні, і 29% кримських татар вони теж були б згодні змінити батьківщину.

Євтух Володимир: Ваша репліка будь ласка.

Куртсеітов Рефік: Щодо того, що сказав Саша, в середньоазіатських республіках і у Казахстані росіяни були перші серед рівних, при радянській владі, звісно, що серед росіян було дуже мало тих, хто володів казахською мовою, і тому, коли пройшов розпад, вони виявилися у більшій дискомфортній ситуації, я ось досі вільно володію казахською мовою, я їжджу на різні конференції і в Алма-Ату, і ще один момент, який також дуже відповідає за поведінку росіян, які жили в Казахстані, у них була ідея повернутись на батьківщину, вони почали повертатись ще до розпаду Радянського Союзу, тобто вони тоді були орієнтовані на те, що вони не повернуться, вони виїдуть, в період 1987-1989 років, 80% виїхало, тут важливо, хто як себе почував і з якою ідеєю жив.

Штена Сергій: Ну я ще б хотів додати ось до цього, що в Казахстані, ну я знову ж таки підкреслюю, що моя мати приїхала в Казахстан, вона тільки як приїхала, вона не хотіла жити в Казахстані, ну вибачте, після нашої рідненької України, можна сказати, що там взимку мінус 40, 45 це нормально, вітер такий, що просто здуває з ніг, а влітку плюс 50, вночі температура не падає за 40, 40 і більше. Тобто за все літо, частіше за все, не випадає жодних опадів, немає дощу.

Євтух Володимир: Стоп, достатньо ваших дискусій, бо інші хочуть включитись. Ви Аня хочете? Аня, будь ласка.

Шевченко Анна: Я додам коментар до розповіді Рефіка Джаферовича, крім цих циганських субетносів, що Ви назвали є й інші в Криму, і не дивлячись на те, що вони відрізняються, фактично всі вони в 44, 45 і більш ранішній військовий період, вони з зброєю у руках захищали свою батьківщину, і саме в цей момент у них активізувалася громадянська ідентичність, що їм в принципі не властиво, і не дивлячись на це, на їхні великі бойові заслуги, їх нагород, медалей, більшість із цих людей було репресовано, тобто не тільки розстріляно, депортовано насильно, саме тому, що в п'ятій графі у них значилось – татарин. І таким чином ми

бачимо спробу оберегти себе від репресій, саме за цієї ціллю була внесена така помітка в паспорт, цей народ якраз і попав під репресії.

Євтух Володимир: Дякую. Коментар у Вас є? Будь ласка.

Куртсеітов Рефік: Дуже великий банк даних в оцифрованому вигляді, який дозволяє велику інформацію опрацювати, близько п'яти тисяч листів по кримській ССР, і якщо у нас до цього було шість героїв і один двічі, то тут буквально дев'ять героїв представлених, але не отримавши. Я покажу вам ще статтю щодо присвоєння нагород Радянського Союзу, десь близько ще 13 людей представлені були, пройшли всі інстанції, і тільки в останній інстанції у 1945 році їм не присвоювали звання героя Радянського Союзу. А те, що масовий героїзм, то там по прізвищах усе видно, хто є хто. Ось, наприклад, грек не викликали на фронт, а армян викликали. І все ж, мабуть, в той час ситуація була краща і люди не приховували свого походження.

Євтух Володимир: Пан Олександр, у Вас був коментар?

Кислий Олександр: У мене такий коментар, щодо переходу з етноса в етнос, ще наприкінці 90-х тривало таке опитування, що за яких умов ти можеш позбутися свого етносу? Дуже цікаві були речі, серед кримських татар, дівчата казали, що якщо полюблю – то зміню етнос, а хлопці, що ні, ні, ніколи. Найбільш толерантними і згодними змінити це були українці, на середині були росіяни. А чи є сьогодні якась така динаміка? Є. Я не можу провести таке дослідження, наша асоціація не має коштів, але за моїми спостереженнями наші українці сьогодні не хочуть так змінювати етнічність, як вони хотіли 10 і більше років тому.

Євтух Володимир: Дякую, у Вас коментарі чи питання?

Штена Сергій: Сконцентруватися на тому аспектів, тих факторів, які формують ідеологію, ідентичність певною мірою. На мою думку, цікаве є сприйняття того феномену другої світової в осередку Південно-Західному і Південно-Східному. Тобто іншими словами, я не можу сказати, що я пишаюсь тим, скільки Радянський Союз втратив військ, і тими обставинами, які перш за все привели до першої світової війни, по-друге, яким чином ті самі радянські командири, військовослужбовці, проявили себе в тій війні. Так ось чи готові почути правду саме тут, на Південному Сході України саме про цю війну. Просто, власне кажучи, коли ми їхали зараз по цій трасі, більшість бігбордів було присвячено саме тим, що

«кримчани», нагадування або навіть коректування твоєї поведінки, згадай про війну і подивись, що саме її партія Регіонів захищає, для мене це певною мірою підміна понять, це підміна правди як такої. Мені до певної міри пощастило, що я вчився у 1995-2000 роках в університеті, я почув альтернативний курс історії, в тому числі історії війни. Я не думаю, що тут у вищих навчальних закладах це є.

Куртсеітов Рефік: Сергій, дійсно, наш доцент нещодавно видав книгу «Страх про війну» про російсько-партизанський рух, він показав як усе формувалося, ну відсотків 80 це військовослужбовці. Міфи, які створювалися протягом 50-ти років, вони відмирати не хочуть. 22 липня, призиваються буквально всі мобілізаційні вікові групи вивозять за межі Криму, формуються там військові частини, і цей міф про 15-ти тисяч зрадників він у кілька разів завищений, дуже велику частину військ і території віддали, потім треба було шукати крайніх, виявилися солдати, що потрапили у полон, тобто експерименти, спершу здати всю армію, а потім шукати крайніх. І в Криму так само, особливо старше покоління, фронтовики, вони не прислуховуються ні до яких цифр, ні до яких доводів, просто у них своя правда, у нас своя.

Штена Сергій: Старше покоління, я думаю, що зрозуміло, воно живе тим часом, коли це було, це була реальність, а ось молодь.

Куртсеітов Рефік: Один приклад, відношення до героїв ВВН, кримськотатарська спільнота, спільноти Росії, Франції, вчені, всі виступили, щоб присвоїти собі сімферопольську маракоту заслуженого льотчика СРСР двічі героя Радянського Союзу, як би він прикрасив Крим, так ні, одного голосу не вистачило у Верховній Раді Криму. І ті люди, які кажуть нічого не забудемо, чому вони забувають про таких людей? Адже йому третю зірку не присвоїли тільки за те, що він був кримським татариним. І ось у цих питаннях, в святих питаннях, святості навіть не проявляють.

Штена Сергій: Просто я тиждень тому був в Севастополі і я звернув увагу як у них багато пам'ятників, присвячених тій кримській війні, я звернув увагу на те, що як часто приїжджають туристи і з тої самої Англії, Франції, дивляться і навіть конструюють ті події, але це скоріше нагадує поминки, тобто пам'ятники стоять там, де були розбиті. У моїй сім'ї, у

сім'ї моєї мами у Вінницькій області половина було вбито або отравлено після війни, для мене це, перш за все, траур, а не щось інше.

Євтух Володимир: Дякуємо. Професор Даниленко має що сказати.

Даниленко Оксана: Дякую. Дійсно захоплююча дискусія, мене цікавить етнічність з тої токи зору, про яку говорили, можливості не тільки конструювання етнічності, але й конструювання соціальної реальності через звернення різними способами етносів. І зараз безпосередньо і Сергій і Ви підійшли до того як через події історії можна актуалізувати ряд питань, які можуть бути використані як ряд питань про соціальну реальність, як той варіант, який вигідний певним ідеологіям, як це вигідно певним політичним силам. Тому ті пам'ятники які ми бачимо в Криму, вони відображають владу, яка домінувала в той час в Криму. Це можна побачити сьогодні звернувшись до сьогодення, назви вулиць, бігборди в них є ці моменти і так само пам'ятники. І тому це несе в собі потенціал консолідації і конфліктний потенціал. Тому мені здається цей момент вадливо враховувати при аналізі етнічності в Криму. Коли я проводила дослідження, бесідуєючи з представниками етносів в Криму, багато моментів, які представляють собою конфлікти, насправді його не мають.

Кислий Олександр: Конфлікти можливі тоді, коли етноси розвиваються розширено. За яких умов можливі етнічні конфлікти? Якщо сьогодні немає конфліктів, а потрібен ресурс, щоб він був. Етноси - це суперечності, це боротьба. Дослідження Ганни Олександрівни показують, що етноси не розвиваються.

Галушко Кирило: У мене таке питання, з точки зору історичної кримськотатарської спільноти, на скільки вона позує себе з часами чингізхана, чи не буде повалення монголо-татарського іга чи скинення його сприйматися як черговий приклад конфліктів з кримськими татарами, наскільки це може прогнати?

Куртсеітов Рефік: Скажу, що самі кримські татари розбили золоту орду, і потім з'явилися незалежні ханства, чингісхан - це великий степ більше всього Криму.

Євтух Володимир: У Вас є коментар, так?

Кісла Ганна: Ні, питання до колеги.

Євтух Володимир: Будь ласка.

Кісла Ганна: Тобто я презентувала дослідження розумковців, там є тенденції, які можна розглядати як позитивні, я знаю що професор Кислий завжди стояв на тому, що конфлікт – це козир, тоді будь ласка, як Ви прокоментуєте це, центр розумковців зробив дослідження, і там було, от я не знаю як вся анкета виглядала, але там було таке питання: «Чи потрібно ідентифікувати себе ми-кримчани?» Респект пану Штепі, я окремо скажу про ідентифікацію регіональну. 65% слов'янська група сказала, що ми – кримчани і 78% кримських татар згодні. То це є шлях, пам'ятаєте у 2008 році і раніше на круглих столах, семінарах, що це дуже добре, що це шлях, який буде нас облітувати, навіщо тут конфлікт.

Кислий Олександр: Я не зовсім зрозумів питання.

Євтух Володимир: Але відповідь маєте дати.

Кислий Олександр: Але відповідь я маю, це знаєте, як твори Пастернака, я їх не читав, але осуджую, так і я. Панове і панянки, там де кажуть, що ми кримчани, те що ви сказали, кримські татари розуміють, що вони кримські татари, а останні 68% – то росіяни і вони мають на увазі, що кримський етнос, це етнос, який сьогодні російський. Завжди, якщо тільки є розвиток, то є протиріччя. Інша справа, в яке русло це протиріччя ми направимо, ми хотіли мати розвиток не конфліктний, взагалі-то він тоді конфліктним може бути, коли ресурсний потенціал конфлікту. У тебе народилося 5 дітей, із них, щоб етнос продовжився три можуть бути вбиті на війні, якщо у тебе немає цього потенціалу, вибирай інший шлях.

Євтух Володимир: Дякую.

Куртсеітов Рефік: А я інше кажу. Коли людина будує своїми руками будинок, а 90% кримських татар будують своїми руками свої будинки, і не залежно від того чи професор він чи академік чи простий робітник, 90% і більше будують своїми руками будинки. І ці люди, які 20 років економлячи на всьому будують собі дім, вони ніколи не будуть думати про те, щоб їхній будинок згорів чи був пошкодженим.

Кислий Олександр: Я теж так вважаю, чудово.

Куртсеітов Рефік: Але є інші моменти, ось сьогодні у нас дуже ліберальне законодавство, відносно різних релігійних течій, конфесій, ми бачимо, я чому почав з мови, якщо людина не виховується на основах своєї національно-етнічної культури, не може ідентифікувати себе з своїм етносом, то починає змінюватися ідентифікація, тут починають впливати

релігійні течії, які не традиційні для Криму. Чому Чечня, Дагістан, ось такі бахабіти всілякі хізби і всі інші всі, всі пішли, та в них ніколи не було навчання на рідній мові, вони вчилися в молодших класах. Тобто якщо ми не будемо переривати їм свій патріотизм тут, на місцях, вони починають орієнтуватися на вже зовсім інші цінності, і ти на нього дивишся, зовні він схожий на представника етносу, а зміст у нього вже зовсім інший. В ісламі існує велика кількість течій, і всі вважають, що їхні течії найправильніші. Чому це відбувається, тому що дійсно впливають певні зовнішні фактори, тому що щоб зменшити їх вплив, треба дійсно орієнтуватися на свої коріння, тоді не буде цього зовнішнього впливу.

Євтух Володимир: Я дякую Вам. Я зараз зроблю неймовірну пропозицію, яка сподобається абсолютно всім, я думаю, що ми на хвилини 30 перервемося, щоб піти попити кави, в тому симпатичному кафе, де ми це робили, і скажімо, без п'ятнадцяти чотири ми зберемося, щоб провести заключне засідання нашої сесії, і перед тим, як ми підемо, пан професор Кислий мусить за певних обставин покидати нас, ми вручимо Олександровичу Сергійовичу сертифікат за участь у нашій Школі. І напевно у нього немає ще такої книжки, ідіть і вчіться, читайте. Подумайте над такими: етнічний бізнес, етнічне автопренерство і інше.

Євтух Володимир: Може виникли в когось якісь запитання після того як ми перервалися або хтось хоче зробити якийсь коментар. У Даниленко є.

Даниленко Оксана: Це питання взагалі до всіх, хто доповідав і до диспутантів також. У згаданому Ганною Олександрівною Л.Козері, мені пригадалось що конфлікти мають і виповнюють позитивні і негативні функції і одночасно ви сказали про те, що конфлікт повинен бути в етносу, інакше він не боротиметься. Тому в зв'язку з цим до всіх чотирьох у мене таке запитання: «Як ви вважаєте, які конфлікти в Криму в майбутньому могли б бути небезпечними, а які могли б бути корисними для Криму, як випуск енергії, як певний клапан, який дозволить в цих варіаціях проявити конфліктність, щоб потім весь пар не міг зірвати кришку, метафорично.

Кислий Олександр: Як ми на основі громадянського суспільства у 90-х роках робити, вирішимо ту чи іншу проблему. Щоб у нас була ідеологія певна, в Україна, ми мусимо не просто грати в шахи, а ми мусимо грати на

попередження і мусимо дивувати весь світ. Один із продуцентів конфлікту був це саме введення того параграфу в закон прямо, про який я сказав. Можу повторити, «Будь який етнос, який пов'язаний із територією України історично, має право будувати елементи державності на території України», але лише той етнос, чия культура пов'язана. Отже які до цього приведуть конфлікти, я не знаю. Але конфлікт території або якихось ділянок для кримських татар, мови, який зараз є, тому що за конфлікт мови я зараз відповідаю. Бачив я ваші газети, і ось одна із газет, яку можна поважати за правду і достовірність, звинувачує кримських татар, що вони після того, як повернулись із депортації, гублять свою культуру, свою мову. У мене сусідка була кримська татарка, ми з нею часто дискутували, і ось вона коли йшла вітати «своїх онуків» і вона казала кримськотатарською мовою, вона інтелігентка, але її рідні казали, що досить, по-російськи кажи, бо ми вже нічого не розуміємо. Це конфлікт? Для мене це не конфлікт, бо конфлікт мусить бути системним, розумієте? Конфлікт повинен бути таким, щоб всі за допомоги цього конфлікту розвивалися.

Євтух Володимир: Я Вам дякую. Професор Кісла.

Кісла Ганна: Пробачте, а ось складне питання, конфлікт в лапках позитивний, тобто не може бути позитивним, тому що зараз будь який конфлікт на етнічному площадці України він буде мати негативні наслідки. Ось наприклад, у 2004 році ми робили фокус-групи, і я питала, що татари принесли – всі сказали, що татари дуже змінили громадське харчування, тому що ми не знали що це за самса, і вони зробили дуже добре харчування і мабуть у кожного з вас є знайомий, що казав, татарське дуже добре, бо дають таку велику тарілку плову, вони дуже зробили, розумієте.

Євтух Володимир: Давайте, щодо конфлікту у вас.

Куртсеітов Рефік: У Козера і Парсонса різні відношення конфліктів. Я мабуть оптиміст, я завжди кажу, нехай буде змагання, але не конфлікт, тому що коли ми кажемо конфлікт, тим паче він вже не латентний конфлікт, або структурований конфлікт, ну тут звісно вже та межа, коли починаються деструктивні процеси, і вони вже йдуть у суспільство, потім знову ж таки назад повернути суспільство буває дуже важко, всі ці стадії доводиться проходити, тому я слово конфлікт ніколи не вживаю, тому що

якщо 10 разів каркати, то на одинадцятий раз можна буде і «докаркались», змагання повинне бути, ну і умови повинні бути рівні. Існує держава, як сторож, воно повинно в рівній мірі приділяти увагу, приведу приклад. В одному із мікрорайонів Сімферополя стоїть недобудована школа, 20 років цю школу не можуть добудувати, коробка стоїть і скоро державі знадобиться ще більше коштів, щоб демонтувати цю школу, але соціальна проблема там не вирішиться. При чотирьох президентах будується ця школа. І якщо б держава виділила певну частину грошей, щоб добудувати цю школу, то це б вирішило багато проблем, тобто не було б ніяких конфліктів.

Євтух Володимир: Так, дякую. Ще один.

Штена Сергій: Я вважаю, що подолання конфліктів має лежати в подоланні корупції, яка існує в країні. Покращення того самого протистояння заможності всіх мешканців, таким чином воно зменшить кількість конфліктів.

Євтух Володимир: Дякую. Сергій Крупнов хоче щось сказати нам.

Крупнов Сергій: Мені дуже цікаво слухати про те, що Крим - це як кладовище культур, тому що я розумію це як історичний процес, коли одна культура змінила іншу, то коли ви говорите, то вимальовується так, ніби Крим це як монстр, який пожирає в собі культури. Мені здається що тут нічого поганого немає, просто так склалось на нашій Батьківщині. Це була така репліка і відразу ось таке питання, ось ви казали, що кожен етнос має право творити свою державність на території України, наприклад, пам'ятаєте ви казали, але мені здається, що якщо кожен етнос створить свою державу, то це питання може привести більше конфліктів, тобто це виходить як держава у державі.

Кислий Олександр: Дякую за запитання, я радий, що він це запитання знайшов, бо як правило мені це запитання задають. Коли ми були молоді, я маю на увазі себе, то можна було зайти до кожної контори колгоспу або майже до кожної, і там був ось такий лозунг: «Нам нечего ждатель милости от природы, взять у нее все – наша задача» підпис Мечурін, то був час, коли ми дійсно розуміли, що природу можна використовувати без меж. І вранці вмикаю приймач, а там наступне: в колкості у Херсонській області було знищено останнього вовка, зрозуміли мене, так, а сьогодні читаю і порівнюють етноси, конфлікти, і з тими, що існують в природі і

міжвидовими конфліктами, бачите, чому ми сьогодні не знищуємо вовків, бо у нас немає загрози, в своїй книзі я писав: «Природа, сьогодні на стільки нами підкорена, що придумали концерт толерантності до природи», але ми ще боїмося, я спеціально привів приклад Мальгіна, у нього генетично сидить страх. Коли ви кажете яким чином, перш за все, у цій ситуації, в якій ми з вами знаходимося, кожен етнос, який ще має можливість до самовідтворення, знаходити ресурси самооцінно, і це перше. А оскільки, він самооцінний, то не зважаючи на те, який резервуар ми придумали у своїх думках, він має ідеологічне право виповнитись від сім'ї до держави. Я вас запевняю, вельмишановні панове, і символ державності не буде вже для нас так звучати. Згадайте про самісінького Грушевського. Грушевський бачив Русь Україну зовсім не тому, що це держава. Ми впевнились за наші 20 років, що без держави ми не можемо і це зовсім не так. Пропагуючи внесення до Конституції цієї тези, я на самому разі і розвалюю, я не стидаюсь цього сказати, розвалюю, тому що шляхи, які ми знайдемо, це будуть зовсім інші шляхи, завтра вирішення концепту що таке розвиток, без розширеного відтворення населення, це велике питання для соціологів – найперше, ми звикли, що у нас є розширене відтворення, ви скажете, пане Кислий, який Ви цікавий, а Західна Європа не розвалюється, так не розвалюється, тому що вона із першим законом демоекономіки має приток ресурсів, це мігранти, а коли їх не буде? Мало хто із істориків і соціологів знає, це не відворотно. По сей день нам кажуть, який страх, що там велике розширене відтворення населення, але його не буде скоро. І великим стане питання де той ресурс взяти? І як держава буде розвиватися, якщо цього ресурсу немає? І коли ми маємо в себе на Україні кримських татар, які можуть розвиватися і допомогти Україні, то це було б зовсім не чесно включити це, але це не включають, тому що з одного боку є тенденції ідеології, а є реалії життя, і в ці реалії ми не вписуємось. Ми тільки ідеологічно випикуємо свою готовність вписувати етнос у життя.

Євтух Володимир: Дякую. Є ще нагальні питання, які хочете поставити чи прокоментувати. Будь ласка, Світлана.

Циліорик Світлана: В концепції того, що ми тільки що казали. Мені здається, що наша держава трошки не готова ще до такої ідеї, бо багато політиків будуть спекулювати цим питанням як спекулюють мовним

питанням, нам ставлять ті конфлікти і проблеми, яких насправді немає. Як бути тут? Щоб не було спекуляції.

Кислий Олександр: Цілі треба ставити високі, тоді всілякі дрібні цілі будуть вирішені. Ви кажете чи будуть спекулювати? Нехай краще вони спекулюють високими цілями і ідеями, аніж тим, чим вони спекулюють сьогодні.

Штена Сергій: Я б хотів додати коментар. Те про що ми сьогодні говоримо, то це певною мірою маніпуляція громадською думкою. Так от, а що ж найбільш загрожує будь якій маніпуляції? Просто треба в інформаційну політику вкладати реальні факти, які існують і мати реальне підґрунтя.

Євтух Володимир: Дякую. Хоча є такий вислів: «Якщо кілька людей будуть про якусь річ говорити як про правдиву річ, то інші подумують, що це є правда, правда вона знову ж таки не стає реальністю, але...»

Даниленко Оксана: У мене буквально одна репліка, я повністю солідарна з Сергієм, що внесення такого тексту, додасть багато поводів для нових конфліктів, оскільки з'явиться ресурси які будуть дітись по новому і це може дати і небезпечні конфлікти, тому до таких речей треба відноситись із обережністю.

Євтух Володимир: Але пропонувати треба. Будь ласка.

Куртсеітов Рефік: Я в своєму виступі відійшов саме від цієї проблеми, проблеми пов'язаною із національно-державним будівництвом і проблемами Криму. Сьогодні ситуація трохи важка, можна вирішити цю проблему, яким чином, спільноти мають нести рівну відповідальність за прийняті рішення і відповідати за ці рішення. Відбувається чи це в нашій країні? – Не відбувається. Кожна влада пробує щось зробити, а в результаті виходить, що у влади представники одного етносу, а підпорядковуються людям іншого етносу. Тобто це повинно регулюватися в певній мірі самою державою, але це у нас не відбувається. Залучення людей до управління державою на всіх її рівнях, але цього у нас немає.

Євтух Володимир: Дякую, я думаю, що ми могли б продовжити дуже довго, зачіпали багато питань, але якщо дозволите, я для підтвердження наших підсумків, це чудово, що ми вибрали цю тему, що дискутуємо ми її тут, але ті питання, які обговорювалися є дуже актуальними, і цікавими для людей, які працюють і перебувають в цій проблематиці. Тут

зачіпились питання етнічність, бізнес, тут нам треба так симпатично і глибоко досліджувати наскільки бізнес впливає на ідентичність на плаваючу ідентичність, етнічність. Я особисто писав про етнічній бізнес, тобто бізнес про те, що виговорили, що кримські татари вони просто зрушили з місця кращу сторону громадського харчування, можна подивитися ще в інших місцях, в Америці трошки інше. Бо етнічній бізнес це вже певний елемент культури, до речі ми не дійшли питання етнічна ментальність, яким чином ця інформація потрапляє в свідомість людей різних етнічностей, які інші ставляться до цієї інформації, я думаю, що це також дуже цікава тема, одним словом, називалася так, але говорилося про корупцію і злочинність, про те, що існує етнічна корупція і злочинність, але в словниках вона називається злочинні і етнічні угруповання. Вона була пов'язана з природою цієї етнічності чи воно конструюється спеціально, викликати проблему до цієї етнічності? Не зачіпилося питання, яке ми обов'язково маємо розглянути, я хотів задати кілька запитань з цього приводу, на що ми обов'язково маємо звернути увагу, то це етнічній антипринес, тобто як етнічність сама себе просуває і в тому середовищі, в якому вона перебуває, які засоби, як береться політика за це, мені здається тут є про що поговорити. Ми могли б колись створити спеціальне засідання і обговорити на певному рівні це все, вже десь в Києві. Саме сьогоднішня наша дискусія, в цій добрій атмосфері, безумовно найважливіше для нас можливо в тому, що ми, знову повертаюся до Володимира Івановича, бо ми з ним знаходимося в полоні необхідності і адекватного представлення англосовієтському світові, хто такі були все росіяни і росіяни, а ми їх називаємо руськіє, ми шукаємо англійською мовою, можна «язик зламати» але ми пропонуємо в Нью-Йорку на моїй доповіді я підготував таку: «Руськіє в Україні. Міфологізація міфів». Вже зараз після оголошення моєї теми, надійшло дуже багато запитів, щоб я надіслав свою доповідь. Тут якщо подивитись, то в цій проблемі може бути також дуже багато конфліктів. Ці речі, до яких ми ще дійдемо, я хочу вам оголосити, щоб Ви взяли активну участь у формуванні тематики, яка буде обговорюватись в Школі, але хочу повідомити, що є у нас такий план, що наступне, третє, засідання Наукової етносоціологічної школи відбудеться з 31 травня до 05 червня у місті Краків, 04 числа у нас буде обговорюватися тема: «Етнічність у контексті

нового інформаційного простору», де будуть з доповідями виступати дослідники проблеми етнічності, в дискусії будуть брати участь ті, хто поїде, а ми з Володимиром Івановичем будемо намагатися представляти трошки іншу точку зору. Наступне, це Засідання Школи у перший тиждень вересня 2012 року у місті Рига, тема засідання: «Етнічність у педагогіці» нам знайшли вже доповідачів, ми будемо це активно з ними обговорювати. Четверте, це так приблизно, ми вже обговорили це з керівником нашої Наукової бібліотеки, доцентом Савенковою, ми проведемо можливо у Переяслав-Хмельницькому, де ми подивимося на джерельно-інформаційне забезпечення дослідження етнічностей. Ми попросимо Людмилу Василівну, як хорошого фахівця в цій справі, підготувати таке цікаве обговорення. Наступне, ми вже домовилися, але зрушуються наші терміни, ми домовилися з Дробіжевою В.М., що вона виступить у нас в Києві «Етносоціологія, історичний, методологічний, перспективний контексти», хто пише і працює в цій сфері, гадаю буде цікаво. Далі, у нас є попередня домовленість про майстер-класи Л.О. Азою і А.О.Ручкою, що вони проведуть такі майстер-класи «Соціально-культурні контексти етнічності». І будь ласка, хто захоче. Я думаю, що нам треба обов'язково провести засідання «Поняттєво-термінологічний апарат», я гадаю, що це варто обговорити, є вже багато напрацювань. І наступне, дуже важливе, давайте свої пропозиції. І щоб ми продовжили з тими, хто цікавиться. Щоб розвивалася наша Школа, наша наука.

Гвоздецька Богданна: Мене цікавить, на коли плануються тренінги Ручки, Ази.

Євтух Володимир: Це зараз ми домовляємося, я думаю, що ми будемо робити це осінню, бо зараз дуже багато справ, ми завершуємо навчальний рік раніше. І я хочу сказати таке, що ми розіслали повідомлення про те, що ми будемо відбирати кращу роботу молодих, тих хто тільки починає роботу в цьому, грошову премію за таку роботу. Хочу сказати, що я порадився із своїм модератором, порадилися і визначились кому можна вручити таку премію, це Анні Шевченко за статтю: «Повсякденний світ циганських субетносів» я думав вручити цю премію сьогодні, але думаю, що ми зробимо ще краще, ми запросимо Анну Шевченко на святкування п'ятиліття Інституту 18 травня і вручимо там на заході. І всіх хто хоче побувати, може взяти участь. І ще, я вже просив вас друкуйтеся у нашому

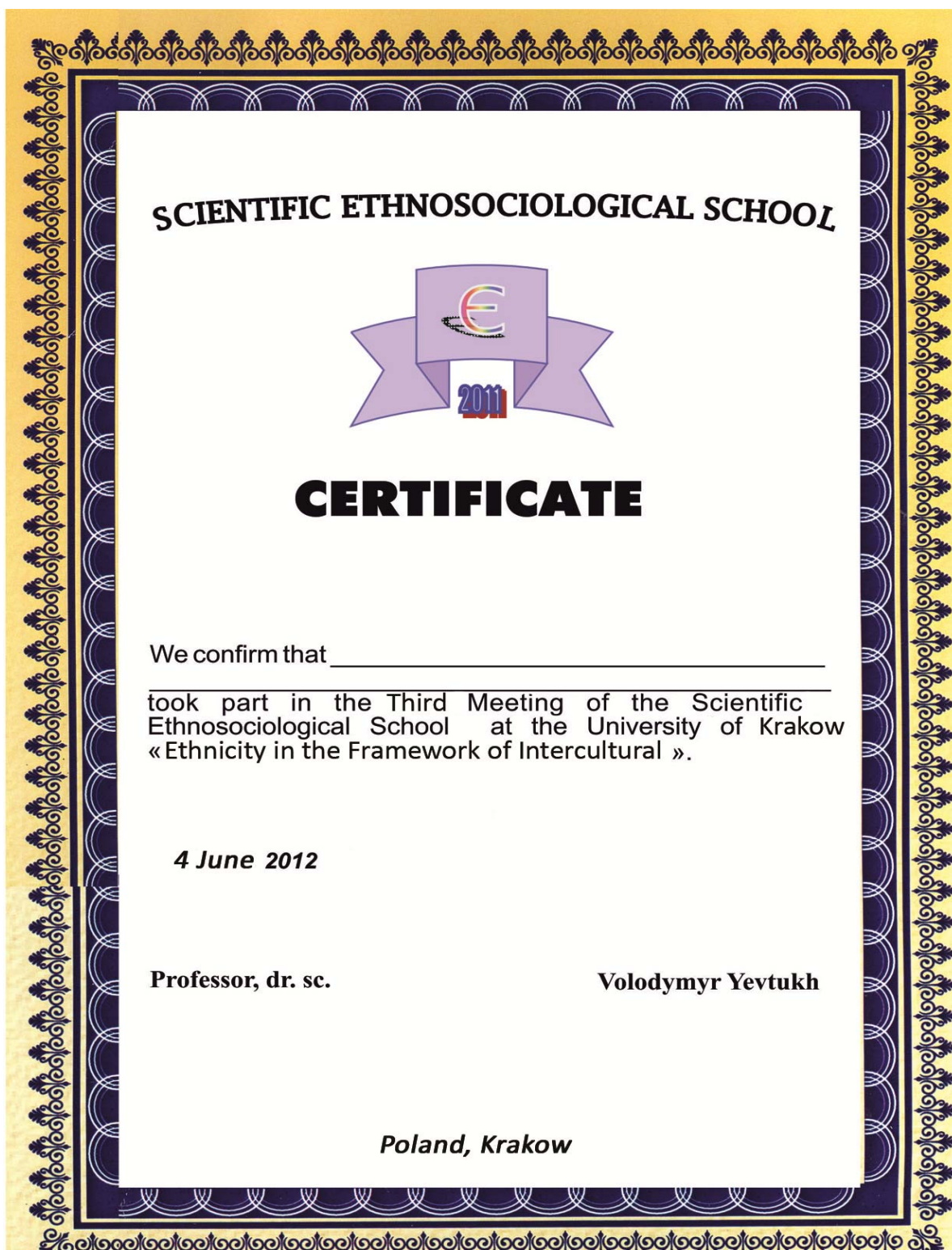
науковому міжнародному форумі, бо він того вартий. Ще одне, 10 номерів, я вже говорив, і зараз ми в жовтні місяці ми готуємо номер, але не кожен доктор зможе надрукуватися, лише ті, кому ми направимо листа, в іншому номері будь ласка, а в цьому жовтневому лише ті, кому ми направимо листа. А так подавайте будь ласка, будемо працювати. Є до мене претензії? Я хотів просто нагати про нормальне структурування дискусії. Звичайно хочеться сказати, але зараз будемо говорити і ніхто нікого не буде чути, тому по черзі будемо висловлюватись. А також ми вручимо сертифікати, Рефіку і книжку, а також усім іншим сертифікат про участь у Другому засіданні Наукової етносоціологічної школи вручається: Вовку Сергію, Галушці Кирилу, Гвоздецькій Богданні Григорівні, Даниленко Оксані Якимівні, Заїнчківській Ірині Петрівні, Кислій Ганні Олександрівні, Крупнову Сергію Олександровичу, Крячку Володимирі Івановичу, Нікон Наталії Олександрівні, Савенковій Людмилі, Сюсель Юлії, Цилюрик Світлані, Шевченко Анні, Штепі Сергію. Дуже дякую. Що ви хотіли сказати, завершайте швидше?

Федас Валентина: Володимире Борисовичу, хотіли подякувати від себе особисто і від багатьох українців за перебування на кримськотатарській землі, і в думках і піснях українських, дуже багато таких моментів, реалії з народного життя і побуту, на волинській землі теж.

Кислий Олександр: Дорогий Володимире Борисовичу, я щиро Вам вдячний, що з 2005 року нарешті дискусії етносоціологічні стали дуже доцільні, я ж казав, що 2005 рік Віктор Ющенко перекрив дихання всім, а Ваша задумка, ведемо дискусію, щирі погляди, усмішки, хотів би коли-небудь у тих закладах, де я працюю, щоб Ви провели таку зустріч.

THIRD SESSION
OF SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL:
«Ethnicity in the Framework of Intercultural Communication»
(Krakow, 2012)

CERTIFICATE OF THE THIRD SESSION OF SCHOOL

PROGRAM OF THE THIRD SESSION OF SCHOOL

Place: Jagiellonian University
Institute of the Middle and Far East Study
Krakow, Poland

Date: 04 June 2012

Time: 10.00-17.00

Scientific consultants:

Volodymyr Yevtukh – professor, Director of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Leszek Korporowicz – professor, Director of the Institute of the Middle and Far East, Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Meeting coordinators:

Volodymyr Kryachko – associate professor of the Department of Sociology of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Daryna Dikova-Favorska – associate professor of the Department of Social and Public Communications of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Renata Chekalska – associate professor of the Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Yuliia Siusel – postgraduate student of the Department of Sociology of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

CONTACTS: E-mail: e_school@ukr.net

Moderators:

Sylwia Jaskula – associate professor, head of the Department of Cultural Information of the College of Social Sciences «Pedagogium» (Warsawa, Poland)

Daryna Dikova-Favorska – associate professor of the Department of Social and Public Communications of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Disputants:

Margaret Secombe – Ph.D., professor, School of Education, University of Adelaide (Adelaida, Australia)

Dominique Bouchet – professor, University of Southern Denmark (Odense, Danmark)

Pawel Siwiec – professor of the Institute of the Middle and Far East, Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Participants:

professors, associate professors, researchers from Jagiellonian University, other Universities of Krakow, National Dragomanov Pedagogical University

Conception of the discussion (questions to be discussed):

- concept of the notions «ethnicity», «intercultural communication»;
- regularities and peculiarities of functioning of ethnicity in cultural space;
- intercultural communication: to avoid misunderstanding;
- spaces of intercultural communication;
- ethnic interaction and intercultural communication: parameters of interplay;
- intercultural competence;
- intercultural communication and interethnic tolerance (poles of touching and divergence);
- ethnicity in concrete cultural spaces (Australia, Danmark, Poland, Ukraine);
- technologies and techniques (procedures) of teaching of intercultural communication in polyethnic societies.

Remarks: a) participants of the session are invited to advance own opinion concerning the questions mentioned above as well concerning questions being in touch with the subject of the session;

b) the course of the discussion (the whole report) will be published in the Journal «International Scientific Forum».

Languages at the session: English, Polish, Ukrainian.

PARTICIPANTS OF THE THIRD SESSION OF SCHOOL

Volodymyr Yevtukh – professor, Director of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Framework of interethnic communication: theoretical approaches

Leszek Korporowicz – professor, Director of the Institute of the Middle and Far East, Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Ethnicity-culture: interactions in European space

Dominique Bouchet – professor, University of Southern Denmark (Odense, Danmark)

Cross-cultural communication and the continuity of cultures: the role of intercultural dialogue

Margaret Secombe – Ph.D., professor, School of Education of The University of Adelaide (Adelaida, Australia)

Core values and human values in intercultural space

Sylwia Jaskula – associate professor, head of the Department of Cultural Information of the College of Social Sciences «Pedagogium» (Warsawa, Poland)

Ethnicity in the contemporary informative space

Liudmyla Savenkova – professor, Director of Research Library, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

The resource base of the intercultural communication in the modern informational space of Ukraine

—+ —+
Valentyna Fedas – professor of the Department of Social and Public Communications of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Ethnosociological researches in Polish folklore

Iryna Zayinchkivska – lecturer of the Department of Sociology of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Religion and intercultural communication

Volodymyr Kryachko – associate professor of the Department of Sociology of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

Ethnicity and human values in intercultural space

Daryna Dikova-Favorska – associate professor of the Department of Social and Public Communications of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

The use of intercultural communication as a tool of solving ethnic conflicts

Yuliia Siusel – postgraduate student of the Department of Sociology of the Institute of Sociology, Psychology and Management, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

The peculiarities of ethnic minorities' consumption in the intercultural space

Renata Chekalska – associate professor of Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Structure of the intercultural space

Volodymyr Mokryy – professor, Head of the Department of Ukrainian Studies of the Faculty of International and Political Studies of the Jagiellonian University (Krakow, Poland)

Ukrainian parting of the Soviet empire in the years 1981-2011

VERBATIM RECORD OF THE THIRD SESSION OF SCHOOL

Leszek Korporowicz: I am very happy to see you here. Professor Yevtukh mentioned this idea many times, many months ago, about the longing to meet together here in Krakow and start our discussion about questions so deeply studied in professor Yevtukh Ethnosociological School. I am very happy to see in our community today professor Margaret Secombe who everybody knows now after our first day, professor Dominique Bouchet, also our good and old friend from Bodensee University and thank you very much professor Siwiec for being here. Professor Siwiec is one of the leading professors of our Institute of the Middle and Far East. Thank you very much professor for coming here. And we are waiting for 15 more minutes in order for professor Mokryy, who is the Chief of the Department of Ukrainian Studies of the Faculty of International and Political Studies of the Jagiellonian University, to join us. He will be in group with you (*addressing to Lyudmila Savenkova*) and maybe professor Mokryy will go with you to the director of the library. It will be, I think, a good opportunity to meet him and he will describe everything and show the library. So, we are ready to start, please eat and drink something. And I am very very happy to meet such good friends here and the subject, that is very much in the centre of the interest of our Institute and our friendship with the Institute of professor Yevtukh.

Daryna Dikova-Favorska: Good day, dear colleagues. Welcome to the III Session of professor Yevtukh Ethnosociological School. Today we will have some of informal presentations, some of the informal discussions that I hope that today will be a very productive day, today will be a very interesting day, today we will learn something new, today we will share ideas all together. And I have a small notice, that our session will be recorded and it will be published later in the “International Forum: Sociology, Psychology and Management” and we will send you all of the results of our today’s session. I am honoured to give word to our friend, colleague and guest from Denmark – professor Dominique Bouchet, who will present us the ideas of the ethnicity in the intercultural communication¹.

¹ The full paper will be published in Scientific papers «International Scientific Forum: sociology, psychology, pedagogy, management».

+-----+-----+

Dominique Bouchet: The current trend toward globalization of communication and human relationships calls for a better understanding of the factors acting upon this specific, global kind of communication, where the users of communication are embedded in different cultural contexts. We need to know how different cultural contexts influence interpersonal communication. We need to know how intercultural communication affects the mobility and permanency of cultures. We need to know what sustains our core values and what might be harmful to them. We need a clear definition of what intercultural communication is about. We need to inform about the importance of cultural dialogue and cultural dynamism in order to secure the social bond in times of globalization. In this short text I intend to set out some of the main issues at stake.

* * *

Any real attempt at intercultural communication is a paradoxical procedure. It supposes that he who engages in it, at one and the same time recognizes the foreigner as similar and as different. This implies that the user of communication who really wants to perform intercultural communication has to put his own ‘things’ into perspective. He or she has to relativize his own system of values, and admit that there may be other motivations, other references, and other customs. A user of communication who is aware of the challenge of intercultural communication might try to avoid an interpretation of the foreigner’s ways to communicate that is exclusively based on his own language, his own ways. He might intend to perceive the diversity of the referential differences and the complexity of the contextual situation. He might attempt to understand the significance the context assumes for him. Under such conditions, an awareness of his own cultural identity might develop. This, again, may lead to acceptance of the other and a better understanding of what communication is about, but also to rejection of the other and general obscurantism. Consideration, mutual respect, and open-mindedness do not necessarily show up in intercultural communication.

Intercultural communication should be respectful, though. If it is not, we should not consider it to be really intercultural: if disdain is in the air, it means that at least one party definitely has no intention to move towards some common ground, but is anchored on his or her side of the border. The intercultural starts when, in spite of potential difficulties and

misunderstandings, both parts have the resolute intention not to let their own cultural backgrounds hinder the possibility of understanding the other. Not that this is easy, let alone completely achievable. Still, the intercultural starts when prejudices stop their blocking. To be intercultural, a communication must not be infected by prejudices. What should be avoided in intercultural communication is a state of mind that implies a depreciation of the other. In other words, when stereotype deteriorates into prejudice, sincere and effective intercultural communication is radically damaged.

In this connection, the well-known distinction between the two concepts: prejudice and stereotype, is definitively useful. Stereotypes cannot be avoided, prejudices can, and the latter always have to build on the former. In order to interpret anything at all, one has to refer to some kind of interpretation scheme. Stereotype refers to an uncritical use of such an interpretation scheme, whereas prejudice refers to a judgment prior to experience. Both concepts express a collective mentality that prevails over analysis. Stereotypes are simplifying affirmations, uncritical ways of saying ‘yes’. They ignore individual and collective variations by standardizing differences, but even in the face of this simplification and generalization, they can be challenged. Prejudices, by contrast, tend to be unquestionable and dogmatic. While stereotypes, despite their restrictive character, can be said to ease communication, prejudices are bound to prevent it. People use prejudices precisely to avoid the challenge of having to reconsider their opinion. Having once formed a prejudice, such people have made up their mind; almost any input can only strengthen their opinion, while all the remaining issues cannot be taken into consideration.

All communication is somewhat intercultural, as we are all raised in different cultural spheres. There are indeed many ways to learn how to be polite, attentive, considerate, respectful, dedicated, allusive, cautious, interested, motivated, efficient, authoritative, etc. – just as there are many understandings of what authority, safety, quality, beauty, business, seduction is about. All these properties and qualities vary not only from one society to another, but also to some degree from family to family within one and the same society.

Already here we experience the ambiguity of the very term ‘intercultural communication’. From the earliest historical records onwards, it has been pretty obvious that there was something special about communicating with people

from faraway countries, just because of their contrasting physical appearance and form of expression. One was compelled to pay special attention to such specific communicative situations; as a result, they ended up having a specific form of communication assigned to them. However, there may have been quite a few unregistered cultural differences in many other kinds of situations, and those differences might also have impacted communication significantly. After all, no cultural background can be said to be really common, and people relate in various ways even to their common cultural backgrounds. People live in different contexts, have different moods, and make sense of their relations in a variety of ways.

Also, what is registered as successful communication does not always deserve that predicate. Sometimes, none of the parties implied actually notice that they are misunderstanding the other. One, both, or all of the parties may perceive their relationship as being obvious and problem-free; still, miscommunication can occur. Here, we are confronted with the ambiguity of obviousness: although the variation of evidence warns for possible misunderstandings, the very perception of evidence may not be obvious at all. In other words, it is neither obvious to define nor to register the borders and variations of obviousness. And this goes for both, or all of the parties. They cannot completely evaluate what is obvious, neither for the other(s) nor for themselves. They cannot exactly gather what is going on in the relationship, what is clear about it, and what is not.

* * *

Again, in order to evaluate the quality of the communication, parties rely on the way they have learned to communicate – which includes a great deal of unavoidable stereotyping. And this is not only true of the evaluation of the communication, it also goes for the evaluation of the other, be it a person or a culture. All judgments are relative, inasmuch as they have to rely on the evaluation criteria, concepts, and values of those who express the judgment. When we make judgments, we are applying the evaluation criteria that we have acquired through education.

This neither means that judgments should be avoided, nor that any opinion goes. As already stated, humans cannot avoid evaluating situations, contexts, relations, people and cultures. Indifference is not only an attitude but a position; it implies judgment. The same goes for tolerance and intolerance. In the normal

course of human conduct, we feel greater or lesser concern, interest, and affinity with certain people than with others. Those feelings can be spontaneous or repressed, and they can be analyzed introspectively. They can imply a great amount of reasoning or none reasoning at all. Needless to say, on the basis of my own scientific and democratic cultural background I wish for people to be educated while reflecting upon their impressions, feelings, and judgments. Nevertheless, it is important at this point to realize that no human beings can avoid positioning themselves towards others in terms of values and affinity.

But not only can we not avoid evaluation, we are also caught in a paradox as we intend to evaluate the evaluation itself. All evaluation is subjective. To attach more value to a certain relationship or to the other's appreciation of it, is also a subjective decision. How are we to evaluate the very criterion of the evaluation? If we advocate a better understanding of what is going on in the relationship, it must be because we value such an understanding, but for what reasons? A more efficient use of the relation? A greater respect of the other? In order to argue whether we are dealing with empathy or are looking for a specific kind of efficiency or reward, we would have to refer to an external point of view, to a transcendental position. As Claude Lèvi-Strauss puts it "To make a valid judgment on a culture, we would have to escape the attraction of any culture."

Also, if we express the opinion that one should not judge others, this implies that we do have access to some independent moral standards. Otherwise we could not say so. If we adopt such a position, it follows that we should not criticize those who say the opposite of what we are saying. Raymond Aron stressed that it is paradoxical to state – as Claude Levi-Strauss did in his critique of the ethnocentric attitude – that "the barbarian is, first and foremost, the man who believes in barbarism." The great anthropologist was attacking the very belief that a culture can place itself at the top of an evaluation scale and consider another culture to be at the bottom. Nevertheless, it is discriminating to call barbarous those who discriminate against others, or call others barbarous. He who calls 'barbarian' every man who calls another 'barbarian' can, according to this assertion, himself be called a barbarian.

Cultural relativism states that there is no criterion that enables one to make an absolute judgment as to one culture's superiority over another. However, such a statement also precludes us from passing judgment on those who

perform cultural rankings. The very same cultural relativism, which was supposed to help us condemn those who believe they are superior, actually prevents us from doing so. And since in most cultures known on planet Earth, the notion of humanity is confined within the borders of the group, the anthropologist defending the humanity of a tribe is using modern values, as opposed to the tribe's traditional ones. According to his own criterion, for the anthropologist who ignores or rejects cultural relativism, the cultures he wants for no one to call barbarian, are themselves barbarian. Thus, cultural relativism at the same time opens and blocks the way to restoring the so-called 'savages' to favour. This is indeed paradoxical.

* * *

How, then, can we establish that mutual respect and open-mindedness is better than disdain and dogmatism? The answer to this question may be found in the fact that we cannot avoid evaluating, that there is not, and has never been, such a thing as an isolated culture, and that as with time, the intensity of cultural interaction increased, the boundaries between cultures became more porous and the cultural borders themselves became more uncertain to identify and harder to draw. And today, when so many people connect to so many different networks and subcultures that some of them can be said to belong to another culture than the one in which they were born, where are we to draw the boundaries?

In the introduction to his anthropology of supermodernity, Marc Auge exposes the idleness of what could be called 'cultural substantivization': "The ideal, for an ethnologist wishing to characterize singular particularities, would be for each ethnic group to have its own island, possibly linked to others but different from any other; and for each islander to be an exact replica of his neighbours."

It goes without saying that such a culture and such individuals are no more than pipe-dreams: there never was a monocultural society. As Claude Levi-Strauss puts it, "all cultures are the result of a mishmash, borrowings, mixtures that have occurred, though at different rates, ever since the beginning of time." And throughout history, cultures have come to interact more and more. As Mary Midgley wrote: "Cultures do differ, but they differ in a way that is much more like that of climatic region or ecosystems than it is like the frontiers drawn with a pen between nation states. They shade into one another. And in our own

days there is such a pervading and continuous and all-pervading cultural interchange that the idea of separateness holds no water at all". This mixed and interdependent condition, she says, is not new, but has lately become much more intensified. Indeed, nobody can live today, shuttered in a cultural home with closed windows. Similarly, Isaiah Berlin stressed that cultures, nations or classes are never totally enclosed and self-contained "windowless boxes", not permitting to view any other culture. In his discussion of Giambattista Vico's (1688-1744) and Johann Gottfried Herder's (1744-1803) alleged relativism, Berlin sharply distinguishes between cultural pluralism and cultural relativism and emphasizes the need and ability of every human group to transcend its own values. Also, as observed by many contemporary sociologists, everyone identifies with, and is identified as belonging to, multiple culturally defined groups. People are socialized in, and pertain to, many cultural spheres. A person's cultural ties are manifold and intertwined and do not necessarily resemble those of any of his neighbors, as people relate to the manifold of cultural traits in multiple ways. Identity today is more than ever (in Levi-Strauss' words) a 'bricolage'.

From what has been said so far, it should be obvious that differences between cultures are precisely what makes their encounters fruitful. Levi-Strauss has always stressed the paradox that while "the benefits cultures reap from their contacts are largely the result of their qualitative differences, ... during these exchanges such differences diminish to the point of disappearing. Each culture develops as a result of its exchanges with other cultures. But each must put up some resistance. If not, very shortly there won't be anything unique to exchange. Both the absence and the excess of communication have their dangers." This is what Mary Douglas has called 'the principle of opposition': "If one culture is to stay distinct, it needs to be defined in opposition to other cultures."

It is in this way – as also stressed by Levi-Strauss – that cultures can exhibit greater or lesser affinity with other cultures – a fact of history and a normal behavior that should not be confused with racism. Here is what he has to say on this: "Humanity must learn that all true creation implies a certain deafness to the appeal of other values, even going so far as to reject them if not denying them altogether. For one cannot fully enjoy the other, identify with him, and yet at the same time remain different." And he adds that an uncritical complete

communion with the other has disastrous consequences for all as it ends up killing both parts creativity. He points out that “the great creative eras were those in which communication had become adequate for mutual stimulation by remote partners, yet was not so frequent or so rapid as to endanger the indispensable obstacles between individuals and groups or to reduce them to the point where overly facile exchanges might equalize and nullify their diversity.”

The great American anthropologist Clifford Geertz has also pointed out that “This view – that the puzzles raised by the fact of cultural diversity have more to do with our capacity to feel our way into alien sensibilities, modes of thought we do not possess, and are not likely to, than they do with whether we can escape preferring our own preferences – has a number of implications which bode ill for a we-are-we and they-are-they approach to things cultural.” The first of these implications, and possibly the most important one, Geertz says, is that “those puzzles arise not merely at the boundaries of our society, where we would expect them under such an approach, but, so to speak, at the boundaries of ourselves. Foreignness does not start at the water’s edge but at the skin’s.” And he continues: “The social world does not divide at its joints into perspicuous we’s with whom we can empathize, however much we differ *with* them, and enigmatical they’s, with whom we cannot, however much we defend to the death their right to differ *from* us”.

Therefore, drawing sharp boundaries between *us* and various cultural *others* is somewhat problematic. Actually, “[b]oundaries are mere artefacts that have little basis in reality. It is we ourselves who create them, and the entities they delineate are, therefore, figments of our own mind”. As cultures constantly exchange and modify practices, and do so today more than ever, it is most unlikely that social practices, values and norms might “come forward with a certificate saying that they belonged to a genuinely different culture” – as if some spatially or temporally remote culture could bring with it the parchment or scroll on which its own text originally was inscribed. Likewise, Auge remarks, “to substantify a singular culture is to ignore its intrinsically problematic character (sometimes brought to light, however, by its reactions to other cultures or to the jolts of history); to ignore, too, a complexity of social tissues and a variety of individual positions which could never be deduced from the cultural ‘text’.”

In other words: it is improper to consider the social practices of a defined culture as being totally differentiated from other defined cultures. It is improper to picture a culture as having cultural norms and values that are insulated from alien judgments and responses.

Naturally, the intensity and importance of those exchanges will vary. Nevertheless, in our modern globalized world, it seems inadequate to base our analysis and promotion of intercultural communication on a conception that over-emphasizes the importance of boundaries, for the same reason that it also seems rather problematic trying to avoid any transfer of judgment from one culture to another.

It is not enough to acknowledge the plurality of humanity and to recognize the humanity in any human being. It is also important to admit the inevitability of communicating, *and* contrasting, individual and societal values and norms. *Intercultural communication has to take into consideration not only the value of tolerance, but also what one might call the intolerance of values.*

I am not referring here what has been promoted, in a much too simplistic dualist perception, a ‘clash of civilizations’. This ‘theory’ of a clash of civilizations is in my view superficial and politically dangerous. Complexity is at stake here. And yet, dealing with complexity as if it were nothing but a somewhat complicated object or notion does not help the resolution of the problem; such a treatment tends to aggravate the complexity by mutilation. Quite the contrary: I am referring to the necessity of taking into consideration the reality of the ‘bones of contention’ and the necessity of considering one’s evaluation criteria when approaching the issue of intercultural communication. There is no need to assume that all values are commensurable. Still, values are not beyond comparison. How can we argue for valuing, and evaluating, intercultural understanding?

* * *

Meaning in interaction permanently transforms cultural elements and patterns into something new. Intercultural communication at the interpersonal level involves various cultural elements in manifold forms which do not have to have a common denominator. Each interaction calls upon a variety of issues that differ not only from person to person, but also from time to time; all depends on the situation, including the motivation, expectation, purpose, and so on of the participants, the ‘culturebearers’. Similarly, one cannot refer to

intercultural communication at the macro level as if it only involved specific cultural factors. Rituals, languages, beliefs, concepts, learning, values, norms, ideologies, feelings, moods, odors, self-knowledge and so on enter, in various ways, into different meaning-carrying interactions. We should remain very doubtful about any attempt to deal with intercultural communication in a reductionist manner, to present any so-called 'culture' in a monolithic form, accessible to a representative description, and likely to be described exhaustively on its own terms. The interest that pragmatics exhibits in user's attitudes, along with its focus on practical, rather than exclusively (alethic modalities) truth-functional modalities, can contribute to a more nuanced approach to intercultural communication, where the different elements of meaning in interaction can be studied as various inter-connected clusters, rather than as single isolated features. Separating out many cultural elements originating in different situations, it becomes possible to investigate the changing configurations in which language, perceptions, techniques, ideologies, knowledge, rituals, and many other 'things' relate to each other in the ever-changing processes of meaning in interaction.

Intercultural communication does not become more evident when assuming that there are such entities as identifiable cultures. Intercultural communication becomes more respectable when it acknowledges the variety of ways humans interact meaningfully and when it respects the plurality of their logics of action. It is appropriate and reasonable to value a proper understanding of this variety and this pluralism, because they have always kept the social alive. and because they, today more than ever, contribute to the creativity and interactivity of modern life.

By stating this, we do not in any way try to reduce social complexity and cultural plurality. On the contrary, our statement intends to provide them with more security than that offered by any other stand. In spite of its universalistic aspect, one should not mistake our 'minimalist' universalism for ethnocentrism, or for a lack of desire of willingness to find common features among the many ways people relate to each other. While our statement does not guarantee against misinterpretations, our valuing of understanding helps to make sense of similarities as well as of differences, of commonalities as well as mutual incompatibilities. It also helps us to see things in context, by not only making sense of how cultures differ, but also of the various cultures' internal conflicts.

Most importantly, it admonishes us to respect the multifarious ways people relate not only to other cultures, but also to their own cultural backgrounds, however complex these may be.

Evidently, a praise of understanding comes pretty close to a praise of reason. Here, I agree with Steven Lukes, when he stresses that “[t]he idea of universal reason is an indispensable presupposition of mutual interpretation, a bridgehead within and across cultures”. Universal reason is part of a minimalist universalism. Similarly, Hilary Putnam stressed that “the ‘standards’ accepted by a culture or a subculture, either explicitly or implicitly, cannot *define* what reason is, even in context, because they *presuppose* reason (reasonableness) for their interpretation. On the one hand, there is no notion of reasonableness at all *without* cultures, practices, procedures; on the other hand, the cultures, practices, procedures we inherit are not an algorithm to be slavishly followed”. Pretty much the same can be said about respect in intercultural communication, as we assume that it both can be conveyed, and valued mutually, even when it is neither felt nor expressed in words or gestures.

As I said earlier, the pursuit of a common understanding and mutual respect evidently rests on a common commitment to specific values; in order to advocate such a common attitude, we have to refer to some sort of external point of view or common ground. It seems reasonable to admit that precisely reason and respect are commonly found in all cultures as the foundation of any kind of interpersonal communication, either among our own kind or between us and the ‘exotic’ others. Not that we can decide on, or should try to figure out how to evaluate, a greater efficiency, a greater empathy, or a greater respect. Still, as human beings we cannot avoid appreciating how we personally experience intercultural communication. A more systematic inquiry that pays special attention to the complexity of the different contexts and overlapping spheres where intercultural communication takes place will not only contribute to a better understanding of the phenomenon itself. It will also contribute to a better common understanding.

Daryna Dikova-Favorska: Maybe someone has some common ideas with professor Dominique Bouchet? Dr. Korporowicz, please.

Leszek Korporowicz: To what extent you can recall all these concepts of ethnicity created on the basis of European and Asian concepts of ethnicity, for example to Chinese or another Asian? How can we use? To what extent? Can

we use our concepts of ethnicity to the other ethnicities? I am asking because all my students, when they write diplomas, they constantly use so called “working categories” to describe Eastern realities. Sometimes it is convenient and sometimes it is too expended, and sometimes it is completely inadequate to the fact of such dynamic and multilevel processes, which we can not circle, where the borders of ethnical groups are very mixed. And the process of convergence as well is very intensive. European authors and European politicians, and European soldiers divide the ethnicity in small groups and still want to stir and manipulate that processes. That is my question to you.

Dominique Bouchet: As to the question, it is a fact, that a lot of African so-called tribes were established by the European colonialists. The definition given and the actual political sides and groups were that some people who believe they are members of tribes were not members of tribes, they have been created by the European invasion who put them into tribes. That is a very interesting thing. Concerning the first part of your question I would say that if you start with the concept of the ethnicity, you ruin your possibility of doing anything because you should start with the concept of social group not knowing how the group is constituted. And if you start with the concept of social groups, than you go and try to figure out what goes into the definitions, the understanding, the sense of belonging, the opposition, the identities, and you can use all the concepts that have been in the West, there must be somewhere that I don't know of. But still the intension is to study how social groups and societies, and political systems and functions has been developed in the West in the 90-ies XX century. So why ignore this? I mean you have such an amount of interesting concepts produced by Max Weber, you have such an amount of concepts produced by Geo Simon, another German, you have such an amount of concepts produced by Michel Foucault although some of his stuff can be criticized, the same goes for Max Weber and, of course, my point is that there is a systematic building of conceptualization that makes it much easier for you if you are able to use concepts and not lock them into something like if it was boundary or geographic or whatever. How do people relate to each other? The basics of cultural sociology and sociology in general: what is a group, what is belonging, what is social status, what is a social role and what is ascribed, what is achieved? Those basic things - instead of saying: oh, we have an ethnic. One of the things we learn also in cultural sociology is that with the concept of

culture you can find any culture anywhere: we can talk about the culture of this group here, we can talk about the culture of this university, we can talk about the culture of Krakow, the culture of Eastern Poland, the culture of marketing people in Poland. The culture does not exist as such because the concept takes so many things. As soon as you make a boundary, you get into trouble. So you should start with social group and then you will find out if you have a concept of ethnicity and the concept of culture that is much more respectful of what you are facing.

Leszek Korporowicz: I was talking, that the concept of ethnicity is still important.

Margaret Secombe: It comes out in a different way in different societies whatever groups they are and certainly the differences are between Europe, Middle East and Asia. Then you have different patterns of those factors that you have described to us, being emphasized in different parts in different gross. That is something that you would not expect first degree student to be able to take up. And the possibility is that they will inadequately apply the concepts to the discussion.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you, Dr. Secombe.

Volodymyr Yevtukh: I have three small questions. Do you mean or, to your opinion, is ethnicity a social phenomenon? If yes, to what degree? If not, why? Next: culture, ethnicity: correlation, interplay, interaction.

Dominique Bouchet: I did not understand. The next question again, please. I was disturbed by that.

Volodymyr Yevtukh: I would like to look at the culture as the phenomenon and the ethnicity as the phenomenon. And in this line: correlation between two phenomena, interplay and interaction. And the third one: I have seen their marketing and I know your other article of marketing, marketing of ethnicity – what do you mean, do you mean or do you include the idea how to sell the ethnicity?

Dominique Bouchet: The idea is that a lot of companies after the fall of the Soviet empire or whatever you want to call it, the market ideology came into many countries. And at the same time the immigration and programs within Europe with emigration were considered as an opportunity by companies and marketers. My point is that, first – you can not just pretend that the market function I need sell because the market is also a political concept created

politically in history and when you open the markets in Ukraine and in Russia and in places like that you do not bring some other related concepts and institutions and ways of behavior and social relations such as trust, such as distribution systems, such as banking systems, and a lot of issues that were created in the West. But the marketers, they want to make money somehow and they say: “Oh, there are some differences, different groups” Also in France and in Spain there are different groups, they think differently and in the same time in the North, North America multiculturalism is coming up. So, they want to adapt their marketing to the ethnicity concept and to what they believe is ethnicity. But I think they are playing with fire. That would be my point at the end. Because when they do so, they do what was going on in Germany and France. And they are taking positions and they change some issues and they create some, it is a new universalism, if you want, that goes not into Germany that time with Napoleon, but it goes into Ukraine and the reaction of Ukraine can be compared with the reaction of Germany in that time also because of the political situation in history. They return themselves to reinforce the ethnic relations and ethnicity concepts. Precisely, some of the similar structures are not the structure of the history of that point. That, to make it simple, we’ll develop. So, that is the answer to the last question. At the same time it also addresses the two questions because when you ask me about the relation between ethnicity and culture, I would say you can not answer the question like that. You have to look into the way people create, recreate, reinforce their social bonds, how they relate to different groups and different types of person, and different types of institutions, how they connect to political issues, how they connect to market issues, issues of marriage. Concerning those issues in Australia we heard this very interesting presentation by Margaret the other day. And we were told, that in that country it was, as I see, easier to accept that people could bring and have their own ways, which will be not acceptable in France because of the very idea. But in Australia – its welcoming land, I mean it’s different. So if you want to study these relations, you have to start with social bond. And then, if you do upside down, and you say: I’m going to identify the culture. Well, you can do that, but it’s not very scientific. And it’s also politically dangerous as I see it. Because this kind of social bond, and part of the bond you will enhance as the one, that is pretty modern to put it very straight. That is you will definitely negate some of the potential, which I think

are some of the good things to the human rights. And the fact, that you may not torture any one, you may not impose on any one. A one, who even in majority should not put another group in minority. So, you have to be careful with that.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you. Anyone else, any comments on the issues? Yes, Volodymyr.

Volodymyr Kryachko: I have a question. Perhaps you can propose some structure of redefining the ethnicity?

Volodymyr Yevtukh: Could you explain what you mean the structure?

Volodymyr Kryachko: The structure of redefining the ethnicity, step by step or hierarchy.

Dominique Bouchet: Hierarchy of what? I am sorry.

Volodymyr Kryachko: Of redefining, of redefining the ethnicity.

Dominique Bouchet: There must be a different use of the word hierarchy. I am not saying we should redefine the ethnicity. That was not my point. I am saying, that the concept of ethnicity is always produced in a social and historical context and in the context of political fight. And it has been produced that way, it has a board that way. And it is still a political concept. And therefore we have to be careful with the concept and use more strict concept like those of social groups, those of culture, those of social identity and so on. And be very careful of that with ethnicity.

Margaret Secombe: So, it's more understanding of what it means in a giving conflict.

Dominique Bouchet: Yes. If we want to work seriously with the concept, we are not going to define the concept, we are not going to use the concept to build something. No. Because this is improper in scientific terms. What we should do – it's say: "Oh, it's interesting!" Today it is used that way. In the political debate people refer to ethnicity that way: "Oh, it's interesting!" Journalists do this and they keep on talking about that. Or so-called social scientists do this and do that. And how come those, who does that they are pushing forward that kind of change or they are pushing backwards for that kind of maintenance of understanding. If I was to come to stay here or in Ukraine and be interested in studying ethnicity, but I would not be studying ethnic groups, I would study the way people talk about ethnicity in Ukraine. And who is in charge for what, and which political party use it in what way, which marketing people, management people use it in such a manner. Which

institute is popping up, calling itself the institute of ethnic research and where does it originate from, what kind of professors, where the origin of it is, and how and so on. I will be somebody, who studies how the concept is produced, maintained and used, and changed.

Margaret Secombe: By the majority group,

Dominique Bouchet: Yea, also.

Margaret Secombe: by the dominant group.

Dominique Bouchet: Yes. And mainly you will see, that the dominant group will. I guess. I guess that the majority group will have a very strong influence, but sometimes a minority group wins. The “Tiaseta” is the thirtieth state in France. It was a minority group and also people like, I mean the economists, advisers of French King. And 150 years after Adam Smith and those people. They were minority people.

Margaret Secombe: Or the coalition of minorities.

Dominique Bouchet: Yes. So I guess, but, again, I don’t know. I don’t know much about Ukraine. But I have the feeling, that the dice are not wrong. I mean, you might see some very strange things. Look what was going on in Hungary. I mean, personally from a political and ethnical point of view. I think it is terrible what’s going on with a new revival of, you know, treating badly so-called ethnic minorities: you are an ethnic minority bond! And also in France they have been used in the election by president Sarkozy. But, as a researcher, I just have to look at what’s going on here. Well, how come? Whether that comes from, are the Hungarians doing this? How come? They have forgotten how many people went to Auschwitz from Hungary. If I remember correctly, it’s something like 400 000.

Margaret Secombe: But the minority groups themselves have their own point of view. And if a country and society like Ukraine is trying to find what is indeed in cooperating or making a decision to illuminate those from the Ukrainian society. Then, that is accessible to the researcher finding out those thoughts abused but important. Because in some cases some works must decide what is more important to us...

Dominique Bouchet: In the second part of this speech I was presenting you what’s going on in Western Europe with ethnic groups who perceive themselves as ethnic groups. And the way they do it is radically different from their ancestors, even their parents. In a time of 50 years, my point will be, that

those people have more in common with health angels, than they have with their traditional parents if they have so.

Margaret Secombe: Their methods of using, their methods of approach.

Dominique Bouchet: Yeah. If you give me time, I'll come into detail, if you don't want I won't do it. But one of the main points is: there were 3 generations in Europe. The first generation just needed to continue their references to their religion, to their traditions, all the things you have talked about yesterday or two days ago. When they arrived in France, in Germany, in Denmark, they needed to show up. And the next generation, - it was silent, because very important, to the point that now people who have references to religion, use the most silent and provocative issues within this course and are conscious in order to provoke because they are upset about the pictures given back to them. So they make choices within. And sometimes they do not know anything about Islam, they just take the most provocative part of it. But I can explain that later.

Volodymyr Yevtukh: Speaking about Ukraine, I would say, that ethnicity in Ukraine is really a political deal to stress, because we were unfamiliar with such phenomenon as ethnicity before, I mean the Soviet regime. Russians were dominant and may be to some degree if the Communist party of the Soviet Union would like to show, that national policy is well, they did something for Ukrainians, Tadzhiks so on everywhere. And now, after independence, 1991 independence of Ukraine, the new, maybe, as you said, the new sense of ethnicity is, new sense, yeah. Because the ethnic groups got possibilities to show their inner situation. Because it is proclaimed in Ukraine, that each nationality, each ethnic group has the right to show everything they want and they are equal and so on. And the main problem under this situation is the loosing of the ethnic status for Russians. Because they were dominant all over the Soviet Union territory and in Ukraine too. And the main problem is to come, to turn from majority to minority, minority on the territory of Ukraine. And sometimes, we discussed, we discussed in Ukraine, we say, maybe we have not native people in Ukraine. To some degree the Crimean Tatars claim, that they are native, aboriginal in this sense, not the people who live for a long time here as in Australia (Bushmen or something else). And sometimes, Russians say: we would like to be native people here in Ukraine. But the perception of native people on the international thoughts of the people studying

is quite different from what they mean. They claim to be here, I mean in Ukraine, as maybe, well, one of the oldest one, one of the biggest minorities and so on. But, it is a very strange phenomenon. After the census, we show, that the amount of Russians, living in Ukraine is drastically reduced. Why? And they say: “Oh, many Russians are under the pressure” No. The migrants are facing the discrimination in Ukraine. No. Maybe, to some degree, there is a migration to Russia, but nowadays it is not so high. But the main factor is: people of other ethnicities are coming to their ethnicity. And they write in the census: I am Armenian... They do not write now Russians. We are waiting now for a new census, maybe next year. And we try to put a question about ethnicity too to the new census. And that is a very interesting.

Dominique Bouchet: It is not allowed in France, to put that into census.

Volodymyr Yevtukh: Yes in France. But, professor Bouchet, we are not France, we are Ukraine.

Dominique Bouchet: Come on! I am just giving you an example of differences.

Margaret Secombe: Yeah, we call the other one in Australia too. Majority group is an ethnic group. And the fact of mixed ethnic groups, if, to be honest, because of the British origin of the most of them. And their mixed ethnicity of Welsh, Scottish, Honish, Ard. And that was excepted that a lot of majority groups have rethought themselves back into their original ethnicities in this regard. But it's a way of avoiding that particular problem of the Russians and their acceptance of the fact.

Volodymyr Yevtukh: Excuse me. Maybe the main problem in the correlation or interaction between Russians and the Ukrainians. Not the problem, that Ukrainians hate Russians. No. But new status and living with this new status in Ukraine. I can say that we say as in old good times under the Soviet regime: we have in Ukraine 130 nationalities. No, you know, we do have not so many. No. Because, yes, we have, we structured our society, the population of our society in 4 groups: 1 – Ukrainians as the nation building, Ukrainian nation is a “core”, as you say, but we do not say “core value” but the “core component” of the nation building in Ukraine. Then, we say, there are national minorities, good structured national minorities, with different institutions, with newspapers, schools, everything. We have such, we propose to calculate 20 such groups, that is structure, and they can reproduce

themselves. That is very important. Then, we have the minorities with uncertain status. To this I propose to, well, to calculate Crimean Tatars who number 260 000 mostly in Crimea. Then, well, Gagauz – 32 000, we do not know, because they do not have the homelands, kin state and other forms – Karaims, but small amount. Then we have the representatives of different ethnos. For example: 6 Eskimos we have in Ukraine. They say they are Eskimos. But these are not a group, because they can not do something, can not support their consciousness. And nowadays the fifth element, component in the pyramid is very important, visible – that is immigrant, as I have spoken. Thank you.

Pawel Siwiec: May I just ask a question, please. But before I ask a question, let me show you what just occurred to me while I was listening to the discussion. It concerns Middle East. There is as far as a concept of ethnicity is concerned, there are in Arabic two words denote to some degree the same meaning: one is “kalmia” – it means “nation” or a “biow” – a member of a nation; and the other is – “ethnie” or “ithnie” – is originate from the European languages and lately is usually used in research works and scientific works. And the other is used as far as the nations are being concerned. And the authors of subdivision in the concept of ethnicity within the Arab world, when they say: who are you? He says: I am an Arab. And then he says: I am an Iraqi. I am Syrian. I am an Egyptian. Or I am a Kurd. I am Syrian. So, the meaning is not defined precisely in the Arabic meaning or in the Arabic concept of ethnicity. And my question is: how could you explain the situation when the only factor that can be a bond of occurred is cultural factor, I see precisely in religion. I mean the Kurds and the Sirians. Kurds have been arabized long ago, so far as 600 years ago. And they speak Arabian, they live in the Arab country, they say: we are Egyptians, we are Egyptians. But at the same time they have a strong feeling of being different, of being different in this society, in the Egyptian society. The same thing is about the Syrians. They also are a part of the arabized, completely Arabized population. They even do not use the Assyrian language or kind, Aramenian language in the religion, in practicing religion. But they consider themselves as Chaldeans, Chaldeans, Chaldeans, you know.

Dominique Bouchet: They are mentioned in the Bible.

Pawel Siwiec: Yeah. So, the interchanged cultural approach with Arabs, they are dispersed sometimes, you know, the Arab society within small groups among Arabs. They consider themselves as Iraqi and at the same time as

Chaldeans. And this is a very strong, strong feeling. So, would you, please, explain to me how to, in the light of the ethnicity concept that we have just heard, how to explain the situation?

Dominique Bouchet: If you remember, I criticized the ethnicity concepts. And what you explained to me, the examples you give, makes sense, they do not go in, they are not in opposition with anything I said, as I see it. Because human beings, one of the most important issue is “the other” and “the selves”, the self and the other. And “the self”, of course, does not have, cannot be even on individual level. “The self” is also in the mirror image, constituted of the mirror image. And it can be “group self” and “individual self”, so there are many ways of doing that. But what is constant? It is the fact that you cannot avoid the concept of identity and the concept of other. And therefore, it is one like, like human beings cannot avoid be confronted with death, it’s one of the universal. You have to cope with it and it can be considered for one of the main origins of the religions, to make sense of it somehow. So, one of them is this issue of “the other”. So, you will always have to express this, but many of the words you use were historically produced: Syrian, nation, all of them. Also the religion, some groups appear. But if you look at me here. I was born in France. And then I moved to Spain for a month when I was 14. And then to England. And I was in my group, in my family. And suddenly in Spain I suddenly felt that I belong to a specific group in France, because the way people treated women there, my sisters. My friend, as I explained to you, my friend, who is still my friend in North of Barcelona – he had 3 older sisters and I had 3 older sisters. But my 3 older sisters were treated, you know, because I had 3 older sisters I always considered that you may not badly treat a woman. I mean even when I heard. I have a friend, he had only brothers and they were talking about women like sexual objects. I was revolted about that, because I thought about my sisters. That kind of talk, that was a shock, that was rude. So you realize as you raise up, that you have the family. You talk about women in different way, you treat women in different way. Then I moved to England and I was in England a month after, still 14 years old. And without thinking about it, I tried to make friends. And I say: oh, I like Turunen, Constable, this is wonderful, I would like to see the Tape gallery, and they did not even know where the Tape gallery was. And they didn’t care. They only wanted to know if I belong to a family that was wealthy, because they were high class, you know, what kind of

car my father was driving. And then I moved to Denmark and they treated me as a French guy. I didn't know I was French, I never thought about it. No, seriously. And they kept on telling me I am French all the time. And then I realized, that I have something to do with the South of France. I am not a believer, but still I can see how many values I share with part of my family who goes to church every day, not every day, but Sunday or whatever, or four times a year, there are different kinds of believers. And, so it works in the same way. So, if you ask me who I am, if I talk to some people, I say: I am a European. To some others I would say: ok, you think I am French, but I think most important of it is – I belong to my family with those values that were very important. My father took care of all the family members who suffered during the war. And he used money to help them invited at the home instead to buy close to himself. And that was something I really valued. And if somebody else asked me from the US where are you from, I'll say: well, I belong to a critical approach to social science, to marketing. It is not that comparable somehow. I mean, that you have a lot of different spheres of belongings.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you.

Pawel Siwiec: Professor, you have talked about the tribal organisms in pure societies. That is why I would like to say, that, as we know, on the Earth people are organized in tribes.

Daryna Dikova-Favorska: There is a suggestion to make a 5 minutes break and then we will continue.

Daryna Dikova-Favorska: Let us continue and start with Dr. Siwiec remarks.

Pawel Siwiec: There is an interesting thing, especially in Kurdistan, in Iraqi Kurdistan. The process of detribalization. Just transforming that tribal organization into a politic organism. You know, they just transmit one kind of relation between the members of the community to another structure, to the structure of parties, you know. So, we can say, that there is the detribalization in the meaning that tribal relations just disappear. But they don't disappear completely, they are just transmitted to another organism, which is a political organism, I mean the parties. The parties are organized now or being organized gradually like tribal organisms.

Dominique Bouchet: But if we study the emergence of Catholicism also we can see that some part of the idea was about the tribes and about even the

existing religion, the universalist message of Christ and also Constantine's interest in supporting his own state. And then it was taking over for another use. So, this way of relating, grouping, ideologies and power has always occurred. And in the same way you can consider that Italian mafia in North America is also a kind of political organization. And even you have some of the relation between soccer games and football fanatics and political activism. Those relations are bonded somehow. There is no other way.

Pawel Siwiec: Sometimes it happens, you know, that Shah, I mean the chief of the tribe, being chosen from the members of the tribe. But now, a chief may be from another tribe, you know. And he is a chief, he is Shah. And he is entitled also as the chief. But he doesn't belong to this tribe.

Dominique Bouchet: Yeah, this is interesting, of course. Well as I see it, this bond is not surprising.

Pawel Siwiec: Yeah, sure.

Daryna Dikova-Favorska: Ok, thank you Dr. Bouchet, thank you Dr. Siwiec. And there is a proposition to listen to an opinion of our Australian colleague – Dr. Secombe. What she thinks and how she sees the ideas that were presented today by Dr. Bouchet. Because we hear the discussion of the issues of ethnicity, of intercultural communication and we are the representatives of different continents. We are not only Eastern and Western Europe. You as a representative of totally different continent. And we are eager to know what are your ideas on the following matters. Thank you.

Margaret Secombe: I wish to approach the topic of human values in intercultural space through the writings of Professor Jerzy Smolicz and the studies he and his research students carried out with participants from more than fifteen different ethnic cultural groups in Australia. In pursuing this line of argument, I am making an assumption, which I will return to later, that Australia over the last four decades can be regarded as an example of intercultural space at the societal level. This is in spite of the many ways it has fallen short of its multicultural ideal. Nevertheless, I consider that Professor J.Smolicz's Australian studies can make a useful contribution to any consideration of human values in intercultural space. Let us begin with the concept which has been most associated with Professor J.Smolicz – core values.

Background factors. Professor J.Smolicz's academic interest in the core values of cultural groups can be seen to have had its roots in his own personal

biography. As a child in 1940, he was deported with his parents from their home in what was then eastern Poland. Over the rest of World War II he spent time in places as different as the collective farms of the Kazakhstan steppes, the ancient Persian capital of Tehran and the cosmopolitan sea coast of Lebanon, to eventually settle after the war in the remote highlands of Scotland. His higher education at the universities of Edinburgh and Oxford included contact with students from many countries. These experiences gave him a lively interest in different cultures and a delight in interacting with people from widely diverse backgrounds.

Perhaps it is not too far-fetched to suggest that Professor J.Smolicz's positive attitude to cultural diversity had also been fostered by being born into a family which looked back to the centuries old Jagiellonian tradition of multicultural dialogue, interaction and creative co-existence (Zamoyski, Davies). Between the wars this tradition continued to be upheld in the eastern Polish borderlands around Wilno and Nieswiez, as well as in the University of Krakow. In my judgement, his knowledge of this practical Polish experiment in multicultural community living had a considerable influence on the way Professor J.Smolicz thought about the possibilities of cultural maintenance and interchange in the Australian context.

When Professor J.Smolicz took up a position in the Department of Education at the University of Adelaide in 1965, he found that the local schools were just beginning to be aware of the learning situation of children who came from post-war immigrant families. Many of these children did not speak English at home and maintained patterns of living which were rather different from those families whose descendants had come from Great Britain. Such children found themselves confronted in the Australian school with curriculum and pedagogy which were geared to the English speaking majority group (Smolicz). No matter what school they went to, private, Catholic or state, the children of the newcomers had no option but to learn English and the Anglo-Celtic Australian culture which dominated the curriculum, the pedagogy, the organisational and relationship patterns of the school.

Within a few years of his arrival in Adelaide, Professor J.Smolicz was pointing out that such an approach would result in an inestimable loss of cultural resources, for the individual students and immigrant families concerned, as well as for Australian society as a whole. An early article directly

on this issue discussed the benefits of encouraging in Australia what he called cultural interaction, the positive and potentially creative interchange among people brought up in different cultural traditions (Smolicz).

From 1970 he embarked on pioneering research in Australia, based on interviewing immigrant parents and their student children concerning their views of schooling in Australia and the sort of learning opportunities they would like to have access to. It was pioneering in the sense that no-one previously had thought of asking the new arrivals what they thought. These studies were intensified and extended after a period of study leave in Poland in 1972 had introduced Professor J.Smolicz to humanistic sociology and the memoir method of gathering and analyzing research data. This proved to be a particularly appropriate method for understanding, from their own perspective, the experiences, the aspirations and the feelings of participants of minority ethnic background (Smolicz).

Core values. Over the next thirty years Professor J.Smolicz and his research students used written or oral memoirs or personal statements to investigate respondents from many different ethnic cultural communities : Italian, Greek and Armenian; Polish, Croatian, Ukrainian and Latvian; Ethiopian and Arab; Chinese and Indian; Vietnamese, Cambodian, Uighur and Filipino, as well as Welsh and mainstream Anglo-Celtic Australian (Smolicz).

There was a consistent pattern of responses across all the immigrant communities, regardless of when they arrived over the period 1948 to 1998. Despite the overwhelming dominance of English in most contexts in Australian society, many - but not all - parents and their children continued to speak other languages at home and in community gatherings. They wished to maintain their home language and culture in Australia, alongside the learning of English, which they recognised as necessary for communication with others, as well as for participation in the wider society. Many expressed their fears of losing their homeland culture and not being able to share it with their family, as a result of their children learning only English at school and assimilating to the cultural patterns of the dominant Anglo-Celtic-Australian group.

To make sense of these findings, Professor J.Smolicz proposed that some cultural values (that is, meanings shared by group members) were more important than others for the solidarity and survival of a given cultural group. These he called “core values” in that they were central to the life of the group

and had an integrating function for the culture as a whole. Although his focus at the time was ethnic cultural groups, he recognised that the term could also be applied to other sorts of groups at various levels of social organization.

The solidarity and survival function of core values was most evident when forces, such as colonial conquest or assimilationist pressures, resulted in a particular cultural group losing its core values. All the younger generation could activate were cultural residues which were no longer linked to the central meanings which had held the group and its culture together. The end result was the loss of the culture concerned as a viable and creative way of life for the group. At best, the younger members of the group maintained some residual values, such as food and festivals, on the periphery of their activation of the dominant group's cultural values, which by default, had replaced the values of their own heritage in their day to day living (Smolicz).

In addition, Professor J.Smolicz considered that core values were those which over generations had come to be regarded by group members as their identifying values. The acknowledging and activating of these core values distinguished those who belonged to the group from those outside the group. Hence the loss of core values not only portended the disappearance of one more culturally different pattern of life, but had disorienting and alienating repercussions for those whose sense of personal identity was deeply rooted in these values.

Professor J.Smolicz argued that for most, but not all ethnic cultural groups, their own distinctive language was a core value. In other cases religious values were linked to the group's core, as for example, Greek Orthodox religion for Greeks, Islamic religion for Arabs, Catholic values for Polish people. Strongly collectivist family values were also evident as core values for Greek, Italian, Arab and Vietnamese groups, in contrast to the individualism in family life and personal relations which was taken for granted as a core value by those of Anglo heritage. His judgment on these core values was based on the fact that the responses of participants in the small scale Australian studies were consistent with the findings of wider research studies on these cultural groups in their ethnic homelands (Smolicz).

This is not to say that all people identify themselves in ethnic cultural terms. The range of responses in some of our Australian studies indicated that some participants preferred to identify with gender, socio-economic, rural or

professional groupings. A few defined themselves in terms of their psychological characteristics. It may be worth recognising that the majority of those who claimed no ethnic identity would have been identified, on the basis of the concrete facts of their birthplace and parental ancestry, as members of the mainstream Australian group (Maniam).

If we return to the issue of human beings communicating and co-operating in “intercultural space”, the key question is whether the concept of core values has any relevance in the modern context of a globalizing world where human values would appear to be most appropriate. The answer to this question depends largely on how the terms “intercultural space” and “human values” are understood.

Intercultural space. I take the phrase “intercultural space” to refer to a social context or cultural domain where people from different cultural groups meet, communicate and interact. This interpretation is focused more on actual intercultural outcomes, rather than just their possibility. It is not the physical, geographical location of such encounters which is important, although this may make them more or less possible. In the age of the internet, however, partners of different cultural backgrounds, who are separated by continents and oceans, may actively engage in interchange for a common project. Such “virtual” intellectual space can also be regarded as intercultural in terms of the people involved and what they achieve. At an even simpler level, intercultural space may be created within the mind of a single individual as he or she engages with a literary or scholarly work, or views a film or television program which presents common life experiences through the eyes of individuals of another culture.

An intercultural space may be deliberately contrived through bringing together a group of people from different cultural backgrounds in a given geographical spot for a specific purpose. This symposium in Krakow is one example. Participants selected and invited to be part of a “meeting of scientists from many different cultural traditions” (Korporowicz).

On such occasions it is important to ensure that no one cultural group dominates. For then the cultural values of the dominant group prevail in terms of the language of communication, the organizational patterns, the academic traditions, even the ways of greeting and relating to one another. This is a common experience for those attending conferences in the English-speaking

world. Under these conditions, the meeting space cannot be considered intercultural, but rather monocultural, even when the participants come from diverse cultural backgrounds.

Professor J.Smolicz was acutely aware of this dilemma. In two key committees he chaired on the implementation of multicultural policies in South Australian education institutions, he adopted strategies to ensure that the committees concerned were genuinely intercultural spaces and not dominated by those from the mainstream Anglo-Celtic-Australian group. He arranged that those who came from various minority ethnic cultural backgrounds outnumbered on the committee those who came from the mainstream group. As a result, almost all members felt comfortable in contributing to discussions, while decisions were reached by finding a consensus, rather than passing formal motions, as in the British tradition.

Another possibility is that an intercultural space emerges as a more stable phenomenon under favourable social and cultural conditions. There are some societies and regions where different ethnic cultural communities have lived side by side in the same geographical region for generations, for example, parts of Central Europe, or the Polish Lithuanian Commonwealth, or international ports or key centres at the crossroads of trade and migration in Europe, the Middle East, Asia and Africa. In such spaces each group maintains its own culture, while at the same time interacting with the others in the ordinary business of daily living. In maintaining the region as intercultural space, the members of each group come to some understanding and appreciation of the others' cultures so that the possibility of creative interchange is facilitated.

Such communities create possibilities for intercultural space at a more micro level through long term friendships, relationships or marriages which cross cultural borders. Such spaces can only be regarded as intercultural when both partners have brought their particular cultural values to the relationship. When one partner, by choice or by default, assimilates to the values of the other, the cultural space of their relationship is monocultural, not intercultural.

Perhaps it is here that we can return to our initial assumption that since the adoption of multicultural policies in the mid1970s, Australia can be regarded as an intercultural space at the societal level. In practice, it is closer to actual reality to say that Australia's multicultural policies have helped to encourage the emergence of spaces where those of different cultural backgrounds can

interact not only on meaningful and inclusive terms but in ways that creatively use cultural variations. Ethnic communities such as Italians, Greeks, Germans, Vietnamese, Chinese and Indian, have established well patronised annual festivals in which they aim to share their aspects of their culture - food, music, dance, art – with Australians of all backgrounds who are interested enough to attend. Although the interchange on such occasions is at a fairly superficial level, they are important as a public proclamation and acknowledgement that these minority cultural communities are an integral part of Australian societal space.

At the University of Adelaide, the Centre for Intercultural Studies and Multicultural Education (CISME), of which Professor J.Smolicz was Director for fifteen years, was specifically established as an intercultural space. It provided opportunities for members and others interested, to take part in an intercultural encounter. This experience came partly through the seminar presentations from a wide range of people of varying cultural backgrounds from overseas, other Australian states or remote parts of South Australia, and partly through the interaction among those of many different cultural backgrounds who attended. Other examples of such spaces have been created by some groups of musicians, artists and actors; by students and teachers in the classrooms of some schools; by some churches, some suburban neighbourhoods, and sporting teams in a game like soccer where the majority of team members often come from a range of different minority groups (Maniam).

There are many other spaces, however, in suburbs, schools, churches, rural towns; many teams in sports like cricket and women's netball, where those of Anglo-Celtic-Australian background predominate and maintain the cultural values of their heritage. The little contact which individuals in these contexts have with those of other cultural backgrounds is always in terms of the mainstream culture. Those of different cultural backgrounds who happen to find their way into this sort of space are expected to follow the patterns of life and ways of thinking of the majority. The space concerned is monocultural not intercultural; no cross cultural exchange, intercultural dialogue or communication is possible (Vlahakis).

Australian schools and classrooms also demonstrate the way in which the creation of intercultural space can be a matter of interpretation and attitude. Given their proportion in the Australian population at large, according to the

latest available figures (Department of Immigration & Citizenship, 2011), individuals with links to minority cultural groups can be expected to constitute up to 30 to 40 % of a university tutorial or seminar group, a class of school students, or a whole school, although in practice particular schools can vary between 10% or less to 70% or more. Where teachers acknowledge and understand the cultural diversity of their students and build its reality into their pedagogy, the teaching and learning space becomes intercultural for them all, a space where dialogue, communication and fruitful interaction take place across cultural groups.

One graduate, all of whose family members were of “Anglo-Saxon ethnic background” remembered her high school as having many students from a range of different European and Asian cultural backgrounds. She described the way: the teachers made good use of this situation, particularly in the social studies and language classes I attended. We often had lessons where we discussed different cultures first hand, as it were, with the students from different cultures. I learnt a lot from the time I spent there, gaining a much better understanding of other cultural values. Certainly the teaching staff encouraged us to learn about each other’s different cultural backgrounds, pointing out the benefits of broadening our minds, trying to break down senseless prejudices, develop awareness of different languages and [their] function, and in turn learning about our own language in the process.

However, this positive experience of an intercultural classroom was mentioned only four times among a group of 43 graduate participants.

With other teachers who do not make the effort to find out the background of the students, or who believe in treating all students the same (i.e. as if they were members of the majority group) the teaching /learning space reverts to the cultural monism of mainstream Australians. Even though the class of students and their range of cultural backgrounds is the same, the teaching/learning space ceases to be intercultural - unless the students themselves have reached the point of developing an intercultural momentum of their own in communication and dialogue.

A recent small-scale study in an Adelaide secondary college with a predominance of mainstream students and a monocultural school ethos has looked at how the school’s curriculum and pedagogy could influence students toward a personal understanding of the multicultural dimensions of Australian

society. Over a four year period, a class of English students engaged in an in-depth study of a number of literary texts which were focused on the experiences and feelings of individuals and families from cultural backgrounds different from the students. A comparison of the students' written comments about their thoughts and feelings toward those of Aboriginal and Italian cultural background students before and after their study of the literary texts demonstrated that the in-depth engagement with the relevant text created an experience of intercultural space within the minds of some students which led to a marked change in their attitudes to the "cultural other" (Vlahakis).

Human values. The other key concept which needs clarification is "human values". In his humanistic sociological approach, Znaniecki insisted on relating cultural values or shared meanings directly to the group which created, maintained and modified them. If we adopt this approach, then human values would be taken to refer to those cultural meanings which we all share as human beings, as distinct from other animal, or possibly, even extra-terrestrial groups. Human values therefore could be expected to relate to the biological and psychological nature, the social and cultural tendencies which underpin all human life across the globe.

Znaniecki used the term "cultural universals" to refer to those cultural meanings which are found in all social/cultural groups. These relate to what we all have in common with one another as human beings. Over and above the cultural meanings we share with other members of the specific social and cultural groups to which we belong, cultural universals are expressions of what makes us all humans (Halas).

Nevertheless, it must be recognised that we activate and express these shared human values in different ways, according to the particular cultural groups to which we belong. We may wish to express our sympathy or our sense of oneness with our fellow human beings, but to give voice to these feelings, we must use the words and the linguistic structures of a particular language. At best perhaps, we can follow Pope John Paul II's example and use a number of different languages for greetings and key ideas, in order to stress the way a common human idea needs to find a diversity of expression among human beings.

The title of the June symposium in Krakow, Human Values in Intercultural Space, implied that in intercultural spaces we would expect to find human

values prevailing. The varying participants, for example, could expect to identify one another not in ethnic cultural terms, not in gender terms as men or women, not even as academics and scholars in a particular discipline or interdisciplinary field, but more fundamentally as fellow human beings.

Core values and human values in intercultural space. Let us return then to the basic dilemma in relation to our topic. Is there room for core values in intercultural space? Is the concept of core values appropriate or relevant, when we envisage intercultural space as the domain where participants activate human values? If the purpose of the intercultural space is to foster the Jagiellonian values of dialogue, interaction and creative co-existence or interchange, as it would seem from the use of the term “intercultural”, then my answer is that the concept of core values is essential for this purpose to be achieved.

To justify this answer, I wish to return to the writings of Professor J.Smolicz. A glance at the totality of his writings makes it clear that his concern was never just core values per se and the need to preserve minority core values in culturally diverse societies like Australia. His ultimate ideal was the achievement of a multicultural society in which cultural interaction among peoples of different ethnic cultural traditions continued over generations – the ideal of what he called “a dynamic and resilient” multicultural society (Smolicz).

This ideal almost certainly had its origins in Professor J.Smolicz’s understanding of the tradition of fruitful co-existence which marked the Polish Lithuanian Commonwealth and neighboring countries during the Jagiellonian period. It looks to the emergence of a society which does not simply tolerate (in the sense of allow to exist in private), but actively encourages diverse cultural traditions, languages and religions as an integral part of the nation. Individuals then have an opportunity for cultural interaction where they can enjoy and share in the cultural riches of the community beyond their own family heritage.

In the Australian context, Professor J.Smolicz argued, the achievement of such a multicultural society depended on the core values of the various cultural groups (necessary for their survival as viable creative groups) being held in balance with certain key values which all members of Australian society shared. These he referred to as overarching values, reflecting the image of a societal

umbrella under which different cultural groups were sheltered and protected. These included the democratic, legal and economic values which make up the framework of society for all Australians; English as the common language, as well as recognition of religious freedom, acknowledgement of cultural diversity as an integral part of society and the ideal of a 'fair go' for all.

The achievement of this point of balance which allows a multicultural nation (Smolicz) to flourish usually requires modifications or adjustments to both core and overarching values. In extreme cases, where the core values of a minority group are in direct conflict with a value which overarches society as a whole, there is little chance of achieving the point of balance at all. Consider, for example, the hypothetical situation of a group whose members regard totalitarian forms of government or a strictly hierarchical social structure as their core value. Such a group would not be accepted as a part of the Australian nation as long as democratic and egalitarian values remain so strongly supported as overarching values for the whole society. For this very reason, few members of such groups have ever wanted to come to Australia. Nor, in actual present reality, does the legal framework of Australia, in the area of family law, permit the arrival of individuals, let alone groups, who uphold the practice of polygamy as a core value.

However, in relation to the minority core values discussed earlier, there have been modifications to both core and overarching values. In the Australian context, the religious core values of some minority groups have been easily accommodated because Australian society had already accepted the individual's right to freedom of religious belief and practice. Strongly collectivist family values, which had caused some conflict with schools and welfare agencies, have been modified by subsequent generations who have been more willing to accommodate individual needs and interests. At the same time, family law under the Australian overarching framework has been modified to take account of collectivist values.

Linguistic core values have required more compromises. Minority groups were willing to accommodate by accepting English as the common language, alongside their own ethnic language. It has proved much more difficult for mainstream Australians to shift away from the ideal of a monolingual English only society toward accepting bilingualism among speakers of minority languages, and even more, recognising the possible benefits of bilingualism for

themselves. Now Australian community languages other than English are accepted by government in a number of ways in educational, social welfare and arts policies, although the amount of resources allocated varies from government to government.

The details of these modifications in core and overarching values to achieve the point of multicultural balance in Australian society are not important in themselves in this present paper. They have been mentioned rather as examples of the way groups inhabiting the same societal space have adjusted to one another in order to maintain and strengthen the intercultural character of their nation. For I wish to argue that Professor J.Smolicz's model for an Australian multicultural society can provide a useful blueprint for the effective functioning of other intercultural spaces.

The Jagiellonian tradition, I would contend, can only become a reality in any intercultural space, when both core values and human values are recognized and acknowledged. Both need to be taken into account. At the most fundamental level, there can be no intercultural space without core values. A space can only be intercultural when it is inhabited by people from more than one cultural background. Core values mark out those cultural groups which are being actively maintained and modified. It is the maintenance of the various core values which ensures on-going diversity in intercultural space.

On the other hand, without human values, there is no way for individuals to cross cultural boundaries or to transcend the more limited and specific culture of their particular groups. The possibility of effective interaction and communication is greatly diminished, if not lost altogether. Those who inhabit an intercultural space, and wish to achieve the multicultural dialogue, interaction and creative co-existence of the Jagiellonian tradition, need to balance the two - the core values and the human values. Indeed, it is the tension of balancing the two which sparks the possibilities of creativity in intercultural space, as human beings learn new ways of doing things from from one another.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you very much Dr. Secombe. Any questions to our colleague, maybe comments, maybe ideas that you are interested in?

Volodymyr Yevtukh: Maybe you remember that the government supports the language schools, but are there any other programs for stimulation as in the United States of America, "Affirmative actions".

Margaret Secombe: There is a legal process in relation to racial discrimination, as there is for gender discrimination, that sort of things. There is also a certain amount, a small amount of money that is being given to schools and communities to support such things as languages. Festivals, for instance, are very effective means of interesting mainstream styling Australians in the culture of these groups. Most of the groups have made effort to be prepared to share aspects of their culture in this period. It is explicated in the food, the music, the dance, the song. You have people, the participants of this festival: Italians, Greeks, Germans, Polish. And I think that Ukrainians also have such big festivals. And there is one for the whole Ukrainian community across Australia which I know. It is still maintained on the high level. The Indians and the Vietnamese have recently joined this sort of things. I think, from the other point a recognition of the group, group values as a factor of the situation. The issue of the dominancy of the individual and possibility of individual's choice and decision. That is many of the children do: I do not want anything to do with my emigrant group, I am gonna mainly in Australian. I don't want another language, I don't want to go to church, I don't want to marry someone from that background. And some do this. For the other part of society – I want to be educated in more languages, I want to be able to go to Polish church or Ukrainian church. Because they contact the each other and can marry someone of that sort of background. But, another, what maintains the Polish and Ukrainians in family life as their parents have, their influence and language.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you. Dr. Secombe.

Dominique Bouchet: Well, in Western Europe, in France and some other countries the peasant society was revolutionized with industrialization. And this happened in different ways. In Sweden and then in Denmark, then in France, for instance. And it had the tremendous impact on the constitution of political parties and religious communities. So, let's take France as an example. People there had to move towards the mines and the big factories. So they had to say good bye to their groups. And they had to recreate new social bonds. This was done through the constitution of the working class where the French people who lived in Paris were not very impressed by the bourgeois, were drinking the rum, walking in a strange way and their clothing was wrong too. They were proud of not being bourgeois, somehow earning the money. Maybe they would like to have more money, but they were developing a sense of belonging. They

also came to express their collective aspirations through the establishment of Trade Unions and political parties and some of them did keep that relation, strong relation with their origin. The Bretons from Britain for one reason many of them were women, who came to serve in French bourgeois rooms and as it was shown by American sociologist, even the people who are employed in luxury shops tend to have the same language and the same behavior, some of the ideas of their own customers, aspiration. Even though they do not have all the background and the possibilities. So you had different groups depending of what kind of work you had. So, you could see, that the relation that was kept with religion depends on the history of Britain, but also on how they move to Paris, another places, what kind of job they got, how they could meet, the possibilities of being able to meet on Sundays together. Whereas on the Minepitz, Allpitz of the North of France it was different. The way you could meet was, you were sleeping together in big streets with only workers that were there for the purpose. And then you develop a new way of creating your aspirations. You also lose your local language because you have to communicate with your colleagues, your comrades or whatever you want to call that.

Daryna Dikova-Favorska: Neighbors.

Dominique Bouchet: Yes, with neighbors, of course, but in that case even more. So, I see the way, I see some common trends somehow when it moves and how it goes. In Denmark industrialization happened in connection with the world crisis. That made it necessary for England to get food and different things that they normally would have got from the empire because they had decided not to develop their own agriculture and fishery industry in the same way. So it was the peasant who went to organize themselves in cooperatives in order to produce fish and agricultural products. And that made a specific way of creating relations. So they were able to keep up and because of that they have also socialization principal special schools for the peasants. So they could be qualified. In those schools they would meet other peasants and marry them, where some of the others, that were in the other part of the country, where they were moving to be policeman or to be, well, so they would not marry and they would not keep on the religious traditions. So, that kind of, whether it is Australia, Denmark or France, you can find some explanation that have to do with, that can be explained through sociological analysis.

Margaret Secombe: Oh, yeah, sociological analysis. It is just a matter of what the particular group focuses on and chooses to focus on as the things that pose them together, as the thing that they share.

Dominique Bouchet: Yeah, and what interests me is what is going on today. I just wrote an article about that. How some of the young criminals, for instance, create a specific group and a specific understanding among themselves because there is no longer the same acceptance of the Trade Unions, of the political parties and no longer the possibilities to become somebody through the school system because it collapses. I mean in my time I knew perfectly well that if I had to go to school and if I studied well, then I would have a better job than anybody else. My children still believe that fortunately and they also succeed that way, I think. But I have many friends in France who have kids the same age with my children, they do not believe in it. They say: what should I study? I mean, look at that, some people with 5 years and 7 years they have to be cashier. So it is interesting to see the changes on how commitment and citizenship and also perception and something else, of course. I can not go into issues, but the way they go into religion in different ways, individualistic manner is also very interesting, because people talk about religion, but it is not religion as it was. Because you were born in a religion, now you choose a religion in a supermarket of religions on the individual manner. And you know very well that you could have chosen something else. Of course, some places you can not get out of it. It is a sect. But from most religions you can get out of if you like. So it is totally different. It has more in common with clothing that is has to do with religions for many Westerners. So, all these phenomena of identity, religion, culture and belonging and also the ethnic group even, because you have, well, that is the second part, you have so many of the young people who claim to be members of ethnic groups who, as I said, have much more in common with some of the other youngsters that choose to be fans of the football team or soccer team or one has interested motorbikes or chose to be shown or seen as some of the those who like to be mountain climbers or, you know, like an identity groups. They happened to be a part of ethnicity group, because this is only possible when they have to do that but if they could use the other one they also use it, that is very complex.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you Dr. Bouchet. Dr. Korporowicz wants to add something to our discussion.

Leszek Korporowicz: Thank you. I would like to add something to the notice of studying ethnicity. And I agree that this concept is still interesting from cultural and sociological point of view. On the one hand, sociologists and not only sociologists say that nation does not exist, ethnic group does not exist because of postmodernization, because of disintegration of social bonds and so on. Of course, it is exaggeration. Ethnicity, ethnic group exists. On the other hand, the Polish sociologists point out that ethnic group is strong and ethnicity is newly discovered dimension of perceiving the political, social work and so on. So, it depends on the region, it depends on concrete sociological, historical and anthropological conditions. And it is like professor Bouchet says, we should empirically study how it appears in reality, real cultural and historical situations. It appears completely different, for example in China, we had two studies on this subject in China. It is absolutely crazy, because it is such a different process, that is difficult to say one or two common things about these processes. And on the contrary, one Ph.D. study about Lebanon and Palestinian region, but not now. Lichivska just tried to discover some new regularities in Palestine. And it is also completely different tensions, different problems. So, in that issue too. For example, for us it is still interesting to observe what is going on with ethnicity, with cultural, social groups. Interactions, common questions, common matters and so on. And tensions, a lot, a lot, a lot of tensions, but in particular groups. Conflicts, tensions and interaction do not lead to co-existence, do not lead to cooperation. More conflicts, conflicts and conflicts. Maybe, these are the logical processes. Because interactions are close. There are differences and we are not able to treat differences. We still must know cultural differences. That is why Australian society, for example, is much more advanced than others in dealing with cultural differences. But it is laboratory, it is not normal situation, normal comparing with Europe and so on. It is laboratory. I have seen the Yugoslavian groups together with Jerzy Smolich in other light. Yugoslavian groups in other light during the war in Balkan region. They had tensions between them in other light. Because it was completely different context. Context creates completely different relations, attitudes and needs.

Dominique Bouchet: Do you remember the Civil War in Spain?

Volodymyr Yevtukh: Do you mean 1936?

Dominique Bouchet: Yes, 1936. Before the Civil War two brothers were brothers. During the Civil War brothers could end up killing each other.

Leszek Korporowicz: That is why I was so shocked, I was so shocked. In other light. In club, Yugoslavian club different nations, broken nations, different nations. They were drinking beer, they were laughing.

Dominique Bouchet: Few years before it was also like that in their own country.

Volodymyr Yevtukh: In what country?

Dominique Bouchet: in Croatia.

Volodymyr Yevtukh: Yugoslavia.

Dominique Bouchet: Yugoslavia. The war between Serbian is also politically supported with very wrong issues and...

Leszek Korporowicz: Political support.

Dominique Bouchet: Yeah.

Leszek Korporowicz: In Australia they don't have political support. That is why the context, the real context makes difference with such importance.

Volodymyr Yevtukh: In our country, I mean the Soviet Union, no, maybe before Soviet Union, Civic War was and people were together. And during the Civic War – brother against brother or Ukrainians against Ukrainians. Because one part of Ukrainians was on the side of revolution, I mean October Revolution. And the other part was for Independence of Ukraine.

Dominique Bouchet: Those phenomena are quite widely known. And you have Italian immigrants in the Alps that were very well appreciated; in Lion, in the South of France near Montpellier on the seashore. There were some incredible things that happened because of some economic situations. And then people with low education and lack of understanding and that always can reduce issues to simple differences ended up killing thousands of Italians. The Polish people were used in the debate in France very negatively because they were coming to sick work. Now in Sweden there are many Polish workers who rebuild houses and they are much more accepted because the political solution has been taken with the political parties and also with the Trade Unions. So, it is more acceptable and they have managed not to establish a black market which could be very dangerous politically. So it shows clearly that the political persons who are in charge, who have the possibility of thinking about it and to do something about it and to act together, have a great responsibility. And what

happened in Yugoslavia is precisely the contrary. That was no political structure and the political structure was made by those who actually were pushed in a very bad direction.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you.

Leszek Korporowicz: That is why the critical approach for me is still inspiring. We can do much more maybe to much more smaller degree, but more precisely in concrete culture, concrete conditions, concrete region. And what we have found in one region could be completely inadequate in another region. And that is why such empirical studies, I think, now are still fruitful. The notion of nation, I consider, is very fluent now, is very fluent. And it is difficult to say one thing about nation, ethnicity, even the smaller group in universal life. Maybe that is why the ethnical researches are constantly negative with the support by political and administrative decisions and education. Jerzy Smolich and his colleagues wrote a book: "Education in Multicultural Societies". It was translated into Polish 20 years ago. It was long, long time ago in Poland, it was absolutely new. Absolutely nobody perceived such questions. But this book is still very inspiring, it is still very good from deductive point. But theory, today is so developed, is so advanced that it is difficult to combine everything, it is difficult to systematize theory. In order to be clear, new sociologists also want to say something more. And sometimes it is very naive and sometimes it is very interesting to hear what they are able to say new to the world. Not only to Europe, maybe for the Chinese conditions and their societies and so on. So, such school like professor Yevtukh Ethnosociological School is, I think, now very needed and is very helpful for our understanding on what is going on with different regions not only in Ukraine, but everywhere, in very different regions in Europe, in the world, in the Middle East, for example, in Asia. And this discussion, I think, could be developed and must be developed in our understanding of such concept like professor wrote and described. It should be also stated more deeply and more growing way because what professor Siwiec says: the new and completely unknown for us aspects and dimensions of perceiving group, social group, cultural group, small culture group is very inspiring for us, unexpected also sometimes. But if we try to say something more and prove – we should study it in any typical way.

Pawel Siwiec: In this context I would like to say about the interesting example concerning Iraqi-Kurdistan. I mean the Yozidee group. But it is

interesting, that they are Kurdish seen as Kurdish are the other people. They speak Kurdish, but the part of them also consider themselves as Kurdish, but the majority consider themselves as Yozidees. And they say, that Kurdish man, who was created by God, was a Yozidee, was a Yozidee. So, the concept of ethnicity in this context is really elastic, you know. It is hard to define it, you know. Define by them, themselves, not by us, but themselves. They do not know.

Dominique Bouchet: When it goes with the concepts of nation, when the concepts of nation evolved, it had different meanings. Nation and culture, as I said, have a lot of meanings and then they change. And now, when professor Korporowicz talked about nation before, he was in frame not of the nation-state. But many people use it as a nation-state with a border. So, the concept of ethnicity in other cultures might also evolve in such a way, especially as a nation-state seems to have difficulties especially in relation with the financial crisis and the fact, that they are new. What I call “new princes”. Like those who have so much money that they have more to say and more to do to help people. Microsoft owner, for instance. That they actually have more money than a whole state. And people, who live in Western France can turn down the whole economy of Spain by removing or deciding to have them to pay more for their loans. So, the consequence it might be so that Egypt and other places who 10 years ago might have been interested in maintaining the concept of nation-state and also connect to a institutionalizing some nationalized bank systems and maybe some what we did in France in 40-46, where the economy created welfare state. And nationalize some companies, electricity, banking, that they will actually not do that because of the situation. And maybe more fun inspiration in some Islamic kind of security system and banking. So, we can imagine, that we will experience the development of another kind of social bonds and solidarity and power structure institutionalization. But the concepts of institution, power and social bond will still remain. What will be different is what you put inside, like ethnicity, nation, national banks and so on.

Daryna Dikova-Favorska: Thank you, I would like to give floor to Volodymyr Yevtukh.

Volodymyr Yevtukh: Maybe, we can conclude, we can discuss after the conclusion too. But I have 2 ideas, maybe these ideas will be acceptable. Here we heard from professor Bouchet and professor Secombe that ethnicity we have

to study in different situations, under different conditions. And I propose to make a next session for us: “The Way of Ethnicity: America, Australia, Europe, Ukraine and Today East (the Asia)”. We can work on the topic and maybe we elaborate the proposal with professor Korporowicz. And, to my mind, it will be very interesting to discuss these differences. And the next proposal is to make the session or to write a special book: “Celebrities about ethnicity”. I mean celebrities, they are very known and acknowledged scientists, who have written on ethnicity. For example: Smolich, Bromley in Russia, Naulko in Ukraine, Fred Riggs in United States of America, someone else in Poland, someone else in France. And maybe it will be such a session to discuss how they present or have presented the ethnicity in their works. Maybe we will make a break and think about our proposals, and then we will discuss and maybe we will come to the common point.

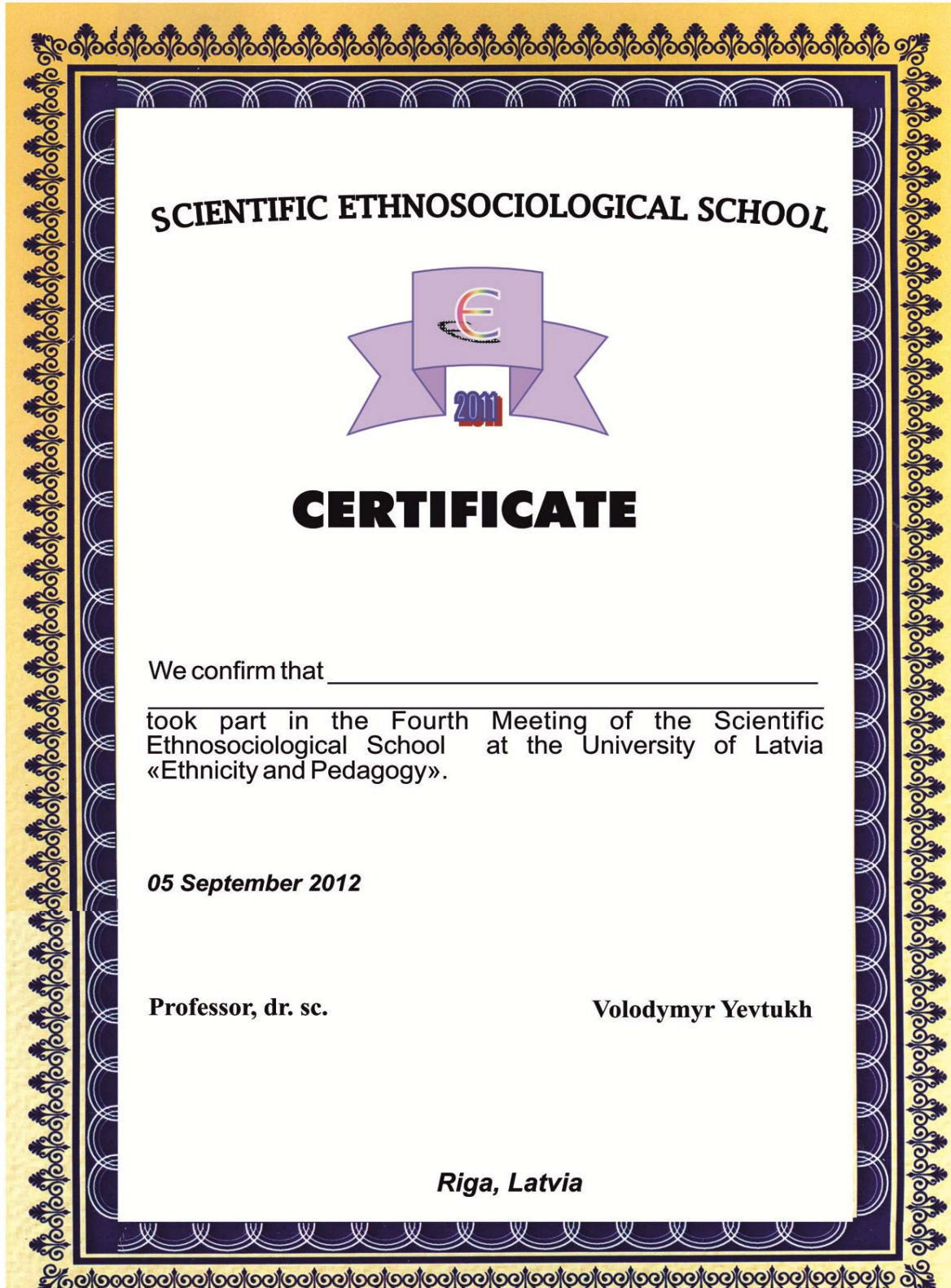
You see, there is a tradition, tradition in our School, that we deliver a special certificate of this School for people, who took part in this School. And we would like to give it to Margaret Secombe – that is very nice, professor Dominique Bouchet – you have two of such, Pawel Siwec, Leszek Korporowicz and Silwia Jaskula, Daryna Dikova-Favorska, Iryna Zayinchkivska, Yulia Syussel, Volodymyr Kryachko, Lyudmila Savenkova and Valentyna Fedas. Thank you very much!

Daryna Dikova-Favorska: I would like to first of all give thanks to wonderful presentation that Dr. Bouchet gave us, which gave ground for discussion. Maybe it left some space for additional questions, that we will all think about and then discuss. I would like to say special thank you to Dr. Secombe, who shared interesting experience of Australian colleagues and Australian society. I would like to thank Dr. Siwec, who joined and actively participated in our discussion. I would like to thank professor Yevtukh, who’s idea was to make Ethnosociological School and gather all us together. And I would like to thank Jagiellonian University in the person of Dr. Korporowicz whose human hospitality and scientific hospitality as well let us be here at this very table discussing, enjoying and sharing. Thank you very much and I hope, that we will gather next time.

Volodymyr Yevtukh: And thank you for your good chairing.

ЧЕТВЕРТЕ ЗАСІДАННЯ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ:
«Етнічність і педагогіка» (Рига, 2012 р.)

СЕРТИФІКАТ ЧЕТВЕРТОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

ПРОГРАМА ЧЕТВЕРТОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

*Латвійський університет,
Рига, бульвар Раяна, 19*

*Latvijas Universitāte,
Rīga, Raiņa bulv. 19*

05 вересня 2012 року

05 septembris 2012

10.00-17.00

Наукові консультанти:

Zinātniskie consultants:

Євтух Володимир Борисович – доктор історичних наук, професор, директор Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Jevtuhs Volodimirs – profesors, socioloģijas katedras vadītājs, Ukrainas Nacionālās pedagoģiskās M. Dragomanova universitātes Socioloģijas, psiholoģijas un sociālo komunikāciju institūta direktors

Андерсоне Рудіте – професор, директор департаменту Педагогіки, Латвійський університет

Andersone Rudīte – profesore, Pedagoģijas nodaļas vadītāja, Latvijas Universitāte

Координатори засідання:

Koordinators sesija:

Крячко Володимир Іванович – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Krjačko Volodimirs – docents, Socioloģijas katedra, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Сюсель Юлія Володимирівна – викладач кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Sjuseľ Jūlija – lektore, Socioloģijas katedra, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte.

Золотухін Олександр Олександрович – студент 3 курсу спеціальності «Соціологія» Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Zolotukhin Aleksandrs – 3 rd kursa studente specialitātē «Socioloģija» Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

КОНТАКТИ: E-mail: e_school@ukr.net

УЧАСНИКИ ЧЕТВЕРТОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

Теми доповідей:

Зіңојити тēmas:

Євтух Володимир Борисович – професор, директор Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Теоретичні проблеми етнопедагогіки

Jevtuhs Volodimirs – profesors, socioloģijas katedras vadītājs, Ukrainas Nacionālās pedagoģiskās M. Dragomanova universitātes Socioloģijas, psiholoģijas un sociālo komunikāciju institūta direktors

Etnopedagoģijas teorētiskās problēmas

Андерсоне Рудіте – професор, директор департаменту Педагогіки Латвійського університету

Значення етнопедагогіки у розвитку суспільства

Andersone Rudīte – profesore, Pedagoģijas nodaļas vadītāja, Latvijas Universitāte

Etnopedagoģijas nozīme sabiedrības attīstībā

Рутка Луція – професор Латвійського університету

Психологічні аспекти етнопедагогіки

Rutka Lūcija – profesore, Latvijas Universitāte

Etnopedagoģijas psiholoģiskie aspekti

Савенкова Людмила Василівна – професор, директор Наукової бібліотеки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Етнічність у сучасному інформаційному суспільстві

Savenkova Ludmila – profesore, Ukrainas Nacionālās pedagoģiskās
M. Dragomanova universitātes Zinātniskās bibliotēkas direktore

Etniskums mūsdienu informācijas sabiedrībā

Гудаковська Івета – доцент, директор Наукової бібліотеки Латвійського
університету

Педагогічні навички у процесі навчання інформаційній культурі

Gudakovska Iveta – docente, Latvijas Universitātes Zinātniskās bibliotēkas
direktore

Pedagoģiskās prasmes informācijas kultūras apguves procesā

Коке Тетяна – професор, директор докторської програми з педагогіки,
Латвійський університет

Сучасні життєві уміння в педагогіці

Koķe Tatjana – profesore, pedagoģijas doktora programmas direktore, Latvijas
Universitāte

Mūsdienu dzīvesprasmes pedagoģijā

Уваркіна Олена Василівна – професор, вчений секретар Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Вклад етнопедагогіки у формування освітнього потенціалу нації

Uvarkina Jelena – profesore, zinātniskā sekretāre, Ukrainas Nacionālā
pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Etnopedagoģijas ieguldījums nācijas izglītības potenciāla attīstībā

Kruze Aida – професор, директор музею Історії педагогіки, Латвійський університет

Народна педагогіка у програмі підготовки вчителів

Krūze Aīda – profesore, Pedagoģijas vēstures muzeja vadītāja, Latvijas Universitāte

Tautas pedagoģija skolotāju sagatavošanas programmās

Жогла Ірена – професор, директор магістерської програми з педагогіки, Латвійський університет

Концепція і мета магістерської програми з етнопедагогіки

Žogla Irēna – profesore, pedagoģijas maģistra studiju programmas direktore

Maģistra studiju programmas koncepcija un mērķis etnopedagoģijā

Рубене Занда – професор Латвійського університету

Етнічність і педагогіка: латвійський контекст

Rubene Zanda – profesore, Latvijas Universitāte

Etniskums un pedagoģija: Latvijas konteksts

Зайнчківська Ірина Петрівна – старший викладач кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Етнорелігійний компонент у формуванні засад етнопедагогіки

Zainčkovskaja Irina – vecākais pasniedzējs Socioloģijas katedrā, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūta Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Etnorelīģiskā komponente etnopedagoģijas pamatnostādņu attīstībā

Федас Валентина Володимирівна – професор кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Українська пісня і латиська дайна в етнопедагогічному вимірі

Fedas Valentīna – profesore, Sociālo un publisko komunikāciju katedra, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Ukrainu dziesmas un latviešu dainas etnopedagoģijas dimensijās

Vilks Ilgonis – директор музею Історії науки і техніки Латвійського університету, провідний науковий співробітник Інституту Астрономії Латвійського університету, головний редактор науково-популярного журналу «Терра»

Етнічність і наука

Vilks Ilgonis – Latvijas Universitātes Zinātņu un tehnikas vēstures muzeja direktors, LU Astronomijas institūta vadošais pētnieks, populārzinātniskā žurnāla „Terra” galvenais redaktors

Etniskums un zinātne

Штена Сергій Олександрович – професор, завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Мова меншин: важливий елемент структурування етнічної педагогіки (приклад Криму)

Štepa Sergejs – profesors, Sociālo un publisko komunikāciju katedras vadītājs, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagogiskā M. Dragomanova universitāte

Mazākumtautību valoda: svarīgs etniskās pedagogijas struktūrelements (Krimas piemērs)

Сіліня-Ясюкевич Гунта – викладач кафедри шкільної педагогіки, Ризька академія педагогіки і менеджменту освіти

Розвиток локальної культурної приналежності у зв'язку з навчанням традиційній культурі Латвії

Siliņa-Jasjukēviča Gunta – lektore, Skolas pedagogijas katedra, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija

Lokālās kultūrpiederības attīstība saistībā ar mācībām tradicionālajā Latvijas kultūrā

Крячко Володимир Іванович – доцент кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Етнічність і педагогіка: ознаки взаємодії

Krjačko Volodimirs – docents, Socioloģijas katedra, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Etniskums un pedagoģija: mijiedarbības pazīmes

Осеньєс Гунта – докторант, викладач Латвійського університету

Витоки дискусій навколо проблем етнопедагогіки

Ošeniece Gunta – doktorante, lektore, Latvijas Universitāte

Diskusiju aizsākums etnopedagoģijas problēmās

Сюсель Юлія Володимирівна – викладач кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Етнічність і стилі життя

Sjuseļ Jūlija – lektore, Socioloģijas katedra, Socioloģijas, psiholoģijas un sociālās komunikācijas institūts, Ukrainas Nacionālā pedagoģiskā M. Dragomanova universitāte

Etniskums un dzīves stili

Балоде Майя – докторант Латвійського університету

Етнічність і статистика: погляд зі сторони

Balode Maija – doktorante, Latvijas Universitāte

Etniskums un statistika: skats no malas

Кравченко Лідія – директор, Ризька Українська середня школа

Роль школи у вихованні міжетнічної толерантності

Kravčenko Lidija – direktore, Rīgas Ukrainas vidusskola

Skolas loma etniskās tolerances audzināšanā

Ірина Крузе – вчитель української мови та літератури, Ризька Українська середня школа

Етнокультурне виховання школярів

Krūze Irina – ukraiņu valodas un literatūras skolotāja, Rīgas Ukraiņu vidusskola

Skolēnu etnokultūras audzināšana

СТЕНОГРАМА ЧЕТВЕРТОГО ЗАСІДАННЯ ШКОЛИ

Рудите Андерсоне: Я очень рада, что семинар по этнопедагогике проходит именно теперь, в это время, которое очень важно для нас, для Латвии, в связи с разными движениями. Начнем с знакомства. Мы в маленьком тесном кругу, поэтому наша дискуссия будет откровенная, обменяемся опытом и как мы видим дальнейшее развитие педагогики с этносом. Я профессор Рудите Андерсоне, мы с профессором Евтухом дружим с 2007 года. Может каждый о себе какое-то слово скажет.

Меня здесь все знают, поэтому я не буду занимать много времени. Я хочу выразить свою радость, что у нас в гостях коллеги с Украины. Я профессор по педагогике, психологической педагогике в Латвии, один из актуальных элементов исследований - это педагогика, этнопедагогика.

Занда Рубене: Здравствуйте коллеги, я профессор Зандре Рубене, профессор по общей педагогике, уже два года, примерно, и мой научный интерес связан с философией образования.

Рудите Андерсоне: Мы дружим и с другими частями университета и один из хозяинов этого зала, где мы находимся, это Илгонис Вилкс.

Добрый день уважаемые гости, коллеги, я рад приветствовать в нашем зале университетского музея, который называется Музей истории, науки и техники, именно этот зал посвящен истории нашего университета. Этот год для нас знаменателен, потому что в этом году мы отмечаем 150 лет, ведь именно столько лет назад на этой территории начал действовать Рижский политехнический институт. Потом в этом здании начал работать Латвийский университет. Успешного дня и трудов!

Рудите Андерсоне: Директор музея наш коллега, он получил звание доктора педагогических наук, поэтому это наш человек.

Профессор Евтух.

Владимир Евтух: Я директор института социологии, психологии и социальных коммуникаций, поэтому, когда я буду выступать, я все время буду толкать педагогику к коммуникациям, оказывается, это может быть очень перспективно. Мы представляем Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, это самый крупный в Украине педагогический университет. Но это не значит, что там только педагоги. У нас очень сильное и философское образование и другие направления. Мы

очень рады сотрудничать с вами, мы уже провели некоторые акции, которые, я надеюсь, будут продолжаться. Я думаю, что в нашем совместном интеллектуальном труде мы выработаем что-то хорошее, а не фантом. Я думаю, что каждый из наших сотрудников - это те люди, которые хотят развивать педагогику. Хочу выразить благодарность Вам, за прием, за сотрудничество, хочу пожелать вашему университету от нашего всего самого хорошего, ректор очень доволен нашим сотрудничеством.

Рудите Андерсоне: Спасибо. Доцент Владимир Крячко.

Владимир Крячко: Я Владимир Крячко, доцент кафедры социологии, института социологии, психологии и социальных коммуникаций. Интересуюсь этничностью.

Рудите Андерсоне: Профессор Крузе.

Аида Крузе: Некоторые коллеги с Киева меня уже знают, до конца июня была заведующая нашего отделения, сейчас я передала эстафету профессору Андресоне. Мои научные интересы это история педагогики. Немножко знакома и с этнопедагогикой, я очень заинтересована этой темой и вашей практикой. У нас есть несколько музеев, такие как этот, музей университета, музей истории педагогики, это под моей ответственностью, открыт он в 2006 году. Я надеюсь, что у нас будет очень интересная работа.

Рудите Андерсоне: Почему музеи разбросаны по институтам, потому что музей - это не место, где собрать какие-то вещи, это место где может студировать студент историю науки и очень активно на занятиях музей используется. Поэтому они находятся по факультетам, чтобы быть ближе к учебному процессу. Профессор Ирена Жогла.

Ирена Жогла: Наслышана очень много хорошего о вашем университете, о вашей благотворной дружбе. Мои интересы это организация учебного процесса студентов и учителей. В связи с нашей дружбой, есть еще одна нагрузочка у меня. Работать над нашей общей программой, а также то, про что мы сегодня будем разговаривать.

Татьяна Коке: Здравствуйте, меня зовут Татьяна, фамилию говорить не буду, вы все равно всех фамилий не запомните, я профессор с долгим стажем. Отрасль, в которой я, избрана второй раз, - это образование взрослых. Кроме того я являюсь директором программы по педагогике,

которая с очень большим стажем. Есть наплыв. Завтра у нас прием. Помимо того, я (мы) имели сотрудничество с Украиной, у нас были всесоюзные олимпиады по педагогике. Тот опыт который мы накопили может пригодится нам.

Ирина Заинчковская: Добрый день, я преподаватель социологии, института Владимира Борисовича Евтуха. Я очень благодарна директору за то, что имею возможность быть здесь.

Елена Уваркина: Моя основная должность - это ученый секретарь университета, у нас как раз сейчас начался прием. И еще я занимаюсь координацией советов по защите диссертаций. Я профессор кафедры философии образования, кандидат педагогических наук. Очень рада, что я тут.

Людмила Савенкова: Добрый день, очень рада и благодарна, что я здесь вместе с вами, что вы принимаете нас. У нас с Иветой очень много интересов, что пересекаются в научной деятельности. Мы начали дружить библиотеками.

Юлия Сюсель: Добрый день, я аспирант и преподаватель социологии, имею большую честь здесь быть.

Валентина Федас: Начала изучать песню латышско-литовскую. Благодаря Евтуху Владимиру Борисовичу я начала заниматься этносоциологическими исследованиями. С Владимиром Борисовичем мы были и в Польше, и в Черновцах, в других городах. Приглашаю вас в Украину.

Рудите Андерсоне: У нас много общего. Теперь передаю слово Владимиру Борисовичу.

Владимир Евтух: Мы рады, что с 80-ти структур вы очень важные для нас. Мы передаем пожелание для вашего университета. Может быть трудно, ведь с вами хочет работать все больше и больше людей. Один нюанс, мы тему «Этничность и педагогика», не только я, вам передает привет и коллеги с Польши. Как раз очень четко было подчеркнуто коллегами, что педагогика представляет поле для развития так, как не представляет иная другая наука.

Рудите Андерсоне: Я также передаю привет от нашего ректора. У него в среду как раз лекции у студентов и он не мог присутствовать. Он очень заинтересовался нашей магистерской программой. Также привет от

нашего декана. У нас новый декан, весной мы его выбрали. Я рада, что наше сотрудничество развивается, что мы вместе обсуждаем важные вопросы. Программа уже у вас в руках, вы видите, что мы будем делать.

Владимир Евтух: У нас есть два модератора, которые будут помогать нам.

Я хочу сказать, что это четвертое заседание. Уже было четыре заседания по этничности. Все записываем и потом издадим. Обсуждали этничность и в Польше, и в Украине. Я занимаюсь этничностью уже много лет. Имею ли я основания сейчас говорить про этнопедагогика. Оказывается что да, потому что еще в 2003 году, я со своими коллегами решили взглянуть на этнопедагогика и сделали четыре маленьких книжечки по этой теме. Этничная педагогика - это большое поле исследований, в украинской версии Википедии описано очень мало и кратко, и сводится к народной педагогике. Я сегодня не готов предлагать определение, но я и мои коллеги готовы смотреть в четырех направлениях этой проблемы. Один из аспектов как этнопедагогика работает сейчас. Второе направление - это этнопедагогика как социальное явление. Когда мы будем работать в этом направлении, мы увидим, что она охватывает всю деятельность человека. Третий момент это когда мы знаем, что такое этнопедагогика, еще рассматриваем с точки зрения культуры, когда мы говорим про культуру коммуникаций. У меня есть некоторые наработки и у моих коллег, у меня есть аспирантка, которая подготовила диссертацию про межэтническую толерантность в школьном коллективе. Это нечто такое, что выводит этнопедагогика на другой уровень. Мы с профессором Штепой сделали исследование как дети 10 и 11 класса относятся к этничности. Мы обобщили в плане того, что им уже дают педагоги, и мы увидели, что пока что будущие коммуникаторы настроены очень позитивно к тому, чтобы взаимодействовать в многоэтнической среде. Самый первый вопрос это «Знаете ли вы, что в Украине проживает множество этничностей?» и 96% процентов ответили что «да». Возможно, у них мало практического опыта общения, но проценты того, что у них позитивный настрой это хорошо. Сейчас существует высокий уровень толерантности к другим национальностям. Наша с вами задача посмотреть, как поддержать этот позитивный настрой к другим. Избрать концепции наших действий и потихоньку разрабатывать наше

исследование. Выходя з того, что нас много, у нас две стороны, надо показать, что мы действительно разные, но мы можем жить в толерантном отношении и понимать друг друга. Поэтому я считаю, что позже мы напишем такую статью совместную и потом выдадим ее у нас и в Ягеллонском университете в Польше. Мы, таким образом, наши идеи начнем реализовывать.

Занда Рубене: Я подготовила маленькую презентацию, чтобы мне легче было. Я также как и коллеги изучила Латвию, а я Украину - в 5 лет, это была Одесса. Моя задача была подготовить наш взгляд на этничность и педагогику. Я не специалист в этнопедагогику. Перевод на русский язык - это самовольный перевод, поэтому некоторые понятия могут быть не точными. Наш взгляд на этнопедагогику такой же, как и ваш. Новое понятие, которое вошло в педагогику - это этнография и этнографические исследование в педагогике. Значит, мы понимаем этничность в педагогике в трех разные контекстах. Народная педагогика в Латвии исследуется давно. Народная педагогика в Латвии в начале 20 века анализирует и фольклор национальных меньшин. Так как я являюсь председателем совета докторантуры по защите диссертаций по педагогике, то анализируя работы, первая работа, которую я хочу представить «Оригинальная культура как формирующая латентно-культурной идентичностью в начальной школе». Докторская работа Елены Бегищевой, коственно относится к этнопедагогике, я хотела показать, что у нас есть работы, которые относятся к Латвии. В принципе, этнопедагогика в Латвии появилась под влиянием антропологии в Латвии. Все этнопедагогику изучают, это новая и модная наука. Если мы рассматриваем этнопедагогику, это пространственные и временные измерения. Культура меньшинств преобладает культурным традициям латишским. Если говорить о тенденциях развития этнопедагогике в Латвии, то это глобальное и локальное развитие. Локальное – это сохранение существующих традиций, а глобальные – это формирование межнациональной идентичности современного человека.

Рудите Андерсоне: Спасибо за интересные выступления. Мы услышали взгляд на этнопедагогику. Пожалуйста, кто хочет высказать свое мнение.

Аида Крузе: Во-первых, мы с профессором Жогла недавно вернулись с Турции, с конференции, где мы также говорили, как изменяется мир в условиях глобализации. Турция - это очень хороший пример, как сделать так, чтобы и маленькие меньшества могли сохранить свою культуру и язык. Есть более 1,2 млн. песен, это очень большое наследие. Я просмотрела, что пишут, что связано с темой этнопедагогике. Нашла автореферат «Воспитание национального самосознания школьников на основе народно-педагогической культуры латышского народа». Я вчера подумала, что этот вопрос требует междисциплинарного исследования. Глядя в книжку профессора Карповой, я хотела отметить три направления, про которые она пишет в этнопсихологии, - это психические особенности народа, этнические стереотипы и межэтнические исследования. Если мы как педагоги говорим о воспитании, мы должны подумать, как подготовить учителей, чтобы они могли передавать опыт. В 1999 году мы создали ассоциацию истории педагогики балтийских стран, уже много лет мы работаем и над проблемами этнопедагогике.

Валентина Федас: Я хочу сказать о традициях в нашем институте, она есть эта традиция. Дети, которые несут свою самоидентификацию с разных регионов. В прошлом году первую лекцию в институте мы проводили про Украину, и у меня дети были одеты в национальные костюмы. Я сама их собираю, и «рушник» и костюмы, рубашки которые шили еще давно-давно. Дети сами хотят рассказать про это, про свой край и свои традиции. Самоидентификация идет через язык, через песню.

Ирена Жогла: Мы не будем находить общего в понимании вещей в этнопедагогике, если у нас нет общих идей и концепций. Программа видимо будет так строится, что это будет общее. И для студентов будет полезно.

Владимир Евтух: Я предлагаю в следующем году провести международную конференцию по этнопедагогике. Мы выведем основную концепцию и доклады (3-4 докладчика), а потом будет дискуссия. Ориентируем ее на украинский контекст, но приедут все те, кто захочет.

Аида Крузе: Профессор, как Вы считаете, может быть интересно для участников конференции наша педагогика в концепции подготовки учителей?

Владимир Евтух: Очень интересно, это то, про что я говорил. Должна быть тема для обсуждения педагогика с элементами, про которые мы говорили. Мы по современному должны построить работу конференции. Поэтому я хочу, чтобы мы эту конференцию включили дистанционно. Мы того, кто не сможет быть, сможем включить дистанционно через онлайн-конференцию.

Рудите Андерсоне: Мне очень нравится то, что мы идем глубже, что мы можем развивать эту тему. Для Латвии это очень важно. Вы проводили исследование среди молодежи, что пока все в порядке, но когда он окончит он пойдет дальше, в другие традиции. Такие средства для этнической культуры как было в советское время, теперь не может поддержать государство. Поэтому я бы видела такой аспект далее в сотрудничестве как этничность среди образования взрослых. Воспитание взрослого общества - это то, что пока не исследовано и там есть много работы.

Владимир Евтух: Мы можем разработать, чтобы каждая тема, которую мы берем, была разработана, даже на двух страничках тему развить так мы уже развеем эту тему для тех, кто хочет этим заниматься.

Аида Крузе: Ваше предложение очень интересно. После восстановления независимости мы начали изучать, что исследуют ученые в мире по педагогике. И мы даже не могли подумать что педагогика, детство - это такая хорошая отрасль, где и народная педагогика.

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ НА 2013 РІК

• **14 грудня 2012 року** відбудеться щорічне зібрання учасників Наукової етносоціологічної школи професора Володимира Євтуха, передбачається такий його перебіг:

1. Інформація про роботу школи за рік.
2. Нагородження преміями і дипломами Школи.
3. Презентація програми «Ягеллонські культурні студії» – професор *Лешек Корпоровіч* (Краків, Польща).
4. Обговорення планів на 2013 рік.
5. Обмін думками.
6. Дружня зустріч.

• **П'яте** засідання Школи планується провести у лютому 2013 року у містах *Чернівці* (Україна) – *Сучава* (Румунія). Тема засідання: *«Етнічність у діаспорних спільнотах»*.

• **Шосте** засідання планується провести у червні 2013 року у містах *Сімферополь* – *Ялта*. Тема засідання: *«Диверсифікація етнічностей у Криму: компоненти, структурування, взаємодія»*. *Частина II*.

• **Сьоме** засідання планується провести у червні 2013 року у містах *Варшава* – *Ломжа* (Польща). Тема засідання: *«Польська і українська етнічності у сучасному світі»*.

• **Восьме** засідання планується провести у червні 2013 року у містах *Київ* – *Одеса*. Тема засідання: *«Етнічність і педагогіка»*. *Частина II*.

- Щорічне зібрання.
- Інші активності:
 - випуск збірника «Ethnicity: Ukrainian Perspective» (грудень, 2012 року);
 - проведення майстер-класу «Етнокультурні і соціокультурні ідентичності»;
 - проведення консультацій для аспірантів, молодих дослідників, що займаються проблемами етнічності.

Просимо подавати пропозиції стосовно діяльності Школи.

КОНТАКТИ: E-mail: e_school@ukr.net

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОЇ ЕТНОСОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ
ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЄВТУХА**

2011-2012

Наукові консультанти:

В. Б. Євтух, Л. Корпоровіч, Р. Андерсоне

Упорядники:

Л. В. Савенкова, В. І. Крячко, Ю. В. Сюсель, О. О. Золотухін

Scientific edition

**PROCEEDINGS
OF PROFESSOR VOLODYMYR YEVTUKH
SCIENTIFIC ETHNOSOCIOLOGICAL SCHOOL**

2011-2012

Scientific consultants:

V. Yevtukh, L. Korporowicz, R. Andersone

Compilers:

L. Savenkova, V. Kryachko, Y. Siusel, O. Zolotukhin

Формат 60x84/16 Ум. друк аркушів 10,23. Тираж 100 прим.
Замовлення № 0612-1

Видавець ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД «Андрієвська Л.В.»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво серія ВОЗ № 919546 від 19.09.2004 р.